

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**POSUDZOVANIE MORÁLKY V RÁMCI NOVÝCH
PRÍSTUPOV K ŠTRUKTÚRE OSOBNOSTI
V MEDZINÁRODNOM KONTEXTE**

**Morality Assessment in the Context of New Personality
Structure Approaches in International Setting**

Magisterská diplomová práca

Autor: Mgr. et Bc. Adriána Ďurkovičová
Vedúci práce: doc. PaedDr. Lada Kaliská, PhD.

Olomouc
2018

Pod'akovanie

Touto cestou sa chcem pod'akovať doc. PaedDr. Lade Kaliskej, PhD. za jej odborné vedenie, trpezlivosť a cenné rady, ktoré mi poskytla pri vypracovaní mojej diplomovej práce.

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som magisterskú diplomovú prácu na tému: „Posudzovanie morálky v rámci nových prístupov k štruktúre osobnosti v medzinárodnom kontexte“ vypracovala samostatne pod odborným dohľadom vedúcej diplomovej práce a uviedla som všetky použité podklady a literatúru.

Vdňa

Podpis.....

Obsah

Úvod	5
1 Teoretická analýza konceptov morálky a osobnosti.....	6
1.1 Morálka z pohľadu vybraných teoretických prístupov	6
1.1.1 Kognitívna teória morálneho vývinu	7
1.1.2 Dvojaspektová teória morálneho vývinu	10
1.1.3 Prosociálne morálne uvažovanie a jeho vývin	13
1.1.4 Možnosti skúmania morálky a jej komponentov.....	15
1.1.5 Faktory ovplyvňujúce morálny vývin	17
1.2 Faktorové prístupy k skúmaniu osobnosti	19
1.2.1 Päťfaktorový model osobnosti Big Five.....	20
1.2.2 Šesťfaktorový model osobnosti HEXACO	22
1.3 Vzťah morálky a osobnostných faktorov	24
2 Výskumný problém, ciele práce a hypotézy	28
2.1 Výskumný problém.....	28
2.2 Výskumné ciele a hypotézy	29
2.2.1 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u slovenských študentov	29
2.2.2 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu u slovenských študentov	30
2.2.3 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov	31
2.2.4 Porovnanie úrovne morálnej kompetencie u českých a slovenských študentov ..	32
2.2.5 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u českých študentov	32
3 Metodologický rámec a metódy	34
3.1 Typ výskumu	34
3.2 Metódy a priebeh získavania dát	34
3.2.1 Test morálnej kompetencie MCT (Lind, 1976).....	34
3.2.2 Test prosociálneho morálneho uvažovania PROM (Carlo et al., 1992).....	35
3.2.3 Päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (Costa, McCrae, 1992).....	36
3.2.4 Šesťfaktorový osobnostný inventár HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009).....	37
3.3 Reliabilita meracích nástrojov	37

3.3.1 Reliabilita Testu morálnej kompetencie (Lind, 1976).....	37
3.3.2 Reliabilita Testu prosociálneho morálneho uvažovania (Carlo et al., 1992).....	39
3.3.3 Reliabilita osobnostného inventára NEO-FFI (Costa, McCrae, 1992).....	40
3.3.3 Reliabilita osobnostného inventára HEXACO-60 (Ashton, Lee, 2009)	42
3.4 Metódy spracovania a analýzy dát	43
3.5 Etické problémy a spôsoby ich riešenia.....	43
4 Výskumný súbor	44
4.1 Cieľová populácia a výberový súbor	44
5 Výsledky.....	46
5.1 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u slovenských študentov	46
5.1.1 Hypotézy H ₁₋₁ až H ₁₋₅	47
5.2 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu u slovenských študentov	48
5.2.1 Hypotézy H ₂₋₁ až H ₂₋₆	48
5.3 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov	50
5.3.1 Hypotézy H ₃₋₁ až H ₃₋₆	50
5.4 Porovnanie úrovne morálnej kompetencie u slovenských a českých študentov	50
5.4.1 Hypotéza H ₄	51
5.5 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými u českých študentov	51
5.5.1 Hypotézy H ₅₋₁ až H ₅₋₅	52
6 Diskusia.....	54
6.1 Limity práce a návrhy na ďalší výskum	61
7 Závery	64
Súhrn.....	65
Zoznam použitých zdrojov.....	68
Zoznam tabuliek	75
Abstrakt magisterkej diplomovej práce	
Príloha 1a: Testy normality a histogramy skúmaných premenných u slovenskej vzorky	
Príloha 1b: Testy normality a histogramy skúmaných premenných u českej vzorky	
Príloha 2: Štatistická analýza vzťahu morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania u slovenskej vzorky	

Úvod

Morálka má pre fungovanie spoločnosti, ako aj pre každodenný život človeka, obrovský význam. Psychologické skúmanie morálky však značne komplikuje fakt, že ide o konštrukt pozostávajúci z rôznych dimenzií či komponentov v podobe morálneho uvažovania, rozhodovania či usudzovania, morálnej inteligencie či kompetencie. Z tohto dôvodu vzniklo množstvo rozličných prístupov k testovaniu morálky, pričom každý z nich zisťuje iný komponent. Situácia sa komplikuje predovšetkým v prípade, ak sa morálka skúma vo vzťahu k ďalším faktorom, ktoré môžu determinovať jej vývin. Schopnosť morálne uvažovať a na základe toho sa aj morálne správať sa totiž v priebehu života postupne vyvíja, a preto môže byť tento proces ovplyvňovaný napríklad kultúrou, náboženskými tradíciami, ale aj osobnosťou jednotlivca (Varghese, & Raj, 2014b).

Práve posledný uvedený faktor sa vo vzťahu k morálke a jej rôznym komponentom dostáva stále viac do popredia. Objavuje sa snaha popísať morálny charakter (Cohen, Panter, Turan, Kim, L. M, & Kim, Y., 2014) či morálnu osobnosť (Pohling, Bzdok, Eigenstetter, Stumpf, & Strobel, 2015), ako aj snaha obsiahnuť faktor súvisiaci s integritou do nového modelu osobnosti HEXACO (Lee, Ashton, Morrison, Cordery, & Dunlop, 2008). Definovať univerzálne platný pojem morálnej osobnosti je však náročná úloha, a to najmä z dôvodu multidimenzionality obidvoch psychologických konštruktov, ale aj z dôvodu rôznych kultúrnych vplyvov, ktoré môžu do výskumu týchto dvoch premenných v rámci rôznych populácií vstupovať.

V našej diplomovej práci sa preto venujeme vzťahu týchto premenných, ktorý skúmame v kontexte príbuzných kultúrnych prostredí - v slovenskej a českej populácii. Pri skúmaní morálky vychádzame z dvojaspektivej teórie morálneho vývinu, ktorú v roku 1985 sformuloval Lind (2008) na základe Piagetovej (1965) a Kohlbergovej (1963) kognitívnej teórie morálneho vývinu a ktorá viedla k vytvoreniu testu morálnej kompetencie. V práci skúmame aj ďalší, často prehliadaný aspekt morálky, a to prosociálne morálne uvažovanie, ktoré v roku 1979 definovala Eisenbergová (Eisenberg-Berg, 1979). Pokiaľ ide o osobnostné premenné, na ich identifikovanie v našom výskume využívame faktorové modely osobnosti. Okrem často využívaného päťfaktorového modelu Costu a McCraeho (1997) sme sa však súvislosť morálky a osobnostných premenných u slovenskej populácie rozhodli objasniť aj prostredníctvom novšieho, šesťfaktorového modelu osobnosti Ashtona a Leea (2007).

Posudzovanie vzťahu morálnej kompetencie a osobnostných premenných sa zameriava aj na interkultúrne rozdiely v úrovni morálnej kompetencie, a to z dôvodu, že existujú predpoklady poukazujúce na možné vplyvy kultúrnych hodnôt a vierovyznania na dosiahnutú úroveň morálneho vývinu (Lind, 2003).

1 Teoretická analýza konceptov morálky a osobnosti

V teoretickej časti práce sa venujeme podrobnému popisu konštruktú morálky a pozornosť venujeme predovšetkým teóriám morálneho vývinu, ktoré sú relevantné vzhľadom na vybrané výskumné metódy. Ďalšia podkapitola je venovaná popisu faktorového prístupu k skúmaniu osobnosti a v závere teoretickej časti práce uvádzame prehľad výskumov najmä zo zahraničného prostredia, ktoré sa venovali objasňovaniu vzťahov medzi týmito dvoma premennými.

1.1 Morálka z pohľadu vybraných teoretických prístupov

Morálka a s ňou súvisiaci pojem morálne usudzovanie sa v rámci psychológie chápe ako multidimenzionálny konštrukt zložený z viacerých komponentov, ktorý je možné skúmať z rôznych hľadísk. V tejto kapitole sa preto budeme zaoberať komponentmi morálneho usudzovania súvisiacimi s nami skúmanou problematikou, a to morálnym usudzovaním z pohľadu kognitívneho morálneho vývinu, morálnou kompetenciou z pohľadu dvojaspktovej teórie morálneho vývinu a prosociálnym morálnym uvažovaním.

Termín morálny v sebe zahŕňa aspekt kognitívny a emocionálny, ako aj aspekt behaviorálny. Aby sa jednotlivец mohol správať morálne, musí disponovať dostatočnými intelektuálnymi danosťami, ktoré mu umožnia porozumieť pravidlám a morálnym princípom a z ich hľadiska vyhodnocovať rôzne životné situácie v ich komplexnosti. Na druhej strane sú to aj danosti emocionálne, ktoré mu umožnia rozpoznať negatívne city súvisiace s morálne nesprávnym konaním, ako aj city pozitívne, ktoré prežíva pri správaní prosociálnom. Pokiaľ ide o aspekt behaviorálny, ten sa vzťahuje nielen na vyhnutie sa morálne nesprávnemu konaniu, ale najmä na uskutočnenie konania, ktoré sa považuje za správne (Lajčiaková, 2008).

V rámci psychologického skúmania sa k definovaniu morálky a jej konštruktov dá pristupovať z rôznych uhlov pohľadu. Lajčiaková (2008) definuje morálnu kompetenciu

ako pomyselný most medzi morálnymi hodnotami a postojmi a samotným morálnym správaním. Kohlberg (1964, 425) ju chápe ako „schopnosť dospieť k morálnym rozhodnutiam, úsudkom (založeným na vnútorných princípoch) a konať v zhode s týmito úsudkami.“ Človek, ktorý je morálne kompetentný teda nielen morálne usudzuje, ale toto usudzovanie sa odzrkadľuje aj v jeho konaní. Podobne o morálnej kompetencii uvažuje aj Lind (2013), ktorý tvrdí, že morálnosť sa skladá z dvoch aspektov. V jeho ponímaní teda neexistuje len jedna morálnosť, ale dve, a to morálna orientácia a morálna kompetencia. Kým morálna orientácia predstavuje tendenciu usudzovať na základe určitých princíпов, morálna kompetencia je trvalou dispozíciou človeka. Morálna orientácia, alebo morálne usudzovanie, má na rozdiel od morálnej kompetencie krátkodobý a prechodný charakter. Na morálku sa však dá nahliadať aj z pohľadu prosociálneho morálneho uvažovania, ktoré je možné definovať ako schopnosť uvažovať o rôznych situáciách, kde sa do konfliktu dostávajú prania jednotlivca s prániami inej osoby (Eisenberg-Berg, 1979).

1.1.1 Kognitívna teória morálneho vývinu

Morálka jednotlivca vzniká v priebehu detstva a dospievania ako výsledok kontinuálneho procesu morálneho vývinu. Podľa Vargheseho a Raja (2014b) je vývin schopnosti morálne usudzovať a morálne sa rozhodovať pre človeka vitálny a z psychologického hľadiska veľmi dôležitý, pretože súvisí s jeho sociálnym vývinom a ovplyvňuje celý jeho život. Výsledkom morálneho vývinu je, že jednotlivec začne byť schopný rozlišovať medzi dobrom a zlom, dokáže sa správať morálne na základe vlastných vedomostí a poznatkov a dôjsť k správne rozhodnutiu, keď sa ocitne pred viacerými alternatívami. Morálny vývin človeku dáva silu a nezávislosť, aby dokázal konať v súlade so svojimi hodnotami odhliadnuc od nepriaznivých dôsledkov, ktoré mu takéto konanie môže priniesť. Průcha, Walterová a Mareš (1998) morálny vývin považujú za vývin morálneho charakteru a svedomia jednotlivca, ktorý je podmienený viacerými faktormi, pričom hlavnú úlohu zohráva predovšetkým vek, osobnostné predispozície, sociálne prostredie, výchova a normy spoločnosti, v ktorej daný jednotlivec žije. Morálny vývin je teda úzko spojený s vývinom kognitívnym, emocionálnym a sociálnym.

Napriek tomu, že sa morálny vývin obvykle popisuje v osobitných štádiách, úzko súvisí s vývinom kognitívnym a tieto dva procesy sa považujú za spojené (Heidbrink, 1997). Práve z tejto spojitosti vychádzal Piaget (1965) pri formulovaní svojej kognitívnej teórie morálneho vývinu a na základe pozorovania detí školského a predškolského veku pri

hre s guľôčkami zisťoval, ako vnímajú a používajú pravidlá. Usúdil, že spôsob, akým deti pri hre uplatňujú pravidlá sa postupne vyvíja s vekom a tento vývin zoradil do štyroch štádií, ktoré sa však nedajú vekovo presne vymedziť, ale predstavujú akési kontinuum. Približne do veku 6 rokov (motorické a individuálne štádium) majú pravidlá najskôr charakter rituálnych schém a potom (štádium egocentrické) sa ich deti naučia napodobňovať. Až vo veku 7- 8 rokov (štádium začínajúcej spolupráce) sú schopné ich zjednotiť a kontrolovať a vo veku 11-12 rokov (štádium kodifikovania pravidiel) nimi presne riadia hru, pričom každé dieťa je s pravidlami detailne oboznámené. Samotné uvedomovanie si pravidiel sa však v porovnaní so štádiami hernej praxe vyvíja pomerne oneskorene. Túto skutočnosť Piaget (1965) chápe ako postupný prechod od morálky heteronómnej k morálke autonómnej, kde sa vnímanie pravidiel ako zákonov daných vonkajšími autoritami transformuje na vnímanie pravidiel ako zvnútornených noriem.

Heteronómna morálka sa u dieťaťa prejavuje morálnym realizmom, čo znamená, že dieťa neposudzuje hodnoty a povinnosti podľa svojho svedomia a s ohľadom na okolnosti, ale na základe morálneho nátlaku zo strany dospelých. Morálku dieťa berie ako danú a nemennú, pravidlá sa za žiadnych okolností nesmú porušovať a ak sa nedodržia, nasleduje trest. Naproti tomu v štádiu autonómnej morálky dieťa rozumie, že pravidlá vznikajú na základe vzájomnej dohody, a preto je možné ich v určitých situáciách meniť. Naučí sa prikladať vyššiu dôležitosť úmyslu správania človeka než jeho dôsledkom. Dieťa prejde od objektívneho chápania spravodlivosti a pravidiel k chápaniu subjektívnemu, ktoré je postavené na princípe rovnosti a nezávisí na tom, či existuje hrozba trestu alebo nie (Heidbrink, 1997, Lajčiaková, 2008).

Piagetovu teóriu morálneho vývinu ďalej rozpracoval Kohlberg (1963), ktorý vychádzal z presvedčenia, že vývin morálneho usudzovania prebieha aj neskôr, počas adolescencie a dospelosti. Uskutočnil preto výskum na 72 chicagských chlapcoch, ktorým predložil rôzne morálne dilemy a na základe ich riešení načrtol šesť stupňov vývinu morálneho usudzovania, ktoré čiastočne zodpovedajú Piagetovým stupňom kognitívneho vývinu a prebiehajú v troch úrovniach, a to predkonvenčnej, konvenčnej a postkonvenčnej, ktorých opis uvádzame (podľa Kohlberga, 1963; Kohlberga, & Hersha 1977; Heidbrinka, 1997; Lajčiakovej, 2008; Kaliskej, Kaliského, & Čižmárikovej, 2013):

Na predkonvenčnej úrovni (7-9 rokov) dieťa rozlišuje dobro a zlo len na základe hedonistických dôsledkov a spoločenské normy vníma ako vonkajšie:

1. Stupeň: orientácia na trest a poslušnosť: predstavuje heteronómne štádium, v ktorom je morálka situačne viazaná a za správne a nesprávne sa považuje to, čo je dané

autoritou a odmeňované alebo, naopak, trestané. Dieťa sa na situáciu nepozera z pohľadu druhej osoby, ale stotožňuje sa s autoritou.

2. Stupeň: individualistická účelovosť (snaha o odmenu, pochvalu): dieťa sa vie vcítiť do druhej osoby a chápe, že iní môžu mať odlišné záujmy a ich motívy do určitej miery akceptuje. Rozvíja sa jeho cit pre spravodlivosť, ale za správne považuje to, čo vyhovuje jemu samému. Ak vyhovie druhým, je to len preto, že sa to opláti aj jemu.

V porovnaní s prvou úrovňou sa na konvenčnej úrovni (adolescenti a dospelí) viac rozvíja cit pre potreby druhých ľudí. To, či je konanie správne, závisí od potrieb a hodnôt rodiny či sociálnej skupiny, v ktorej jednotlivec žije a voči ktorej sa správa konformne:

3. Stupeň: vzájomné interpersonálne požiadavky, vzťahy a konformita (morálka „dobrý chlapec, dobré dievča“): človek sa snaží splniť očakávania okolia a správa sa v súlade s normami platnými v jeho záujmovej skupine. Ide o tzv. morálku sociálnej zhody, v rámci ktorej jednotlivec ešte nie je schopný uplatňovať vlastné, na skupine nezávislé postoje a za dobré považuje to, čo schvaľujú iní.

4. Stupeň: spoločenský poriadok a zákon: správne je to, čo podporuje chod spoločnosti alebo spoločenských inštitúcií. Dôraz sa kladie na plnenie povinností, dodržiavanie zákona a pravidiel a na úctivý postoj k autorite. Zákon sa rešpektuje už len pre to, že vôbec existuje a pravidlá sú nemenné a netolerujú sa žiadne výnimky.

Postkonvenčná úroveň sa nazýva aj úrovňou principiálnej morálky, ktorú dosahuje len nepatrná časť dospelých. Pravidlá, zákony a normy je možné porušiť, pokiaľ si to vyžadujú práva iných. Spoločenské normy sú zvnútornené a akceptované ako súčasť Ja.

5. Stupeň: sociálna zmluva a právo jednotlivca: zákony slúžia k všeobecnému blahu a k ochrane práv. Hodnoty života a slobody sú absolútne a nezávisia od konkrétnej spoločnosti či skupiny. Zmysel pre povinnosť a rešpektovanie zákonov pretrváva naďalej, človek si však uvedomuje ich relatívnosť. Morálne a právne hľadisko sa môže líšiť.

6. Stupeň: orientácia na univerzálne etické princípy: jednotlivec pociťuje osobný záväzok voči morálnym princípom, ktorým verí a ktoré si slobodne zvolil. Správne konanie vyplýva zo svedomia, ktoré sa riadi etickými princípmi, ako sú zásady spravodlivosti, rovnosti, vzájomnosti, rešpektovania ľudskej dôstojnosti a slobody. Berú sa do úvahy všetky relevantné okolnosti.

Napriek tomu, že vyššie popísané teórie majú pre skúmanie morálky jednoznačný prínos, niektoré ich aspekty boli rôznymi autormi kritizované. Napríklad Gilliganová (1982, in Lajčiaková, 2008) namieta, že tieto teórie vychádzajú z tzv. „morálky

spravodlivosti“ typickej pre mužov a nereflektujú odlišnosti vo vývine morálneho usudzovania u žien, pre ktoré je charakteristická „morálka starostlivosti“ založená na interpersonálnych vzťahoch. Načrtla preto alternatívnu vývinovú sekvenciu ženskej morálky, ktorá prechádza od orientácie na vlastné prežitie k postupnej zodpovednosti za druhých, zriekaniu sa vlastných záujmov až k starostlivosti o slabších.

Podobne Eisenbergová (1979) kritizuje prístupy zamerané na morálku spravodlivosti v tom zmysle, že kladú dôraz len na jednu doménu morálneho usudzovania, konkrétne na uvažovanie o dilemách, kde podstatnú rolu zohrávajú pravidlá, zákazy a tresty. Hovorí o dôležitosti skúmania aj iných, pozitívnych aspektov morálky a prepája ju s oblasťou prosociálnosti. Za týmto účelom taktiež navrhla alternatívnu vývinovú sekvenciu, ktorú detailnejšie popisujeme v podkapitole 1.1.3.

1.1.2 Dvojaspektová teória morálneho vývinu

Nový pohľad na morálny vývin ponúka Lind (2008, 2013) vo svojom prístupe, ktorý v roku 1985 koncipoval na základe Piagetovej a Kohlbergovej kognitívnej teórie morálneho vývinu. Jeho cieľom bolo poskytnúť spôsob, ako premostiť dovedy prehliadanú medzeru medzi morálnymi ideálmi a morálnym správaním. Jeho teória vychádza z Piagetovej hypotézy paralelizmu afektívnej a kognitívnej zložky morálneho vývinu, ktorý bol podľa Lind (2008) v rámci psychologického a filozofického bádania v oblasti morálky dlho prehliadaný, pričom sa tieto zložky morálneho vývinu dlho považovali za dva nesúvisiace a nezlučiteľné komponenty. Na základe dôrazu na prepojenosť daných komponentov pomenoval svoju teóriu ako dvojaspektový model morálneho vývinu.

Lind (2008) sa vo svojej teórii zameriava práve na neoddeliteľnosť afektívneho a kognitívneho aspektu. Afektívny aspekt, nazývaný aj morálna orientácia, podľa neho zahŕňa morálne ideály, hodnoty a postoje jednotlivca a aspekt kognitívny, alebo morálna kompetencia, sa vzťahuje na to, do akej miery človek zohľadňuje tieto morálne postoje a ideály pri svojom rozhodovaní. Práve morálna kompetencia je ústredným pojmom Lindovej teórie, pričom vychádza z Kohlbergovej definície toho pojmu a popisuje ju aj ako mieru, do akej sú morálne princípy prijaté jednotlivcom organizované na kognitívnej úrovni alebo ako mieru, do akej tieto princípy jednotlivec konzistentne aplikuje pri rozhodnutiach o tom, ako sa v určitej situácii zachová (Lind, 1986).

Avšak, kým Piaget (1951, in Lind, 2013) hovorí o paralelnom vývine afektívneho a kognitívneho komponentu, ktoré postupne prechádzajú rôznymi úrovňami, Lind (2013) považuje tento vývin za cirkulárny. V prvom rade dieťa musí nadobudnúť silný, no z kognitívneho hľadiska nediferencovaný zmysel pre morálku, ktorý ho bude sprevádzať a zároveň mu poskytovať energiu na rozvoj jeho morálno-kognitívnych štruktúr. Tie potom dieťaťu pomáhajú pri vývoji diferencovanejších a integrovanejších morálnych hodnôt. Lind (1997) uvádza, že už deti predškolského veku cítia silnú povinnosť pomáhať druhým, no ich schopnosť adekvátne konať ešte nie je dostatočne rozvinutá. Podobne aj bežní adolescenti a dospelí ľudia pociťujú silnú potrebu pomôcť druhému človeku, avšak ich rozhodnutie, či pomôžu alebo nie, závisí najmä od toho, ako vnímajú situačný kontext, pričom s narastajúcou morálnou kompetenciou dokážu daný situačný kontext vnímať racionálnejším a zrelším spôsobom. Lind (1997) preto predpokladá, že osoba s vysokou úrovňou morálnej kompetencie sa bude menej riadiť očakávaniami druhých a tým, či jeho konanie schvália aj ostatní, ale bude sa, naopak, riadiť potrebami druhého človeka či vlastnými morálnymi princípmi.

Lind (1997, in Lajčiaková, 2008) svoju dvojaspektovú teóriu stavia na štyroch hlavných tézach. V prvom rade zdôrazňuje nutnosť opisovať morálku s ohľadom na vnútorné stavy a až potom sa zameriavať na jej vonkajšie prejavy v správaní, pričom za morálne môžeme považovať len také správanie, ktoré je v súlade s morálnymi princípmi. Ďalej je pri popise a diagnostikovaní morálnosti potrebné brať do úvahy prítomnosť dvoch už spomínaných aspektov – kognitívneho a afektívneho. Po tretie, vývin týchto zložiek prebieha paralelne, no nezávisle, a časovo asynchrónne, čo znamená, že morálne perspektívy slúžia ako ciele pre vývin morálnej kompetencie. Poslednou tézou je, že pri formovaní týchto zložiek morálneho správania je nutné použiť rozličné metódy – zmenu morálnych postojov docielime odovzďávaním morálnych hodnôt a rozvoj morálnej kompetencie zas riešením morálnych dilem.

Lind (2005) na základe testovania svojej teórie v rôznych kultúrach (Nemecko, Maďarsko, Španielsko, Rusko, Turecko a ďalšie) potvrdil, že ľudia prechádzajú hierarchickými štádiami morálneho vývinu podľa Kohlberga v predpokladanom slede, a to odhládnuce od kultúrneho zázemia, veku, pohlavia a vzdelania, pričom medzi štádiami morálneho vývinu, ktoré nasledujú za sebou existuje silnejšia súvislosť, než medzi štádiami, ktoré sú vzdialenejšie. Taktiež overil hypotézu paralelizmu afektívnej a kognitívnej zložky morálneho vývinu a zistil, že čím vyššia je morálna kompetencia

človeka, tým viac preferuje úroveň principiálnej morálky v porovnaní z nižšími úrovňami morálneho usudzovania.

Lind (1997) sa na rozdiel od kognitívnej teórie morálneho vývinu domnieva, že schopnosť adekvátneho pomáhajúceho správania sa môže časom zhoršovať, napríklad v prípadoch, keď človek nemá možnosť svoje morálne kompetencie využívať a rozvíjať. Z tohto dôvodu kladie dôraz aj na úlohu riešenia morálnych dilem v rámci školského prostredia s cieľom podporiť rozvoj morálky u žiakov a študentov. Predpokladá tiež, že príležitosť participovať na verejných či súkromných diskusiách o politických problémoch je pre morálny vývin kľúčová. Ak tieto príležitosti chýbajú, môže to viesť k spomaleniu morálneho vývinu, pretože takéto prostredie človeka odrádza od toho, aby svoju morálnu kompetenciu využíval. Napríklad v kultúrach, kde sa zodpovednosť za politické rozhodovanie kladie na sociálny kolektív a nie na jednotlivca, ľudia nepociťujú dostatočné zaniehanie, aby sa zúčastňovali morálnych diskusií. U mnohých ľudí môže existovať latentná morálna kompetencia, ktorá sa však manifestuje len do takej miery, do akej to sociálnopolitické okolnosti umožňujú a stimulujú racionálnu diskusiu o morálnych problémoch (Lind, 1986).

Hlavný prínos Lindovej teórie podľa nášho názoru spočíva v zameraní sa na afektívny a kognitívny aspekt morálneho vývinu ako na dve rozdielne, no zároveň neoddeliteľné zložky, ktoré treba pri skúmaní morálneho správania zohľadňovať. Lind (1986) totiž predpokladá, že pokiaľ by morálna kompetencia a morálna preferencia neboli merané osobitne, ale skombinované do jednej škály, výsledky merania by boli nejednoznačné. Snaha o vytvorenie meracieho nástroja, ktorý by na jednej strane reflektoval skutočné rozdiely v morálnej kompetencii a na strane druhej morálne preferencie charakteristické pre určitú kultúru, viedla k vypracovaniu Testu morálnej kompetencie, ktorý dokáže tieto zložky simultánne merať a ktorý bližšie popisujeme v podkapitole 1.1.4.

Avšak podobne ako Kohlbergova teória morálneho vývinu, aj Lindova dvojaspektová teória sa pri skúmaní morálky orientuje na spôsob, akým ľudia riešia morálne dilemy v prípadoch, keď čelia riziku, že svojim morálnym konaním porušia zákon, pravidlá či spoločenské normy. Kritika tohto prístupu vyústila do snahy vytvoriť alternatívne teórie morálneho vývinu, ktoré akcentujú relevantnosť tých aspektov morálneho rozhodovania, ktoré súvisia s prosociálnosťou (Brestovanský, Kusý, Adamkovič, 2016, Elashuk, 1997, Eisenberg, Lennon, & Roth, 1983). V nasledujúcej

kapitole sa budeme venovať práve prístupu k morálke z hľadiska prosociálneho morálneho uvažovania.

1.1.3 Prosociálne morálne uvažovanie a jeho vývin

Morálne usudzovanie orientované na zákazy a prosociálne morálne uvažovanie sa nedajú považovať za synonymné termíny. Morálne usudzovanie orientované na zákazy sa vzťahuje na to, ako by sa k sebe ľudia mali správať a ako by mali rozmýšľať pri morálnych dilemách, v ktorých dôležitú rolu zohrávajú zákony, pravidlá a authority. Naproti tomu prosociálne morálne uvažovanie je definované ako uvažovanie o situáciách, kde sa do konfliktu dostávajú potreby, prania a túžby jednej osoby s potrebami, prániami a túžbami inej osoby, pričom rola zákona, trestu či formálne daných požiadaviek je minimalizovaná alebo úplne irelevantná. Dôraz sa teda kladie skôr na to, či človek pomôže druhému aj napriek tomu, že ho to niečo stojí (Eisenberg et al., 1983). Napriek týmto rozdielom však obidve teórie morálneho vývinu zdôrazňujú dôležitú úlohu úrovne kognitívneho vývinu, ktorá aj v rámci prosociálneho morálneho uvažovania ovplyvňuje schopnosť vnímať perspektívu druhého človeka.

Eisenbergová (1979) tvrdí, že vývinu prosociálneho morálneho uvažovania sa nevenovalo dostatok pozornosti a na základe výskumov zameraných na to, ako deti riešia morálne dilemy v kontexte pomáhajúceho správania zistila, že vývin prosociálneho morálneho uvažovania sa od Kohlbergových štádií morálneho vývinu do určitej miery líši. Ďalšie výskumy v tejto oblasti ukázali, že prosociálna morálna perspektíva významne ovplyvňuje to, aké rozhodnutia jednotlivci uskutočnia v oblasti morálnych činov (Eisenberg et al., 1983). S cieľom objasniť vekom podmienené zmeny vo vývine prosociálneho morálneho uvažovania uskutočnila Eisenbergová spolu s kolegami niekoľko longitudinálnych a prierezných štúdií, v rámci ktorých skúmala odpovede detí na sériu 4 morálnych dilem, ktoré boli podobné Kohlbergovým dilemám, no do konfliktu sa tu dostávali potreby a prania jednej osoby voči potrebám a prániam inej osoby. Na základe analýzy boli odpovede roztriedené do kategórií, ktoré sú podobné Kohlbergovým úrovniam v tom, že odzrkadľujú obsah aj štruktúru uvažovania, čo umožnilo načrtnúť vývin prosociálneho morálneho uvažovania vzhľadom k veku (Elashuk, 1997). V nasledujúcom texte uvádzame popis týchto úrovní podľa Eisenbergovej a kolektívu (1983), Elashukovej (1997) a Babinčáka (2012):

Úroveň 1 sa charakterizuje hedonistickou, na seba zameranou orientáciou a vyskytuje sa prevažne u detí predškolského a mladšieho školského veku. Jednotlivec sa zameriava na to, aké dôsledky pre neho samého môžu nastať, ak sa zachová alebo nezachová prosociálne a neuvažuje o svojom konaní z morálneho hľadiska. To, či pomôže alebo nie, zdôvodňuje možnosťou priameho zisku, reciprocitu v budúcnosti či obavou o druhých, ktorých potrebuje alebo ktorých má rád.

Úroveň 2 predstavuje orientáciu na potreby druhých ľudí a je typická u detí predškolského a školského veku. Jednotlivec vyjadruje záujem o fyzické, materiálne a psychologické potreby druhých napriek tomu, že sú tieto potreby v konflikte s jeho vlastnými, no robí tak bez jasných prejavov súcitu, viny či zvnútornených pocitov.

Úroveň 3 sa vyznačuje orientáciou na schválenie, súhlas a stereotypy a objavuje sa u žiakov základných škôl a u študentov stredných škôl. Pri odôvodňovaní toho, či pomôcť alebo nepomôcť sa uplatňujú stereotypné predstavy o dobrých a zlých ľuďoch či o dobrom a zlom správaní a/alebo úvahy o tom, či by takéto konanie bolo odsúhlasené a prijaté druhými ľuďmi.

Úroveň 4a sa charakterizuje ako orientácia na empatiu a je bežná u detí staršieho školského veku a u študentov stredných škôl. Usudzovanie jednotlivca začína obsahovať prvky súcitu, sebareflexie a záujmu o druhých, ako aj vinu či pozitívne prežívanie ako dôsledok konania jednotlivca.

Úroveň 4b predstavuje prechod medzi empatickou a zvnútornenou orientáciou a vyskytuje sa u menšej časti študentov stredných škôl. Rozhodovanie o tom, či sa zachovať prosociálne v sebe zahŕňa zvnútornené hodnoty, normy, pocit povinnosti či zodpovednosti alebo súvisí s potrebou chrániť práva a dôstojnosť druhých ľudí, pričom tieto myšlienky však sú jasne vyjadrené a môžu mať povrchný charakter.

Úroveň 5 predstavuje silne zvnútornenú orientáciu, ktorú dosahuje len veľmi malá časť študentov stredných škôl a dospelých ľudí. Rozhodovanie o tom, či jednotlivec pomôže alebo nie, je založené na zvnútornených hodnotách, normách a pocite zodpovednosti, na túžbe plniť povinnosti, ktoré vyplývajú z individuálnych a spoločenských pravidiel a princípov a opiera sa aj o vieru v dôstojnosť, práva a rovnosť všetkých ľudí. Pozitívne alebo negatívne prežívanie potom vyplýva z pocitu sebaúcty a rešpektu k sebe samému, ktoré závisí od toho, či jednotlivec žije v súlade s vlastnými hodnotami či zvnútornenými normami a princípmi.

Táto teória prináša nový náhľad na morálny vývin človeka, ktorý je orientovaný na proces postupného rozvíjania schopnosti zvládať konflikty medzi potrebami a prániami

seba a druhých a nie na proces, prostredníctvom ktorého sa u človeka vyvíja morálka založená na etických a spoločenských princípoch. Napriek tomu, že ide o procesy rozdielne, existujú medzi nimi určité podobnosti a z tohto dôvodu sa v práci zameriavame aj na objasnenie možného vzťahu medzi týmito zložkami morálky.

1.1.4 Možnosti skúmania morálky a jej komponentov

Multidimenzionálny charakter konštruktu morálky sa, pochopiteľne, odzrkadľuje aj v spôsoboch jej skúmania v podobe rôznych nástrojov na jej meranie. Pokiaľ ide o naše prostredie, Babinčák (2012) vo svojej prehľadovej štúdií mapuje aktuálny stav metodík na meranie rôznych konštruktov v slovenskom a českom prostredí. Konkrétne sú to jednak metodiky založené na riešení morálnych dilem (Moral Judgement Interview, Kohlberg; Defining Issues Test, Rest; Moral Competence Test, Lind; Moral Orientations Scale, Yacker, & Weinberg; a Prosocial Reasoning Objective Measure, Carlo, Eisenberg, & Knight) a na strane druhej ide o postojové škály (Prosocial Tendencies Measure; Carlo, & Randall). Babinčák (2012) upozorňuje na fakt, že napriek tomu, že sú tieto metodiky často využívané, ich lokálne verzie z veľkej časti nie sú štandardizované na naše podmienky, neexistuje dostatok dôkazov na overenie ich validity a test-restovej reliability a pri ich administrácii sa používajú nejednotné verzie prekladov, pričom výnimkou nie je ani Test morálnej kompetencie (Moral Competence Test) a Test prosociálneho morálneho uvažovania (Prosocial Reasoning Objective Measure), ktoré v rámci nášho výskumu využívame a ktorými sa v nasledujúcom texte budeme zaoberať, vzhľadom na to, že v súčasnosti prebieha ich psychometrická verifikácia a adaptácia na naše kultúrne podmienky.

Lind (2008) sa v kontexte dvojaspektového modelu zameriava na vytvorenie vhodného nástroja na meranie morálnej kompetencie. Opiera sa o kognitívnu teóriu morálneho vývinu, ktorú však obohacuje a modifikuje tak, aby bola v súlade s novšími empirickými zisteniami. V prvom rade by takýto nástroj mal brať do úvahy neoddeliteľnosť a paralelnosť afektívneho a kognitívneho aspektu morálky, medzi ktorými existuje vzájomná korelácia a napriek tomu, že ide neoddeliteľné komponenty, je možné ich simultánne a zároveň nezávisle merať. Tvrdí, že na meranie morálnej kompetencie je nutné použiť takú morálnu dilemu, v ktorej respondent na jednej strane hodnotí argumenty, s ktorými súhlasí ale aj tie, s ktorými, naopak, nesúhlasí, pričom tieto argumenty musia byť rovnocenné. Merací nástroj by mal byť zároveň nepriehľadný a citlivý voči zmenám

v úrovni morálnej kompetencii respondenta, ku ktorým s istým časovým odstupom môže dôjsť. Ďalej je potrebné, aby sa pri vyhodnocovaní brali do úvahy vnútorné morálne princípy respondenta a nie vonkajšie očakávania toho, kto test administruje. Na základe týchto podmienok zostavil test morálnej kompetencie, ktorý má v súčasnosti široké použitie v rámci psychologického výskumu (Lind, 2008).

Lind (2005) na základe validizačných štúdií 20 jazykových verzií Testu morálnej kompetencie považuje tento nástroj za nezávislý na kultúrnych vplyvoch (culture fair). Avšak počas týchto výskumov sa v rámci určitých kultúr objavil pomerne neočakávaný jav, kedy skóre v Teste morálnej kompetencie záviselo na obsahu prezentovanej dilemy. Tento fenomén nazval „morálna segmentácia“ a ide o prípady, keď respondenti v jednej dileme dosahujú vysoké skóre v morálnej kompetencii, no v druhej nie, pričom možnou príčinou môžu byť rôzne kultúrne vplyvy. V takých prípadoch je potrebné analyzovať skóre osobitne u každej dilemy, hlavne ak je skóre veľmi nízke. K tomuto javu môže dochádzať napríklad v krajinách, kde prevláda silná náboženská tradícia, čo Lind (2005) dokladuje zisteniami z krajín Južnej Ameriky, kde je veľmi rozšírené rímskokatolícke náboženstvo a kde respondenti dosahujú pri dileme, ktorá sa týkala vraždy z milosti veľmi nízke skóre.

Pokiaľ ide o prosociálne morálne uvažovanie, Eisenbergová za účelom identifikovania jeho úrovni využívala metódu rozhovoru (Prosocial Moral Reasoning Interview), podobne ako Kohlberg (Moral Judgement Interview), avšak táto metóda bola časovo náročná, vyžadovala si komplikované skórovacie postupy a taktiež na výsledok mohli vplývať rôzne faktory, ako napríklad očakávania výskumníka. Z toho dôvodu bol v roku 1992 vytvorený Test prosociálneho morálneho uvažovania. Pri tvorbe testu sa autori (Carlo, Eisenberg, & Knight, 1992) inšpirovali metódou Defining Issues Test, ktorú v roku 1979 vytvoril Rest v snahe zobjektívniť meranie morálneho usudzovania a zvýšiť jeho spoľahlivosť. Test meria jednotlivé úrovne alebo preferencie prosociálneho morálneho uvažovania (hedonistickú, na potreby zameranú, na schválenie zameranú, stereotypnú a zvnútornenú). V súčasnosti prebiehajú výskumy na európskych populáciách (napríklad v Španielsku a na Slovensku), na základe ktorých by sa dalo potvrdiť, či má vývin prosociálneho morálneho uvažovania univerzálny charakter, keďže najviac doterajších zistení pochádza z výskumov uskutočnených na severoamerickej a brazílskej populácii. Štúdie na vzorke španielskych adolescentov zatiaľ priniesli výsledky, ktoré sú v súlade s predošlými zisteniami. Štruktúra a koreláty prosociálneho morálneho uvažovania sú v rámci brazílskej, severoamerickej aj španielskej populácie podobné, čo zvyšuje

predpoklad o validite testu aj pokiaľ ide o európsku populáciu (Carlo, Mestre, McGinley, Tur-Porcar, Samper, & Streit, 2013). V našich podmienkach zaznamenávame len jeden výskum, v ktorom bola faktorová štruktúra, ako aj reliabilita testu overená na vzorke žiakov vo veku 11-12 rokov a na základe výsledkov sa táto metóda javí ako vhodný nástroj na posúdenie úrovni prosociálneho morálneho uvažovania (Brestovanský et al., 2016).

Z uvedených poznatkov vyplýva potreba ďalších výskumov týchto metodík, najmä pokiaľ ide o Test prosociálneho morálneho uvažovania, ktorý bol zatiaľ v našich podmienkach verifikovaný len na vzorke stredoškolských študentov a ktorý v našom výskume administrujeme u vzorky vysokoškolských študentov s cieľom objasniť súvislosť prosociálneho morálneho uvažovania s morálnou kompetenciou.

1.1.5 Faktory ovplyvňujúce morálny vývin

Ako sme už spomenuli v úvode tejto kapitoly, morálny vývin človeka podmieňuje viacero faktorov, medzi ktoré patrí napríklad vek, osobnostné predispozície, výchova, ako aj sociálne prostredie a sociálne normy. Okrem toho sú to aj skúsenosti z primárnej rodiny a rovesníckej skupiny, ktoré sa veľkou mierou podieľajú na morálnom vývine človeka. Ďalšími faktormi, ktoré vplývajú na morálny vývin, sú aj fyzické, kognitívne, emocionálne a sociálne zručnosti jednotlivca (Průcha et al., 1998; Varghese, & Raj, 2014b). Tak, ako v rámci klasických teórií morálneho vývinu, aj z hľadiska Eisenbergovej teórie vývinu prosociálneho morálneho uvažovania zohráva úlohu proces socializácie, osobnostné premenné, kontextuálne informácie a interakcia týchto troch faktorov, pričom ich rola je tu o niečo významnejšia (Eisenberg, 1982, in Elashuk, 1997).

Jedným z kľúčových aspektov, na základe ktorého je možné hlbšie pochopiť morálku človeka, sú jeho hodnoty a hodnotové systémy. Hodnoty zohrávajú významnú úlohu nielen v tom, do akej miery sa rozvinie schopnosť jednotlivca porozumieť očakávaniam kultúry, v ktorej žije, ale aj v tom, ako je schopný s nimi narábať a prispôbovať sa im (Varghese, & Raj, 2014b). Rovnako aj náboženské tradície a svetonázory vplývajú na to, ako rôzne spoločnosti pristupujú k morálke. Takmer každé náboženstvo sa sústreďuje okolo určitého etického komponentu, ktorý je inšpirovaný niečím nadprirodzeným. Podľa Blackburna (2012, in Varghese, & Raj, 2014b) jednotlivci, ktorí vyznávajú určitého boha, tesne spájajú túto vieru s etickými princípmi. Veriaci ľudia potom nemusia príliš uvažovať nad tým, čo je a nie je etické či morálne, pretože je to pre nich dané autoritou určitej vyššej sily, ktorá sa veľakrát vyjadruje vo forme odporučení

alebo prikázaní, ako správne žiť. Lind (2003, 2005) v tejto súvislosti uvádza, že respondenti z nábožensky založených krajín môžu v jeho Teste morálnej kompetencie dosahovať nižšie skóre, pretože bývajú pri posudzovaní niektorých morálnych dilem, najmä pokiaľ sa týkajú otázky eutanázie, do istej miery ovplyvnený svojim vierovyznaním. Tvrdí, že v dnešnej dobe existuje množstvo dôkazov, ktoré nasvedčujú, že učenie rímskokatolíckej cirkvi veriacim v istom zmysle nedovoľuje zamýšľať sa nad morálnymi problémami, pre ktoré cirkev poskytuje riešenia, napríklad vo forme dogmy alebo božích prikázaní. Pre ozajstného veriaceho totiž viera v boha neznamená len podriadiť sa jeho vôli, ale taktiež o nej nepochybovať (Lind, 2005).

Keďže sa v našom výskume venujeme aj objasneniu medzikultúrnych rozdielov v úrovni morálnej kompetencie u slovenských a českých respondentov, považujeme za potrebné v tejto súvislosti poukázať na možné kultúrne vplyvy u týchto populácií s ohľadom na uvedené predpoklady o vierovyznaní a jeho súvislosti s dosiahnutou úrovňou morálneho vývinu. Domnievame sa, že medzi krajiny, kde môže v rámci skúmania morálky na základe morálnych dilem zohrávať veľkú rolu kultúra, patrí aj Slovenská republika, a to práve z dôvodu významnej náboženskej tradície. Na základe údajov štatistického úradu Slovenskej republiky je zastúpenie veriacich, ktorí vyznávajú rímskokatolícku cirkev 62% v porovnaní s obyvateľmi bez vierovyznania, ktorí predstavujú 13,4% obyvateľstva (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012). Naopak, v rámci populácie Českej republiky je zastúpenie rímskokatolíckeho vierovyznania podstatne nižšie (10,4%) a preyšuje ho zastúpenie obyvateľov bez vieroyznania (34,5%) (Český štatistický úrad, 2014).

Okrem kultúrnych vplyvov však môžu určitú úlohu pri procese morálneho vývinu zohrávať aj niektoré osobnostné predispozície. Napriek tomu, že v rámci skúmania morálky existuje predpoklad, že ukazovatele morálneho usudzovania obvykle nesúvisia s osobnostnými vlastnosťami, keďže morálne uvažovanie sa pokladá za kognitívny fenomén a základné črty osobnosti nemusia mať súvis s naučeným správaním (Mudrack, 2006, Mlčák, & Zášková, 2008), viaceré výskumy dokazujú, že medzi faktormi ovplyvňujúcimi morálny vývin a morálnu kompetenciu jednotlivca figuruje aj osobnosť. Podľa Stojiljkovičovej (1998) je morálne usudzovanie spojené s intelektuálnymi schopnosťami, empatiou a Eysenckovými dimenziami osobnosti. Curtis, Billingslea a Wilson (1998, in Varghese, & Raj, 2014b) sa domnievajú, že medzi morálnou zrelosťou a črtami empatie a socializácie existuje významná súvislosť. Podobne aj Mudrack (2006) uvádza, že existuje významný vzťah medzi morálnym usudzovaním a

subškálami Kalifornského psychologického inventára, a to toleranciou, zodpovednosťou, nezávislosťou, intelektom a sociabilitou. Ľudia s rozvinutým morálnym usudzovaním sú na základe týchto zistení inteligentní, prístupní iným názorom, tolerantní, nezávislí a sebavedomí.

Na základe poznatkov o faktoroch determinujúcich morálny vývin, ktoré sme uviedli v tejto kapitole usudzujeme, že sa v poslednej dobe začína pozornosť autorov obracať k možným súvislostiam medzi morálkou a osobnostnými premennými. Keďže objasnenie tohto vzťahu predstavuje jeden z našich výskumných cieľov, v ďalšej kapitole uvádzame chápanie osobnosti v kontexte, v súčasnosti často využívaných, faktorových prístupov.

1.2 Faktorové prístupy k skúmaniu osobnosti

Osobnosť v psychologickom zmysle vyjadruje podstatu psychologickéj organizácie ľudského duševného života, jeho autenticitu. Pardel a Boroš (1975) definujú osobnosť ako najvyššiu vývojovú funkciu všetkých psychických procesov, ktoré sa odohrávajú v človeku. Je to centrálna riadiaca integrácia. Podľa Allporta (1961, in Blatný, 2010) je osobnosť dynamickou organizáciou psychofyzických systémov vnútri človeka, ktorá určuje jeho jedinečné prispôsobenie sa svojmu prostrediu. Pervin (1996, in Blatný, 2010) ju chápe ako tie charakteristiky jednotlivca, ktoré sú zdrojom konzistentných vzorcov správania, pričom pod pojmom charakteristiky rozumie myšlienky, city a navonok pozorovateľné správanie. Osobnosť sa počas života človeka utvára v priebehu vývinu jednotlivca. Človek sa teda osobnosťou nerodí ale postupne, vplyvom interakcie rôznych biologických a sociokultúrnych činiteľov a vlastných skúseností, sa ňou stáva, a to v období keď „sa u neho začne vytvárať špecificky ľudská organizácia a dynamika duševného života a keď sa teda stáva človekom aj psychicky“ (Nakonečný, 1998, s. 40).

Psychologický prístup k skúmaniu osobnosti sa v súčasnosti zakladá na popise jej vlastností, charakteristík, črt, dispozícií či dimenzií. Vlastnosti osobnosti sú nielen opisné charakteristiky poukazujúce na vonkajšie správanie sa jednotlivca, ale vzťahujú sa aj na jeho vnútorné determinanty, ktoré za týmto správaním stoja. Tieto vnútorné determinanty, ktoré sa považujú za vrodené alebo získané tendencie správať sa nejakým spôsobom, sa v psychológii označujú pojmom dispozície alebo črty osobnosti. Črty sa však dajú chápať aj ako všeobecné dimenzie osobnosti vychádzajúce z kvantifikovaných údajov o správaní ľudí, ktoré sa dajú vymedziť dvoma pólmi (Hřebíčková, 2010). Z tohto prístupu

vychádzajú aj päťfaktorový model osobnosti Big Five a šesťfaktorový model osobnosti HEXACO, s ktorými v rámci nášho výskumu pracujeme a ktoré v ďalších častiach tejto kapitoly podrobnejšie popisujeme.

1.2.1 Päťfaktorový model osobnosti Big Five

Päťfaktorový model osobnosti vznikol prostredníctvom dvoch prístupov – lexikálneho a dotazníkového. Lexikálny prístup spočíval vo výskumoch prídavných mien opisujúcich vlastnosti alebo črty vzťahujúce sa na ľudskú osobnosť, ktoré sa vyskytujú v prirodzených jazykoch. Lexikálna hypotéza predpokladá, že všetky dôležité odlišnosti medzi jednotlivcami si ľudia, ktorí hovoria určitým prirodzeným jazykom, všimajú, a tak sa počas evolúcie jazyka tieto črty do neho postupne zakódujú vo forme slov, vďaka čomu potom psychológovia môžu odhaliť základné dimenzie osobnosti. Keďže existuje domnienka, že štruktúra osobnosti je univerzálna, z každého jazyka by potom malo byť možné vyabstrahovať tie isté základné faktory osobnosti (McCrae, & John, 1992).

Predchodcom tohto výskumu bol už Galton, ktorý v roku 1886 zhromaždil približne 1000 slov opisujúcich osobnosť. Neskôr v roku 1936 Allport a Odbert vyabstrahovali okolo 4500 týchto termínov zo slovníka a následne ich Cattell v roku 1946 usporiadal do synonymických skupín a vytvoril pre ne hodnotiace škály, ktoré slúžili na odlišenie daných prídavných mien. Vo svojom výskume Cattell z týchto charakteristík odvodil faktorovou analýzou 12 šikmých faktorov, ktoré sa stali podkladom jeho teórie osobnosti. Postupne sa na základe rôznych výskumov počet týchto faktorov zmenšil na päť faktorov tzv. Veľkej päťky alebo Big Five (Hřebíčková, 2010).

Dotazníková metóda naproti tomu predpokladá, že črty osobnosti je možné nielen popísať ale aj vysvetliť a objasniť tak vnútornú dynamiku a motívy osobnosti. Dotazníky sa v psychológii spočiatku orientovali najmä na meranie negatívnych emócií u pacientov s psychickými problémami a tiež na fungovanie ľudí v interpersonálnych vzťahoch. Eysenck (1964, in McCrae, John, 1992) tieto dve tendencie nazval neurotizmom a extraverziou, ktoré sa na základe neskorších výskumov začali považovať za centrálnu dimenziu osobnosti. V roku 1976 Costa a McCrae navrhli pridať ďalšiu dimenziu – otvorenosť voči skúsenosti. Výskumníci sa nechali inšpirovať lexikálnou metódou, pretože im ponúkla možnosť systematicky mapovať osobnostné vlastnosti. Spojenie lexikálnej a dotazníkovej metódy viedlo k doplneniu dimenzií prívetivosť a svedomitosť a následnému vytvoreniu päťfaktorového modelu osobnosti platného v súčasnosti (McCrae,

& John, 1992). V nasledujúcej časti uvádzame a bližšie popisujeme dané faktory podľa poradia, v akom boli na základe spomenutých metód identifikované (podľa Hřebíčkovéj, 2011; Hřebíčkovéj, 2010; McCraeho a Johna, 1992):

Neurotizmus – Táto dimenzia sa niekedy nazýva aj emočná stabilita ako protipól emočnej nestability – neurotizmu. Zameriava sa na náchylnosť jednotlivcov k psychickému vyčerpaniu a posudzuje ich schopnosť zvládať psychickú záťaž. Osoby s vysokým skóre v dimenzii neurotizmu sú náchylní zvládať problémy s ťažkosťami, sú napätí a nepokojní, ich nálada je nestála, ich emocionálne reakcie labilné a neprimerané podnetom, sú precitlivení, neistí, popudliví a vznetliví. Naproti tomu jednotlivci s nízkym skóre sú vyrovnaní a odolní voči psychickému vyčerpaniu, prevažuje u nich pokoj a rozvaha, primerané reakcie, stabilná nálada, sú uvoľnení a sebaistí.

Extraverzia – Dimenzia extravenzie, ktorá bola prvýkrát popísaná C. G. Jungom, sa zameriava na interpersonálne vzťahy jednotlivca a najmä na ich kvalitu, ako aj na úroveň stimulácie a aktivácie jednotlivca. Na jednom póle tejto dimenzie sú osoby, ktoré majú radi spoločnosť druhých ľudí, radi komunikujú a kontaktujú sa s nimi, sú to družní, činorodí a aktívni ľudia, nerobí im problém sebaapresadzovanie, sú priebojní a smelí, ľahko sa prispôbujú sociálnym situáciám. Na druhom póle sa nachádzajú jednotlivci uzavretí, ktorí majú radi samotu, sú zameraní na svoj vnútorný svet, sú plachí a nasmelí, málo zhovorčiví a skôr tichí.

Otvorenosť voči skúsenosti – Táto dimenzia býva niekedy označovaná ako kultúra, imaginácia či intelekt a zisťuje úroveň zaujatia človeka pre nové skúsenosti, aktívne vyhľadávanie zážitkov a dojmov a schopnosť tolerovať neznáme. Jednotlivci skórujúci vysoko sú zvedaví, kultivovaní, tvoriví, originálni, majú živú predstavivosť, sú vnímaví voči estetickým podnetom, vnútorným pocitom a ich úsudok býva nezávislý. Naopak osoby s nízkym skóre v tejto dimenzii bývajú skôr konvenční, pragmatickí, realistickí či neprispôsobiví.

Prívetivosť – Táto dimenzia zisťuje kvalitu interpersonálnej orientácie, postihuje záujem o vzťahy s druhými ľuďmi, starostlivosť, podporu a súcit voči iným. Jednotlivci, ktorí v tejto oblasti dosahujú vysoké skóre sa vyznačujú svojou dobrosrdečnosťou, láskavosťou, sú znášaví a tolerantní, zmierliví a skromní. Jednotlivci na druhom póle tejto dimenzie sú panovační, necitliví, voči druhým sa správajú ľahostajne, nepriateľsky až nevraživo. Bývajú despotickí, vyvolávajú konflikty, sú útoční a pomstychtiví.

Svedomitosť – Tento faktor v sebe zahrňuje vzťah k práci a zisťuje mieru vytrvalosti a motivácie v správaní, ktoré je zamerané na nejaký cieľ. Ľudia dosahujúci vyššie skóre

majú na seba väčšie nároky, sú zodpovední, spoľahliví, starostliví, pracovití, majú radi poriadok a presnosť. Naproti tomu ľudia s nižším skóre v tomto faktore sú skôr nedbalí a ľahostajní, málo vytrvalí vo svojich cieľoch, leniví, chaotickí, voči svojim povinnostiam sú málo svedomití a vyznačujú sa bezcieľnosťou.

Uvedený prístup k štruktúre osobnosti sa na základe výskumov v krajinách s rozličným socio-kultúrnym prostredím ukázal ako univerzálne platný, a tak v súčasnosti poskytuje vhodný a často používaný nástroj pri skúmaní osobnosti (McCrae, & Costa, 1997). Avšak výsledky novších výskumov spochybňujú predpoklad o existencii piatich osobnostných dimenzií a prinášajú určité dôkazy o šesťdimenzionálnej štruktúre osobnosti.

1.2.2. Šesťfaktorový model osobnosti HEXACO

Ako alternatíva ku koncepcii Big Five sa v priebehu posledných rokov začína javiť šesťfaktorový model osobnosti nazývaný HEXACO. Nejde však o rozšírenie pôvodného modelu, ale o nový model, ktorý vznikol na základe výsledkov výskumných šetrení, pri ktorých sa, podobne ako pri skúmaní modelu Big Five, použila lexikálna metóda. Nedávne výskumy založené na tejto metóde preukázali existenciu šiestich faktorov v minimálne 12 jazykoch a slovná zásoba vzťahujúca sa na popis osobnosti v jazykoch ako napríklad holandčina, francúzština, nemčina, maďarčina, taliančina, kórejščina a poľština po analýze ukázala šesťdimenzionálnu štruktúru. K takémuto výsledku sa dospelo aj po opätovnej analýze archivovaných údajov z anglického jazyka a po výskumoch v rámci gréckeho, chorvátskeho, tureckého a filipínskeho jazyka (Ashton, & Lee, 2007).

Do modelu HEXACO bol pridaný nový šiesty faktor poctivosť-pokora, pričom názvy ostatných faktorov zostali viac-menej rovnaké, avšak ich vzťah k faktorom Big Five je o niečo komplexnejší. Dimenzia extravenzie, otvorenosti voči skúsenosti a svedomitosti sa v modeli HEXACO chápu podobne ako v modeli Big Five, avšak z faktoru otvorenosti voči skúsenosti bola v modeli HEXACO vylúčená subškála intelektuálnych schopností (Ashton, Lee, & de Vries, 2014). Emocionalita je v rámci modelu HEXACO do určitej miery porovnateľná s neurotizmom modelu Big Five, no nezahrňuje hnev a obsahuje citlivosť, ktorá je v modeli Big Five súčasťou prívetivosti. Okrem toho sa autori priklonili k inému názvu tejto dimenzie, ktorý vyvoláva menej negatívnych konotácií než pomenovanie neurotizmus (Ashton, & Lee, 2007). Dimenzia prívetivosti, naopak, zahrňuje hnev a neobsahuje citlivosť. Nová, šiesta dimenzia sa nazýva poctivosť-pokora a zastrešuje termíny, ktoré sú v rámci modelu Big Five periférnou súčasťou dimenzie prívetivosti.

Tento faktor autori modelu označujú aj pojmom integrita a vystihujú ho prídavné mená ako napríklad poctivý, dôveryhodný či spravodlivý. Pomenovanie modelu vzniklo ako akronym anglických názvov šiestich faktorov (**h**onesty/**h**umility, **e**motionality, **e**xtraversion, **a**greeableness, **c**onscientiousness, **o**penness to experience) (Baumgartner, Kopuničová, 2016). V ďalšej časti uvádzame stručný popis dimenzií šesťfaktorového modelu (Zášková, & Dostál, 2016; Ashton, & Lee, 2007):

Poctivosť-pokora – osoby s vysokým skóre v tejto dimenzii sa v oblasti interpersonálnych vzťahov javia ako úprimné, čestné, lojálne, skromné a spravodlivé, a osoby s nízkym skóre, naopak, ako zlomyseľné, chamtivé, domýšľavé, pokrytecké, nadradené a namyslené. Nízke skóre v tejto dimenzii sa taktiež spája s tendenciou podvádzať za účelom materiálneho zisku alebo prestíže a s tendenciou manipulovať s druhými. Medzi subškály tejto dimenzie patrí úprimnosť, čestnosť, vyhýbanie sa chamtivosti a skromnosť.

Emocionalita – Na jednom póle tejto dimenzie sa nachádzajú osoby citlivé a citovo založené, sentimentálne, bojzlivé, úzkostlivé či zraniteľné, pričom osoby na opačnom póle dimenzie sa dajú charakterizovať ako odvážne, odolné, nezávislé, sebaisté a stabilné. Dimenzia emocionalita zahŕňa subškály bojzlivosť, úzkosť, závislosť a citlivosť.

Extraverzia – podobne ako v rámci modelu Big Five, osoby s vysokým skóre v tejto dimenzii sú spoločenské, čulé, extrovertné, družné, zhovorčivé, radostné a aktívne, kým osoby s nízkym skóre sa vyznačujú hanblivosťou, pasivitou, utiahnutosťou, sú tiché a rezervované. Dimenzia obsahuje subškály sociálna sebaúcta, sociálna smelosť, spoločenskosť a nadšenie.

Prívetivosť – osoby prívetivé sa považujú za trpezlivé, tolerantné, pokojné, vládne, priateľské a zhovievavé, kým osoby na opačnom póle dimenzie sú nevrle, hašterivé, tvrdohlavé a cholerické. Túto dimenziu tvoria subškály ochota odpúšťať, zhovievavosť, prispôsobivosť a trpezlivosť.

Svedomitosť – na jednom póle tejto dimenzie sa nachádzajú ľudia organizovaní, disciplinovaní, pracovití, opatrní a precízni a na opačnom póle sú to ľudia s vlastnosťami ako napríklad neporiadnosť, nezodpovednosť, nedbalosť, lenivosť, nespoľahlivosť a roztržitosť. Dimenzia svedomitosť obsahuje subškály organizácia, pracovitosť, perfekcionizmus a rozvážnosť.

Otvorenosť voči skúsenosti – osoby s vysokým skóre sa charakterizujú ako intelektuálne, kreatívne, nekonvenčné, inovatívne, kým osoby s nízkym skóre bývajú

plytké, málo nápadité a konvenčné. Medzi subškály tejto dimenzie patrí estetické prežívanie, zvedavosť, tvorivosť a nekonvenčnosť.

Vzhľadom na to, že ide o pomerne nový model osobnosti, v slovenských podmienkach nebol ešte do hĺbky preskúmaný. V rámci Českej republiky sa tejto problematike venujú napríklad Mentel a Žiaran (2015), ktorí skúmali prítomnosť faktoru poctivosť-pokora u vzorky študentov manažmentu (N=157), ďalej Baumgartner a Kopuničová (2016), ktorí overovali psychometrické vlastnosti skrátenej verzie osobnostného inventára HEXACO-60 u vzorky českých vysokoškolských študentov (N=590) a Zášková a Dostál (2016), ktorí overovali psychometrické vlastnosti 100-položkovej verzie osobnostného inventára HEXACO-PI-R u vzorky českých vysokoškolských študentov (N=760).

1.3 Vzťah morálky a osobnostných faktorov

Aj keď vývin morálky, ako sme už spomenuli, závisí od viacerých faktorov, medzi ktorými figuruje aj osobnosť, výskumov zameraných na vzťah medzi týmito premennými je v našich podmienkach nedostatok. Môže to byť spôsobené aj predpokladom, že medzi týmito premennými sa neočakávajú silné vzťahy (Mudrack, 2006).

Výskumy v oblasti morálky a morálnej kompetencie sa preto zameriavajú skôr na jej súvislosť s výberom štúdia (Pinková, & Ráciová, 2012, Lajčiaková, 2012, Kaliská, & Kaliský, 2014), kde sa sleduje jej úroveň u študentov pomáhajúcich profesií s cieľom navrhnúť spôsoby jej rozvoja, prípadne sa miera morálnej kompetencie porovnáva so študentmi iných odborov alebo sa skúma úroveň morálnej kompetencie vo vzťahu k premenným, akými sú napríklad vek, národnosť, životná spokojnosť a náboženstvo (Slováčková, 2001).

V našom prostredí sa ďalej uskutočnil výskum vplyvu anxiozity na morálnu kompetenciu (Lajčiaková, 2007). U skúmaných osôb (N=367) vo veku 15 až 25 rokov sa potvrdil slabý štatisticky významný negatívny vzťah medzi anxiozitou a morálnou kompetenciou ($r=-,239$, $p\leq,000$). Osoby boli následne rozdelené do troch kategórií podľa úrovne dosiahnutého skóre anxiozity a tieto kategórie boli medzi sebou porovnané. Vysoko anxiózní jednotlivci sa v úrovni morálnej kompetencie signifikantne líšia od nízko anxiózných jednotlivcov ($p\leq,000$) a medzi vysoko anxióznymi jednotlivcami a stredne anxióznymi jednotlivcami sa štatisticky významný rozdiel nepotvrdil.

Štúdie, ktoré sa zameriavajú na vzťah morálky s konkrétnymi osobnostnými faktormi v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti, pochádzajú prevažne zo zahraničia. Tomuto vzťahu sa venovali napríklad Athota, O'Connor a Jackson (2009) a ich výskum uskutočnený na austrálskej populácii (N=131) potvrdil, že emocionálna inteligencia je signifikantným prediktorom štyroch z piatich faktorov Big Five, konkrétne extravenzie ($r=,35$, $p\leq,01$), otvorenosti voči skúsenosti ($r=,32$, $p\leq,01$), neurotizmu ($r=,47$, $p\leq,01$) a prívetivosti ($r=,42$, $p\leq,01$), pričom tri z týchto faktorov boli zároveň pozitívnym signifikantným prediktorom morálneho uvažovania zisťovaného prostredníctvom škály machiavelizmu Mach IV, a to prívetivosť ($r=,40$, $p\leq,01$), neurotizmus ($r=,17$, $p\leq,05$) a otvorenosť voči skúsenosti ($r=,23$, $p\leq,01$). Prívetivosť bola najsilnejším prediktorom morálneho usudzovania, čo si autori vysvetľujú tým, že takíto jednotlivci majú vysokú empatiu voči druhým, a preto sú schopní vhodnejšie postupovať v situáciách, ktoré si vyžadujú morálne usudzovanie. Emocionálna inteligencia je na základe týchto zistení nepriamym prediktorom morálneho usudzovania prostredníctvom jej vzťahu k osobnostným faktorom. K podobným výsledkom dospel aj McCrae (2000, in Varghese, & Raj, 2014a), ktorý uvádza, že všetky osobnostné faktory v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti aspoň mierne korelujú s emocionálnou inteligenciou a tým pádom aj s morálnym uvažovaním.

Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými bol preskúmaný aj na vzorke indickej populácie (N=79). Varghese a Raj (2014a) uvádzajú, že osoby s vysokou a nízkou úrovňou morálnej kompetencie zisťovanej prostredníctvom Inventára morálnej kompetencie sa líšili v úrovni extravenzie ($p\leq,05$), prívetivosti ($p\leq,05$) a svedomitosti ($p\leq,05$), avšak rozdiely v úrovniach neurotizmu a otvorenosti voči skúsenosti neboli signifikantné. Autori taktiež skúmali medzipohlavné rozdiely v morálnej kompetencii, pričom dospeli k záveru, že muži a ženy sa v jej úrovni signifikantne nelíšia. Autori sa na základe výskumu domnievajú, že extravenzia, prívetivosť a svedomitosť môžu pozitívne súvisieť s morálnou kompetenciou.

Štúdiu zameranú na vzťah morálneho vývinu, osobnosti a osobnostných vlastností známymi ako „Temná triáda“ uskutočnili Williams, Orpen, Hutchinson, Walker a Zumbo (2006) na vzorke študentov v Kanade (N=307). Z výsledkov štúdie vyplýva, že vyššie skóre v otvorenosti voči skúsenosti a svedomitosti sa spája s lepšie rozvinutou morálkou, ktorá bola zisťovaná testom Defining Issues Test. Súvislosť medzi úrovňou morálneho vývinu a týmito dimenziami uvádza aj Benware (2002). Taktiež sa zistilo, že vyššie úrovne machiavelizmu, psychopatie a osobného distresu sa spájajú z nižšou úrovňou morálneho

vývinu. Podobné výsledky priniesol aj výskum, ktorý realizovali Prehn, Korczykowski, Hengyi, Fang, Detre a Robertson (2015) na vzorke amerických študentov (N=67), kde jednotlivci preferujúci postkonvenčnú úroveň morálneho vývinu zisťovanú testom Defining Issues Test (Rest) dosahujú vyššie skóre v otvorenosti voči skúsenosti ($p \leq .001$) a nižšie skóre v neurotizme ($p \leq .05$). Nenašli sa však žiadne signifikantné rozdiely v osobnostných dimenziách medzi participantmi s nízkou a vysokou morálnou kompetenciou podľa Lindovej dvojaspektovej teórie. Pozitívny vzťah medzi otvorenosťou voči skúsenosti a morálnou zrelosťou ($r = .330$, $p \leq .01$) u vzorky kanadských študentov (N=201) uvádza aj Day (1997). V inej štúdií (Dollinger, & LaMartina, 1998) bola táto dimenzia u vzorky dospelých (N=122) vyhodnotená ako najsilnejší prediktor morálneho uvažovania na základe metodiky Defining Issues Test.

V štúdií, ktorá u vzorky nemeckých študentov (N=366) skúmala etickú kompetenciu vo vzťahu k empatii, hodnotám a piatim faktorom osobnosti súvisel konatívny aspekt morálky, ktorý bol operacionalizovaný ako miera kontraproduktívneho pracovného správania, pozitívne s dimenziami prívetivosť a svedomitosť a negatívne s dimenziou neurotizmus. Preukázal sa aj slabý pozitívny vzťah medzi otvorenosťou voči skúsenosti a kognitívnym aspektom morálky, alebo morálnou kompetenciou vychádzajúcou z Lindovej dvojaspektovej teórie (Pohling et al., 2015). Nami skúmanej problematike sa venovali aj ďalšie zahraničné štúdie, ktoré na meranie morálky využili nástroje vychádzajúce konkrétne z Lindovej dvojaspektovej teórie (Karamavrou, Mouratidou, Evaggelinou, Koidou, & Parisi, 2016; Karamavrou, 2014; McAdie, & Scott 2014). Z výsledkov týchto výskumov vyplýva, že medzi morálnou kompetenciou, ako ju definuje Lind (2008, 2013), a osobnostnými premennými podľa päťfaktorového modelu, neexistuje žiaden vzťah, s výnimkou slabého pozitívneho vzťahu s dimenziou svedomitosť, ktorá bola vyhodnotená ako prediktor morálneho uvažovania ($r = .128$, $p \leq .05$) (Karamavrou, 2014) a slabého pozitívneho vzťahu s dimenziou prívetivosť ($r = .144$, $p \leq .05$) (Karamavrou, et al., 2016). Z výsledkov našej bakalárskej práce, kde sme sa venovali skúmaniu vzťahu morálnej kompetencie a osobnostných premenných podľa päťfaktorového modelu, u slovenských respondentov (N=119) vyplynula pomerne neočakávaná štatisticky významná negatívna súvislosť medzi morálnou kompetenciou a dimenziami prívetivosť ($r = -.189$, $p \leq .05$) a svedomitosť ($r = -.319$, $p \leq .001$) (Ďurkovičová, 2016).

Pokiaľ ide o šesťfaktorový model osobnosti, nezaznamenali sme dostatok výskumov, ktoré by prinášali výsledky o súvislosti jednotlivých dimenzií s morálkou, ako je to v prípade päťfaktorového modelu. Avšak existujú dôkazy o súvislosti faktoru

poctivosť-pokora s tendenciami k prosociálnemu a kooperatívne správaniu (Hilbig, Glockner, & Zettler, 2014), integritou (Lee et al., 2008) a morálnym charakterom (Cohen et al., 2014).

Výsledky uvedené v tejto kapitole pochádzajú prevažne zo zahraničného prostredia a vzhľadom na ich rozmanitosť z nich nie je možné vyvodiť univerzálne platné závery o vzťahu skúmaných premenných, ktoré by sa dali aplikovať aj na naše kultúrne prostredie. Z toho vyplýva potreba objasnenia týchto vzťahov v rámci našich podmienok, a to v kontexte päťfaktorového aj šesťfaktorového modelu osobnosti, kde je dokladov o súvislosti jednotlivých dimenzií s rôznymi konštruktmi morálky, podľa našich informácií, zatiaľ nedostatok.

2 Výskumný problém, ciele práce a hypotézy

2.1 Výskumný problém

Na morálny vývin človeka, ktorého výsledkom je osvojenie si morálnych hodnôt, postojov a ideálov, ako aj osvojenie si schopnosti konať v súlade so svojimi presvedčeniami, vplýva okrem rôznych iných faktorov aj jeho osobnosť (Varghese, & Raj, 2014b). Avšak, ako vyplýva z uvedených teoretických východísk, problematika súvislosti osobnostných premenných a rôznych konštruktov morálky nie je v našich podmienkach dostatočne preskúmaná. Zistenia, ktoré poukazujú na možnú súvislosť uvedených premenných pochádzajú najmä zo zahraničných štúdií (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015; Karamavrou, 2014; McAdie, Scott 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Athota et al., 2009; Mudrack, 2006; Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997), pričom tieto výsledky sa celkom nezhodujú a ich celková interpretácia prináša skôr rozporuplné závery. K daným nezrovnalostiam prispela aj naša bakalárska práca (Ďurkovičová, 2016), v ktorej sme sa tomuto vzťahu venovali a v ktorej sme zistili štatisticky významné negatívne vzťahy medzi morálnou kompetenciou a dimenziami prítivost' a svedomitost' v kontexte päťfaktorového modelu. Domnievame sa preto, že rozličnosť zistení môže byť následkom nielen odlišného kultúrneho zázemia respondentov, ale aj použitia rôznych výskumných metód, najmä pokiaľ ide o meranie morálky a s ňou súvisiacich konštruktov, ktoré v našich podmienkach pozostávajú zväčša z neštandardizovaných nástrojov (Babinčák, 2012). V tejto práci sa preto venujeme posudzovaniu morálky v zmysle morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania, ako aj vzťahu morálnej kompetencie a osobnosti v kontexte dvoch podobných kultúrnych prostredí vychádzajúc z vyššie uvedených problémov. Za účelom preskúmania danej problematiky formulujeme nasledovný výskumný problém: **Či a ako súvisí konštrukt morálnej kompetencie s osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti vzhľadom na dve kultúrne prostredia a ako súvisí morálna kompetencia s osobnostnými dimenziami šesťfaktorového modelu osobnosti a s prosociálnym morálnym uvažovaním.**

2.2 Výskumné ciele a hypotézy

Za účelom objasnenia výskumného problému a na základe teoretických východísk uvedených v predošlom texte formulujeme nasledovné výskumné ciele:

- Zistiť, či existuje vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového a šesťfaktorového modelu osobnosti u slovenských študentov;
- Objasniť vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov;
- Porovnať úroveň morálnej kompetencie v kontexte dvojaspektovej teórie morálneho vývinu u slovenských a českých študentov;
- Zistiť vzťah morálnej kompetencie a osobnostných premenných v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti u slovenských a českých študentov.

2.2.1 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u slovenských študentov

V prvom celi budeme zisťovať súvislosť morálnej kompetencie a osobnostných premenných v kontexte päťfaktorového modelu a objasníme, o akú súvislosť ide, pričom vychádzame z výsledkov prevažne zahraničných výskumných štúdií (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al.; 2015, Prehn et al.; 2015, Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Lajčiaková, 2007; Athota et al., 2009; Mudrack et al., 2006; Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997), ktoré sa zaoberali vzťahom medzi osobnostnými premennými a morálkou. Úroveň morálnej kompetencie budeme zisťovať prostredníctvom Testu morálnej kompetencie (Moral Competence Test, Lind, 1976) a skóre jednotlivých osobnostných faktorov budeme zisťovať prostredníctvom päťfaktorového osobnostného inventára NEO-FFI (NEO Five Factor Inventory, Costa, & McCrae, 1992). Za týmto účelom formulujeme nasledovné hypotézy:

H₁₋₁: Existuje štatisticky významný negatívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom neurotizmus v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.

H₁₋₂: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom extravézia v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.

- H₁₋₃: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom otvorenosť voči skúsenosti v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.
- H₁₋₄: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom prívetivosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.
- H₁₋₅: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom svedomitosť v kontexte a päťfaktorového modelu osobnosti.

2.2.2 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu u slovenských študentov

V rámci druhého cieľa budeme objasňovať súvislosť morálnej kompetencie a osobnostných premenných v kontexte šesťfaktorového modelu, pričom vychádzame z výskumných zistení, ktoré sme uviedli v predošlom ciele (Karamavrou et al.; 2016, Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015; Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Lajčiaková, 2007; Athota et al., 2009; Mudrack et al., 2006; Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997), ako aj z výskumných zistení, ktoré sa venovali výskumom v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti, a to najmä pokiaľ ide o faktor pocitovst'-pokora (Hilbig et al., 2014; Lee et al., 2008; Cohen et al., 2014). Úroveň morálnej kompetencie budeme zisťovať prostredníctvom Testu morálnej kompetencie (Moral Competence Test, Lind, 1976) a skóre jednotlivých osobnostných faktorov budeme zisťovať prostredníctvom šesťfaktorového osobnostného inventára HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009). Za účelom objasnenia tohto cieľa formulujeme nasledovné hypotézy:

- H₂₋₁: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom poctivosť-pokora v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.
- H₂₋₂: Existuje štatisticky významný negatívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom emocionalita v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.
- H₂₋₃: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom extravergia v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.
- H₂₋₄: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom prívetivosť v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.
- H₂₋₅: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom svedomitosť v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.

H₂₋₆: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom otvorenosť voči skúsenosti v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti.

2.2.3 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov

Naším zámerom v tomto celi je poskytnúť prvotné zistenia z analýzy vzťahu morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania u vysokoškolských študentov. Vychádzame pritom z Lindových zistení (1997), ktorý predpokladal vzťah medzi úrovňou morálnej kompetencie a tendenciám k pomáhajúcemu správaniu. Skóre v morálnej kompetencii budeme zisťovať prostredníctvom Testu morálnej kompetencie (Moral Competence Test, Lind, 1976) a jednotlivé úrovne prosociálneho morálneho uvažovania, ako aj celkové skóre prosociálneho morálneho uvažovania budeme merať prostredníctvom Testu prosociálneho morálneho uvažovania (Prosocial Reasoning Objective Measure, Carlo et al., 1992). Vzhľadom na nedostatok informácií o vzťahu uvedených premenných, ako aj o vhodnosti použitia Testu prosociálneho morálneho uvažovania u vysokoškolských študentov formulujeme obojstranné hypotézy:

H₃₋₁: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a hedonistickou orientáciou.

H₃₋₂: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a stereotypnou orientáciou.

H₃₋₃: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a na schválenie zameranou orientáciou.

H₃₋₄: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a na potreby zameranou orientáciou.

H₃₋₅: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a zvnútornenou orientáciou.

H₃₋₆: Existuje štatistický významný vzťah medzi morálnou kompetenciou a celkovým skóre prosociálneho morálneho uvažovania.

2.2.4 Porovnanie úrovne morálnej kompetencie u českých a slovenských študentov

V rámci štvrtého cieľa budeme zisťovať rozdiely v úrovni morálnej kompetencie u respondentov zo Slovenskej a Českej republiky, pričom vychádzame z výsledkov skúmania validity Testu morálnej kompetencie morálnej kompetencie v rôznych kultúrnych prostrediach (Lind, 2005), ktorá priniesla poznatky o možnom vplyve vierovyznania na dosiahnuté skóre v tomto teste. Berieme do úvahy aj údaje o rozdielnom zastúpení rímskokatolíckeho vierovyznania v Slovenskej a Českej republike (Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012; Český statistický úrad, 2014). Úroveň morálnej kompetencie budeme zisťovať prostredníctvom Lindovho testu morálnej kompetencie (Moral Comptence Test, Lind, 1976). Za účelom objasnenia tohto cieľa formulujeme nasledovnú hypotézu:

H₄: Skóre slovenských respondentov v úrovni morálnej kompetencie bude nižšie než skóre českých respondentov v úrovni morálnej kompetencie.

2.2.5 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u českých študentov

V našom poslednom ciele budeme sledovať vzťah morálnej kompetencie a osobnostných premenných u českých respondentov, pričom vychádzame z výsledkov výskumov v oblasti vzťahu morálky a osobnostných premenných (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015; Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Lajčiaková, 2007; Athota et al., 2009; Mudrack et al.; 2006, Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997). Úroveň morálnej kompetencie budeme zisťovať prostredníctvom Lindovho testu morálnej kompetencie (Moral Comptence Test, Lind, 1976) a skóre jednotlivých osobnostných faktorov budeme zisťovať prostredníctvom NEO-FFI päťfaktorového osobnostného inventára (NEO Five Factor Inventory, Costa, & McCrae, 1992). Za účelom objasnenia tohto cieľa formulujeme nasledovné výskumné hypotézy:

H_{5.1}: Existuje štatisticky významný negatívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom neurotizmus v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.

- H₅₋₂: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom extravézia v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.
- H₅₋₃: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom otvorenosť voči skúsenosti v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.
- H₅₋₄: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom prívetivosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.
- H₅₋₅: Existuje štatisticky významný pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a faktorom svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.

3 Metodologický rámec a metody

3.1 Typ výskumu

Táto práca predstavuje vedecko-výskumnú štúdiu s diferenciacno-korelačným výskumným plánom, v ktorej sa uplatňuje kvantitatívna analýza dát zozbieraných prostredníctvom dotazníkových metód.

3.2 Metódy a priebeh získavania dát

Respondenti vyplňovali anonymné dotazníky v papierovej a elektronickej podobe. Zber dát prebiehal počas novembra 2017 až marca 2018. V rámci vzorky slovenských respondentov bolo 180 papierových dotazníkov rozdanych študentom Pedagogickej a Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, z ktorých správne vyplnených a do výskumu zaradených bolo 114. Zvyšných 57 dotazníkov bolo vzbieraných elektronicou formou prostredníctvom sociálnych sietí, kde boli zverejnené v skupinách, v ktorých sa združujú študenti Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V rámci českej vzorky bolo vyplnených a do výskumu zaradených 104 dotazníkov, ktoré sme zbierali len elektronicou formou, a to taktiež prostredníctvom skupín na sociálnych sieťach, kde sa združujú študenti Univerzity Palackého v Olomouci. Bližší popis výskumnej vzorky a spôsob výberu respondentov uvádzame v 4. kapitole.

Slovenskí respondenti vyplňovali batériu slovenských verzií metodík v nasledujúcom poradí: Test prosociálneho morálneho uvažovania PROM, osobnostný inventár HEXACO-60, Test morálnej kompetencie MCT a osobnostný inventár NEO-FFI. Českým respondentom bola ako prvá administrovaná česká verzia Testu morálnej kompetencie, za ktorou nasledoval osobnostný inventár NEO-FFI. V nasledujúcich podkapitolách v krátkosti popisujeme jednotlivé výskumné metodiky.

3.2.1 Test morálnej kompetencie MCT (Lind, 1976)

Lind v roku 1976 vypracoval Test morálnej kompetencie (z angl. Moral Competence Test, predtým nazývaný Test morálneho usudzovania, Moral Judgement Test) za účelom zisťovania afektívnej a kognitívnej zložky morálnej kompetencie (Lind, 2013).

Test simultánne meria morálnu orientáciu a morálnu kompetenciu. Respondent je konfrontovaný s dvoma morálnymi dilemami – v štandardnej verzii je to príbeh zamestnanca a príbeh lekára, a hodnotí protagonistovo konanie na škále od -3 (úplne chybné) do +3 (úplne správne), pričom táto preferencia sa do výsledného skóre nezapočítava. Následne posudzuje šesť argumentov, ktoré podporujú jeho názor na protagonistovo rozhodnutie a šesť argumentov, ktoré mu oponujú na škále od -4 (zamietam) do +4 (súhlasím). Jednotlivé argumenty sa líšia z hľadiska morálnej kvality a predstavujú Kohlbergove štádiá morálneho vývinu. Aspekt morálnej kompetencie sa vyjadruje formou C-skóre alebo C-indexu (C ako competence, cognitive aspect), ktoré sa vypočíta na základe analýzy pomeru variancie odpovedí participanta a určuje ho morálna kvalita argumentov, a nie zhoda jeho názoru s konaním protagonistu. Pomer variancie sa potom vynásobí číslom 100. C-skóre môže dosahovať hodnoty od 1 do 100, ktoré hovoria o veľmi nízkej (1-9), nízkej (10-19), strednej (20-29), vysokej (30-39), veľmi vysokej (40-49) a neobyčajne vysokej (nad 50) úrovni morálnej kompetencie (Lind, 2008). Afektívny aspekt (profil preferencií pre šesť typov morálnej orientácie) sa jednoducho zmeria spriemerovaním participantovho hodnotenia každého z argumentov. Lind (2013) považuje túto úlohu za dostatočne náročnú na to, aby umožnila participantovi v odpovediach klamať za účelom dosiahnutia vyššieho skóre. Slovenskú verziu testu, ktorú v práci uvádzame ako voľnú prílohu, vypracovali a verifikovali Kaliská a Kaliský (2014) na vzorke študentov a učiteľov etickej výchovy, pričom preukázala dostatočnú mieru reliability pre obidve časti dvoch dilem ($\alpha \geq 703$). Českú verziu vypracovala a overila Slováčková (2001) na vzorke českých študentov medicíny.

3.2.2 Test prosociálneho morálneho uvažovania PROM (Carlo et al., 1992)

Test prosociálneho morálneho uvažovania (z angl. Prosocial Reasoning Objective Measure) v originálnej forme obsahuje sedem morálnych dilem, v ktorých má respondent posúdiť, či sa má protagonista príbehu zachovať prosociálne alebo nie. Za každým z príbehov nasleduje otázka, ako by podľa respondenta mala hlavná postava konať a šesť dôvodov, pri ktorých respondent na škále od 1 (vôbec) do 5 (úplne) uvádza, do akej miery boli pri jeho rozhodovaní dôležité. Z týchto šiestich vyjadrení päť reprezentuje jednotlivé kategórie zdôvodňovania (hedonistické, stereotypné, na schválenie orientované, na potreby orientované, zvnútornené) a jedno slúži na zisťovanie lži skóre. Lži skóre možno počítať aj na základe tretej časti otázok, kde má participant zoradiť 3 pre neho najdôležitejšie

dôvody. Ako najdôležitejšie dôvody by mali byť označené tie, pri ktorých participant uviedol najvyššie skóre. Ak však v troch z piatich príbehov respondent označí medzi najdôležitejšími dôvodmi ten, ktorý reprezentuje lži skóre, mal by byť z analýzy vylúčený, pretože dosiahol kritickú hodnotu lži skóre. (Carlo, 2003, Brestovanský et al., 2016). V našej vzorke dosiahol kritickú hodnotu lži skóre 93 respondentov (54,4%). Slovenskú verziu overili Brestovanský a kolektív (2016), ktorí uvádzajú akceptovateľné miery reliability pre všetky subškály ($\alpha \geq 61$).

Výsledné hodnoty jednotlivých kategórií prosociálneho morálneho uvažovania sa počítajú v pomere k ostatným kategóriám, a teda súčet položiek zodpovedajúcich určitej kategórii sa vydeli súčtom položiek všetkých kategórií s výnimkou lži skóre. Celkové skóre v teste je možné vypočítať tak, že sa výsledným hodnotám v jednotlivých kategóriách pridelia váhy a takto vynásobené hodnoty sa spočítajú (Carlo, 2003).

Test má dve verzie pre mužov a ženy, pričom príbehy zostávajú rovnaké, no vystupuje v nich vždy postava rovnakého pohlavia ako respondent (Brestovanský, et al., 2016). V našom výskume sme použili verziu Testu prosociálneho morálneho uvažovania so šiestimi príbehmi, z ktorých prvý bol cvičný a neskóroval sa. Niektoré z príbehov testu sme modifikovali tak, aby bol predmet jednotlivých dilem relevantnejší pre vysokoškolských študentov a mierne bola pozmenená aj jazyková stránka textu. Pri týchto úpravách sme dbali na to, aby celkový kontext a obsah dilemy zostal zachovaný. Modifikovanú a pôvodnú verziu prvého príbehu z Testu prosociálneho morálneho uvažovania (verzia pre ženy) uvádzame v práci ako voľné prílohy.

3.2.3 Päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (Costa, McCrae, 1992)

Na meranie osobnostných faktorov sme použili päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (z angl. NEO Five Factor Inventory), ktorý je skrátanou verziou osobnostného inventára NEO-PI-R. Slovenskú verziu inventára vypracovali I. Ruisel a P. Halama (2007) a českú verziu vypracovali Hřebíčková a Urbánek (2001). Inventár sa používa na zisťovanie základných osobnostných faktorov, a to neurotizmu, extravenzie, otvorenosti voči skúsenosti, svedomitosti a privetivosti u adolescentov od 15 rokov a u dospelých. Je jedným z najpoužívanejších osobnostných dotazníkov na diagnostiku faktorov Big Five, ktoré boli zostavené na základe faktorovej analýzy prídavných mien opisujúcich osobnostné dimenzie. Inventár sa skladá zo 60 položiek, z ktorých každému faktoru prislúcha 12 položiek. Respondenti majú na škále od 1 (vôbec to pre mňa neplatí) do 5

(platí to pre mňa úplne) uviesť, nakoľko daný výrok v dotazníku vystihuje ich spávanie a prežívanie v každodennom živote. Skóre v jednotlivých dimenziách sa potom vypočíta na základe odpovedí v položkách zodpovedajúcich daným dimenziám.

3.2.4 Šesťfaktorový osobnostný inventár HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009)

Na meranie osobnostných dimenzií v kontexte šesťfaktorového modelu sme použili slovenskú verziu skrátenej formy sebvýpoved'ového dotazníka HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009), ktorej autorom je A. Mentel a ktorá je voľne dostupná na internetovej stránke autorov modelu HEXACO (<http://hexaco.org/>). Slovenskú verziu inventára uvádzame ako voľnú prílohu. Dotazník rozlišuje 6 dimenzií osobnosti, a to poctivosť-pokoru, emocionalitu, extravenziu, svedomitosť, prívetivosť a otvorenosť voči skúsenosti. Dotazník obsahuje 60 položiek, pričom každá osobnostná dimenzia sa skladá z 10 položiek. Mieru svojho súhlasu respondent vyjadruje na 5 bodovej Likertovej škále od 1 – úplne nesúhlasím po 5 – úplne súhlasím. Skóre v jednotlivých dimenziách sa vyjadruje súčtom odpovedí v položkách zodpovedajúcich daným dimenziám. Nezaznamenali sme bližšie údaje o psychometrických vlastnostiach slovenskej verzie.

3.3 Reliabilita meracích nástrojov

3.3.1 Reliabilita Testu morálnej kompetencie (Lind, 1976)

Za účelom overenia reliability slovenskej a českej verzie Testu morálnej kompetencie sme položky obidvoch dilem rozdelili na dve skupiny, a to na tie, ktoré hovoria za (položky 1.-6.) a proti (položky 7.-12.) konaniu hlavného aktéra. Vnútoraná konzistencia jednotlivých položiek poukazuje na akceptovateľné hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa pre všetky štyri časti dotazníka u obidvoch verzií. Hodnoty pre slovenskú verziu dotazníka uvádzame v Tabuľke 1a a hodnoty pre českú verziu dotazníka sú uvedené v Tabuľke 1b.

Tabuľka 1a Položková vnútorná konzistencia slovenskej verzie MCT (N=171)

	Počet položiek	Cronbachovo
		alfa
Zamestnanci 1.-6	6	,783
Zamestnanci 7.-12.	6	,676
Lekár 1.-6	6	,835
Lekár 7.-12	6	,778

N - počet osôb vo vzorke

Tabuľka 1b Položková vnútorná konzistencia českej verzie MCT (N=104)

	Počet položiek	Cronbachovo
		alfa
Zamestnanci 1.-6	6	,602
Zamestnanci 7.-12.	6	,686
Lekár 1.-6	6	,830
Lekár 7.-12	6	,656

N - počet osôb vo vzorke

Overenie reliability prostredníctvom metódy split-half poukazuje na akceptovateľné hodnoty Guttmanovho Split-Half koeficientu u oboch verzii. Zistené hodnoty pre slovenskú verziu dotazníka sú uvedené v Tabuľke 1c a hodnoty pre českú verziu dotazníka uvádzame v Tabuľke 1d.

Tabuľka 1c Reliabilita slovenskej verzie MCT metódou split-half (N = 171)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Zamestnanci 1.-6	3	,626	3	,632	,802
Zamestnanci 7.-12.	3	,456	3	,426	,762
Lekár 1.-6	3	,713	3	,766	,797
Lekár 7.-12	3	,722	3	,652	,695

N - počet osôb vo vzorke

Tabuľka 1d Reliabilita českej verzie MCT metódou split-half (N = 104)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Zamestnanci 1.-6	3	,425	3	,451	,594
Zamestnanci 7.-12.	3	,520	3	,524	,686
Lekár 1.-6	3	,706	3	,659	,866
Lekár 7.-12	3	,331	3	,661	,614

N - počet osôb vo vzorke

3.3.2 Reliabilita Testu prosociálneho morálneho uvažovania (Carlo et al., 1992)

S cieľom zistiť reliabilitu Testu prosociálneho morálneho uvažovania (Carlo et al., 1992) na základe vnútornej konzistencie jednotlivých položiek sme analyzovali hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa pre jednotlivé subškály dotazníka. Hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa sa dajú považovať za akceptovateľné v rámci subškál zisťujúcich orientáciu na schválenie a zvnútornenú orientáciu. Subškály merajúce hedonistickú, stereotypnú a na potreby zameranú orientáciu, ako aj položky lži skóre, vykazujú nedostatočné hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa. Všetky hodnoty uvádzame v Tabuľke 2a.

Tabuľka 2a Položková vnútorná konzistencia PROM (N=171)

	Počet položiek	Cronbachovo alfa
Hedonistická o.	5	,427
Stereotypná o.	5	,528
O. na schválenie	5	,821
O. na potreby	5	,563
Zvnútornená o.	5	,610
Lži skóre	5	,495

N - počet osôb vo vzorke

Reliabilitu sme odhadovali aj prostredníctvom metódy split-half rozdelením počtu položiek merajúcich jednotlivé úrovne na dve polovice. Ako ukazovateľ zhody uvádzame Guttmanov Split-Half koeficient, ktorého hodnoty považujeme za akceptovateľné v rámci úrovne orientácie na schválenie a zvnútornenej orientácie. Zvyšné subškály vykazujú

hodnoty Guttmanov Split-Half koeficientu pod hranicou akceptovateľnosti. Zistené hodnoty sú uvedené v Tabuľke 2b.

Tabuľka 2b Reliabilita PROM metódou split-half (N = 171)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Hedonistická o	3	,216	3	,219	,486
Stereotypná o.	3	,216	3	,478	,594
O. na schválenie	3	,737	3	,644	,796
O. na potreby	3	,423	3	,474	,507
Zvnútornená o.	3	,351	3	,559	,629
Lži skóre	3	,287	3	,469	,473

N - počet osôb vo vzorke, o. – orientácia

3.3.3 Reliabilita osobnostného inventára NEO-FFI (Costa, McCrae, 1992)

Reliabilita slovenskej a českej verzie osobnostného inventára NEO-FFI na základe vnútornej konzistencie jednotlivých položiek poukazuje na akceptovateľné hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa pre každú z piatich dimenzií obidvoch dotazníkov. Údaje o vnútornej konzistencii položiek pre slovenskú verziu uvádzame v Tabuľke 3a a údaje o vnútornej konzistencii položiek pre českú verziu uvádzame v Tabuľke 3b.

Tabuľka 3a Položková vnútorná konzistencia slovenskej verzie NEO-FFI (N=171)

	Počet položiek	Cronbachovo alfa
Neurotizmus	12	,817
Extraverzia	12	,781
Otvorenosť	12	,662
Prívetivosť	12	,738
Svedomitosť	12	,834

N - počet osôb vo vzorke

Tabuľka 3b Položková vnútorná konzistencia českej verzie NEO-FFI (N=104)

	Cronbachovo alfa	
	Počet položiek	
Neurotizmus	12	,853
Extraverzia	12	,845
Otvorenosť	12	,760
Prívetivosť	12	,801
Svedomitosť	12	,864

N - počet osôb vo vzorke

Odhad reliability prostredníctvom metódy split-half bol realizovaný rozdelením počtu položiek merajúcich jednotlivé dimenzie na dve polovice. Ako ukazovateľ zhody medzi týmito polovicami sme použili Guttmanov Split-Half koeficient, ktorého hodnoty považujeme za akceptovateľné v rámci každej dimenzie u slovenskej aj českej verzie dotazníkov. Zistené hodnoty pre slovenskú verziu dotazníka sú uvedené v Tabuľke 3c a hodnoty pre českú verziu dotazníka uvádzame v Tabuľke 3d.

Tabuľka 3c Reliabilita slovenskej verzie NEO-FFI metódou split-half (N = 171)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Neurotizmus	6	,711	6	,659	,826
Extraverzia	6	,661	6	,651	,748
Otvorenosť	6	,372	6	,552	,712
Prívetivosť	6	,570	6	,542	,794
Svedomitosť	6	,728	6	,709	,823

N - počet osôb vo vzorke

Tabuľka 3d Reliabilita českej verzie NEO-FFI metódou split-half (N = 104)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Neurotizmus	6	,776	6	,690	,872
Extraverzia	6	,808	6	,723	,750
Otvorenosť	6	,563	6	,599	,824
Prívetivosť	6	,694	6	,617	,828
Svedomitosť	6	,780	6	,725	,879

N - počet osôb vo vzorke

3.3.3 Reliabilita osobnostného inventára HEXACO-60 (Ashton, Lee, 2009)

Reliabilita osobnostného inventára HEXACO-60 na základe vnútornej konzistencie jednotlivých položiek poukazuje na akceptovateľné hodnoty Cronbachovho koeficientu alfa pre každú zo šiestich dimenzií dotazníka. Tieto hodnoty uvádzame v Tabuľke 4a.

Tabuľka 4a Položková vnútorná konzistencia HEXACO-60 (N=171)

	Počet položiek	Cronbachovo alfa
Poctivosť-pokora	10	,738
Emocionalita	10	,807
Extraverzia	10	,754
Prívetivosť	10	,656
Svedomitosť	10	,748
Otvorenosť	10	,694

N - počet osôb vo vzorke

Odhad reliability prostredníctvom metódy split-half sme realizovali rozdelením počtu položiek merajúcich jednotlivé dimenzie na dve polovice. Ako ukazovateľ zhody sme použili Guttmanov Split-Half koeficient, ktorého hodnoty považujeme za akceptovateľné v rámci každej dimenzie. Zistené údaje uvádzame v Tabuľke 4b.

Tabuľka 4b Reliabilita HEXACO-60 metódou split-half (N = 171)

	Cronbachovo alfa				Guttmanov Split-Half koeficient
	Časť 1		Časť 2		
	Počet	α	Počet	α	
Poctivosť-pokora	5	,521	5	,555	,818
Emocionalita	5	,635	5	,715	,807
Extraverzia	5	,536	5	,619	,797
Prívetivosť	5	,524	5	,439	,653
Svedomitosť	5	,525	5	,614	,792
Otvorenosť	5	,510	5	,498	,740

N - počet osôb vo vzorke

3.4 Metódy spracovania a analýzy dát

Zhromaždené dáta boli spracované a analyzované v programe Microsoft Excel a štatistické analýzy boli vykonané prostredníctvom štatistického programu IBM SPSS Statistics 19, ktorý nám poskytol bližšie údaje o reliabilite meracích nástrojov na základe položkovej vnútornej konzistencie a metódy split-half. Prostredníctvom tohto programu sme zisťovali aj informácie o jednotlivých premenných formou deskriptívnej štatistiky a formou Shapiro-Wilkovho testu normality, ktorého výsledky pre každú premennú dopĺňame histogramami a uvádzame v Prílohách 1a a 1b. Ďalším krokom bola korelačná a komparačná analýza skúmaných premenných, pričom sme sa na základe výsledkov Shapiro-Wilkovho testu, ako aj na základe opisných charakteristík tvaru rozloženia premenných (šíkmosť a špicatosť) rozhodli pre použitie neparametrických testov, a to Spearmanovho korelačného koeficientu a Mann Whitneyho U-testu. Deskriptívne ukazovatele premenných, ako aj výsledky štatistických analýz uvádzame v 5. kapitole.

3.5 Etické problémy a spôsob ich riešenia

Pokiaľ ide o možné etické úskalia súvisiace s nami skúmanou témou, na základe skúseností s administrovaním morálnych dilem v rámci bakalárskej práce bolo možné predpokladať, že sa určité problémy vyskytnú pri práci s Testom morálnej kompetencie. Vzhľadom na to, že dotazník obsahuje dilemu lekára, ktorý sa rozhoduje či podať alebo nepodať smrteľne chorej pacientke nadmernú dávku lieku, môže sa tu objaviť neochota respondenta túto dilemu riešiť z dôvodu silného osobného postoja voči danej problematike – v niektorých prípadoch potom môže dôjsť k tomu, že dilema zostane nevyplnená, nekompletná či vyplnená nesprávne a nie je možné ju skórovať a zaradiť do výskumného súboru. Preto sme považovali za obzvlášť dôležité, aby boli respondenti stručne informovaní o skúmanej problematike a aby mali istotu, že ich odpovede budú anonymné.

Súčasťou elektronických aj papierových dotazníkov bol informovaný súhlas, v ktorom sme respondentov v krátkosti informovali o téme nášho výskumu a o účele zbierania dát. V úvode dotazníka boli respondenti taktiež ubezpečení o dobrovoľnosti svojej účasti na výskume, ako aj o anonymite poskytovaných údajov.

4 Výskumný súbor

4.1 Cieľová populácia a výberový súbor

Do výskumného súboru sme zaradili 171 respondentov zo Slovenskej republiky a 104 respondentov z Českej republiky. Napriek tomu, že osobnostné vlastnosti, ako aj dosiahnutá úroveň morálneho vývinu sa v dospelosti považujú za relatívne nemenné, brali sme do úvahy vplyv veku či životných skúseností, a preto sme do výskumnej vzorky zaradili participantov rovnakej vekovej kategórie. Výskumnú vzorku z tohto dôvodu tvoria vysokoškolskí študenti Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Univerzity Palackého v Olomouci. Respondentov sme do výskumnej vzorky vyberali prostredníctvom príležitostného výberu. Cieľovou populáciou sú slovenskí študenti v rámci banskobystrického kraja a českí študenti v rámci olomouckého kraja v období mladej dospelosti, avšak vzhľadom na použitý spôsob výberu nie je možné výsledky na túto populáciu zovšeobecňovať.

Náš výskumný súbor tvorilo spolu 275 respondentov, z toho 171 slovenských študentov (62,2%) a 104 českých študentov (37,8%).

V rámci vzorky slovenských študentov sa výskumu zúčastnilo 171 respondentov, z toho 63 mužov (36,8%) a 108 (63,2%) žien. Priemerný vek respondentov je 20,66 rokov ($SD = 5,61$), pričom súbor žien je približne o rok starší ($M = 20,94$; $SD = 4,59$) než súbor mužov ($M = 20,17$; $SD = 7,03$). Z hľadiska vierovyznania sa vo vzorke slovenských študentov nachádza 103 katolíkov (60,2%), 16 evanjelikov (9,4%), 24 osôb bez vierovyznania (14%), 14 ateistov (8,2%) a 7 osôb, ktorí uviedli iné vierovyznanie (4,1%). Zvyšných 7 osôb (4,1%) vierovyznanie neuviedlo.

Výskumnú vzorku českých študentov tvorilo 104 respondentov, z toho 24 mužov (23,1%) a 80 (76,9%) žien. Priemerný vek respondentov je 20,95 rokov ($SD = 1,84$), pričom súbor žien ($M = 20,91$; $SD = 1,82$) a mužov ($M = 21,08$; $SD = 1,95$) sú vekovo približne rovnaké. Z hľadiska vierovyznania sa vo vzorke českých študentov nachádza 15 katolíkov (14,4%), 7 evanjelikov (6,7%), 52 osôb bez vierovyznania (50%), 16 ateistov (15,4%) a 14 osôb, ktorí uviedli iné vierovyznanie (13,5%).

Pre väčšiu prehľadnosť uvádzame porovnanie charakteristík výskumného súboru slovenských a českých respondentov z hľadiska pohlavia, veku a vierovyznania v Tabuľkách 5, 6 a 7.

Tabuľka 5 Charakteristika slovenskej (N=171) a českej vzorky (N=104) z hľadiska pohlavia

	Ženy		Muži	
	N	%	N	%
SR	108	63,2	63	36,8
ČR	80	76,9	24	23,1

N – počet, % - percentuálne zastúpenie

V obidvoch výskumných vzorkách sú viac zastúpené ženy než muži, avšak v súbore slovenských respondentov je zastúpenie mužov a žien vyrovnanjšie než v súbore českých respondentov.

Tabuľka 6 Charakteristika slovenskej (N=171) a českej (N=104) vzorky z hľadiska veku

	Vek		Vek ženy		Vek muži	
	M	SD	M	SD	M	SD
SR	20,66	5,61	20,94	4,59	20,17	7,03
ČR	20,95	1,84	20,91	1,82	21,08	1,95

M – priemer, SD – štandardná odchýlka

Vzorka slovenských a českých študentov je z hľadiska veku pomerne vyrovnaná, avšak muži v slovenskom súbore sú približne o rok mladší než muži v českom súbore.

Tabuľka 7 Charakteristika slovenskej (N=171) a českej (N=104) vzorky z hľadiska vierovyznania

	Katolíci		Evanjelici		Bez vyznania		Ateisti		Iné	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
SR	103	60,2	16	9,4	24	14	14	8,2	7	4,1
ČR	15	14,4	7	6,7	52	50	16	15,4	14	13,5

N – počet, % - percentuálne zastúpenie

Z hľadiska vierovyznania prevládajú v rámci vzorky slovenských študentov respondenti s katolíckym vierovyznaním, kým vo vzorke českých študentov je najviac respondentov bez vierovyznania.

5 Výsledky

V tejto kapitole uvádzame výsledky štatistických analýz skúmaných premenných štruktúrované podľa výskumných cieľov stanovených v 2. kapitole.

5.1 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu u slovenských študentov

V rámci nášho prvého cieľa sme skúmali súvislosť medzi osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou v kontexte dvojaspktovej teórie morálneho vývinu.

V Tabuľke 8 uvádzame deskriptívne ukazovatele nasledujúcich skúmaných premenných v rámci výskumnej vzorky slovenských študentov: neurotizmus, extraverezia, otvorenosť voči skúsenosti, prívetivosť, svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti a skóre v teste morálnej kompetencie C-index. Na overenie normality rozloženia dát jednotlivých premenných bol použitý Shapiro-Wilkov test. Normálne rozloženie dát sa potvrdilo u premenných neurotizmus a extraverezia ($p > ,05$). Zvyšné premenné túto podmienku nespĺňajú. Údaje o rozložení premenných uvádzame v Prílohe 1a v Tabuľke 16 a Histogramoch 1-6.

Tabuľka 8 Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných BF+C-index - vzorka slovenských študentov N=171

	M	MD	SD	Šikmosť	Špicatosť	Min	Max
BF-Neurotizmus	34,58	35	8,23	,041	-,205	13	57
BF-Extraverzia	40,24	40	7,36	-,322	,361	16	59
BF-Otvorenosť	40,78	40	6,94	,339	-,160	25	58
BF-Prívetivosť	43,57	44	6,48	-,227	-,646	27	57
BF-Svedomitosť	44,99	46	7,25	-,483	,355	21	60
C-index	18,32	14,9	13,68	1,284	1,756	1,2	67,3

N – počet osôb v vzorke, BF - päťfaktorový model, C-index – skóre v teste morálnej kompetencie, M – priemer, MD – medián, SD – štandardná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum

5.1.1 Hypotézy H₁₋₁ až H₁₋₅

V rámci hypotéz H₁₋₁ až H₁₋₅ sme skúmali súvislosť medzi osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou podľa dvojaspektovej teórie morálneho vývinu. Zozbierané dáta nespĺňajú podmienku normálneho rozloženia, a preto sme na testovanie hypotéz H₁₋₁ až H₁₋₅ použili Spearmanov korelačný koeficient. Výsledky štatistickej analýzy uvádzame v Tabuľke 9.

Tabuľka 9 Korelácie medzi osobnostnými premennými BF a C-indexom - vzorka slovenských študentov N=171

	r_s	Sig.
BF-Neurotizmus		
C-index	,027	,363
BF-Extraverzia		
C-index	,046	,273
BF-Otvorenosť		
C-index	,187**	,007
BF-Prívetivosť		
C-index	-,034	,329
BF-Svedomitosť		
C-index	,004	,479

N – počet osôb vo vzorke, **r_s** – Spearmanov korelačný koeficient, **Sig.** – hodnota **p** – signifikancia

**vzťah je významný na úrovni $p \leq ,01$

V rámci výskumnej hypotézy H₁₋₁ sme predpokladali negatívny vzťah medzi neurotizmom v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou. Výsledok testu nepreukázal žiadny vzťah medzi skúmanými premennými. Hypotézu H₁₋₁ zamietame.

Vo výskumných hypotézach H₁₋₂ až H₁₋₅ sme predpokladali pozitívny vzťah medzi dimenziami päťfaktorového modelu osobnosti extraverzia, otvorenosť voči skúsenosti, prívetivosť, svedomitosť a morálnou kompetenciou. Medzi skúmanými premennými sa s výnimkou otvorenosti voči skúsenosti nepreukázali žiadne vzťahy. Na základe týchto zistení zamietame hypotézy H₁₋₂, H₁₋₄ a H₁₋₅.

Medzi otvorenosťou voči skúsenosti a morálnou kompetenciou sa potvrdil slabý štatisticky významný vzťah. Hypotézu H₁₋₃ prijímame.

5.2 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu u slovenských študentov

V rámci druhého cieľa sme zisťovali súvislosť medzi osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou v kontexte dvojaspektivej teórie morálneho vývinu.

V Tabuľke 10 uvádzame deskriptívne ukazovatele nasledujúcich skúmaných premenných v rámci výskumnej vzorky slovenských študentov: poctivosť-pokora, emocionalita, extravergia, prívetivosť, svedomitosť, otvorenosť voči skúsenosti v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti a skóre v teste morálnej kompetencie C-index. Normalitu rozloženia dát u jednotlivých premenných sme overovali prostredníctvom Shapiro-Wilkovho testu. Podmienku normálneho rozloženia dát spĺňa premenná otvorenosť voči skúsenosti, zvyšné premenné túto podmienku nespĺňajú ($p < ,05$). Údaje o rozložení premenných uvádzame v Prílohe 1a v Tabuľke 16 a Histogramoch 6-12.

Tabuľka 10 Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných HEX+C-index - vzorka slovenských študentov N=171

	M	MD	SD	Šikmosť	Špicatosť	Min	Max
HEX-Poctivosť-pokora	36,38	37	6,39	-,441	,124	17	50
HEX-Emocionalita	32,89	34	6,76	-,328	-,442	14	47
HEX-Extravergia	32,96	34	6,14	-,471	-,194	16	46
HEX-Prívetivosť	31,35	31	5,38	-,465	,655	13	45
HEX-Svedomitosť	34,84	35	6,01	-,386	,229	15	50
HEX-Otvorenosť	33,06	33	6,08	-,094	-,609	19	46
C-index	18,32	14,9	13,68	1,284	1,756	1,2	67,3

N – počet osôb v vzorke, HEX - šesťfaktorový model, C-index – skóre v teste morálnej kompetencie, M – priemer, MD – medián, SD – štandardná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum

5.2.1 Hypotézy H₂₋₁ až H₂₋₆

V rámci hypotéz H₂₋₁ až H₂₋₆ sme skúmali súvislosť medzi osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou v kontexte dvojaspektivej teórie morálneho vývinu. Analyzované dáta nespĺňajú podmienku normálneho rozloženia, a preto sme hypotézy H₂₋₁ až H₂₋₆ testovali prostredníctvom Spearmanovho korelačného koeficientu. Výsledky štatistickej analýzy uvádzame v Tabuľke 11.

Tabuľka 11 Korelácie medzi osobnostnými premennými HEX a C-indexom - vzorka slovenských študentov N=171

	r_s	Sig.
HEX-Poctivosť-pokora C-index	-,171*	,013
HEX-Emocionalita C-index	,085	,134
HEX-Extraverzia C-index	-,009	,451
HEX-Prívetivosť C-index	-,092	,115
HEX-Svedomitosť C-index	-,075	,164
HEX-Otvorenosť C-index	,176*	,011

N – počet osôb vo vzorke, r_s – Spearmanov korelačný koeficient, Sig. – hodnota p – signifikancia

*vzťah je významný na úrovni $p \leq ,05$

V rámci výskumnej hypotézy H₂₋₁ sme predpokladali pozitívny vzťah medzi dimenziou poctivosť-pokora v kontexte šesťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou. Výsledok testu preukázal slabý negatívny štatisticky významný vzťah medzi skúmanými premennými. Hypotézu H₂₋₁ zamietame.

Vo výskumnej hypotéze H₂₋₂ sme predpokladali negatívny vzťah medzi dimenziou emocionalita v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti a morálnou kompetenciou. Medzi skúmanými premennými sa nepreukázal žiadny vzťah. Na základe tohto zistenia hypotézu H₂₋₂ zamietame.

Vo výskumných hypotézach H₂₋₃ až H₂₋₆ sme predpokladali pozitívny vzťah medzi dimenziami šesťfaktorového modelu osobnosti extravergia, prívetivosť, svedomitosť, otvorenosť voči skúsenosti a morálnou kompetenciou. Medzi skúmanými premennými sa s výnimkou otvorenosti voči skúsenosti nepreukázali žiadne vzťahy. Na základe týchto zistení hypotézy H₂₋₂ až H₂₋₅ zamietame.

Medzi otvorenosťou voči skúsenosti a morálnou kompetenciou sa potvrdil slabý štatisticky významný vzťah. Hypotézu H₂₋₆ prijímame.

5.3 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov

V tomto ciele sme sa zameriavali na objasnenie súvislosti medzi morálnou kompetenciou a jednotlivými úrovňami prosociálneho morálneho uvažovania, ako aj celkovým skóre v dotazníku o prosociálnom morálnom uvažovaní.

5.3.1 Hypotézy H₃₋₁ až H₃₋₆

Ako súčasť prvotného výskumného šetrenia modifikovanej verzie Testu prosociálneho morálneho uvažovania u vysokoškolskej populácie sme v hypotézach H₃₋₁ až H₃₋₆ predpokladali existenciu vzťahov medzi morálnou kompetenciou a jednotlivými úrovňami prosociálneho morálneho uvažovania, ako aj medzi morálnou kompetenciou a celkovým skóre prosociálneho morálneho uvažovania. Vzhľadom na veľmi nízke hodnoty koeficientov reliability pre jednotlivé subškály Testu prosociálneho morálneho uvažovania, s výnimkou škál zisťujúcich orientáciu na schválenie a zvnútornenú orientáciu, sme z dôvodu možného skreslenia výsledkov nepovažovali za vhodné do tejto kapitoly zaradiť výsledky štatistických analýz, pričom možné dôvody nízkych hodnôt ukazovateľov reliability diskutujeme v 6. kapitole. Orientačné výsledky súvislostí medzi morálnou kompetenciou a subškálami s dostatočnou mierou reliability uvádzame v Prílohe 2.

5.4 Porovnanie úrovne morálnej kompetencie u slovenských a českých študentov

V rámci štvrtého cieľa sme zisťovali rozdiely v dosiahnutom skóre v teste morálnej kompetencie u slovenských a českých respondentov. Deskriptívne ukazovatele uvádzame v Tabuľke 12. Výsledok Shapiro-Wilkovho testu preukázal, že premenná C-index v rámci obidvoch skúmaných vzoriek nespĺňa podmienku normálneho rozloženia dát ($p < ,05$). Údaje o rozložení premennej u slovenskej a českej vzorky uvádzame v Prílohe 1a v Tabuľke 16 a Histograme 6 a v Prílohe 1b v Tabuľke 17 a Histograme 18.

Tabuľka 12 Deskriptívne ukazovatele C-indexu - vzorka českých a slovenských respondentov

	n	M	MD	SD	Šikmost'	Strmost'	Min	Max
C-index SR	171	18,32	14,9	13,68	1,284	1,756	1,2	67,3
C-index ČR	104	26,99	25,6	17,03	,541	-,267	,7	75,4

n – počet osôb v skupine, **C-index** – skóre v teste morálnej kompetencie, **M** – priemer, **MD** – medián, **SD** – štandardná odchýlka, **Min** – minimum, **Max** – maximum

5.4.1 Hypotéza H₄

Za účelom zisťovania rozdielov v skóre dosiahnutom v teste morálnej kompetencie u slovenských a českých študentov sme formulovali hypotézu H₄. Vzhľadom na to, že rozloženie premennej C-index v rámci obidvoch vzoriek nezodpovedá podmienke normálnej distribúcie hodnôt, na testovanie rozdielov medzi premennými sme použili Mann-Whitneyho U-test, ktorého výsledky uvádzame v Tabuľke 13.

Tabuľka 13 Komparácia slovenských a českých respondentov v C-indexe

		n	MD	U	Z	Sig.	r
C-index	SR	171	14,9				
	ČR	104	25,6	6119,5	-4,335	,000***	0,26

n – počet osôb v skupine, **MD** – medián, **U**, **Z** – výsledné hodnoty Mann-Whitneyho U-testu, **Sig.** – hodnota **p** – signifikancia, **r** – miera účinku

***rozdiel je významný na úrovni $p \leq ,001$

V hypotéze H₄ sme predpokladali, že skóre slovenských respondentov v úrovni morálnej kompetencie bude nižšie než skóre českých respondentov v úrovni morálnej kompetencie. Potvrdil sa signifikantný rozdiel v skóre morálnej kompetencie u slovenských a českých respondentov s nízkou mierou účinku. Hypotézu H₄ prijímame.

5.5 Vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými u českých študentov

Naším posledným cieľom bolo overiť vzťah morálnej kompetencie a osobnostných premenných v kontexte päťfaktorového modelu u vzorky českých študentov. V Tabuľke 14 uvádzame deskriptívne ukazovatele nasledujúcich skúmaných premenných v rámci výskumnej vzorky českých študentov: neurotizmus, extravergia, otvorenosť voči skúsenosti, prívetivosť, svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti a skóre

v teste morálnej kompetencie C-index. Z výsledku Shapiro-Wilkovho testu vyplýva, že premenné prívetivosť a C-index nespĺňajú podmienku normálneho rozloženia dát ($p < ,05$). Údaje o rozložení premenných uvádzame v Prílohe 1b v Tabuľke 17 a Histogramoch 13-18.

Tabuľka 14 Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných BF+C-index – vzorka českých študentov N=104

	M	MD	SD	Šikmosť	Špicatosť	Min	Max
BF-Neurotizmus	39,65	40	8,49	-,228	-,529	18	57
BF-Extraverzia	39,11	39	7,73	-,083	,122	15	58
BF-Otvorenosť	43,01	44	7,22	-,469	-,112	24	57
BF-Prívetivosť	41,62	42	6,95	-,460	-,368	24	54
BF-Svedomitosť	39,31	40	8,07	-,427	,253	17	58
C- index	26,99	25,6	17,03	,541	-,267	,7	75,4

N – počet osôb vo vzorke, BF - päťfaktorový model, C-index – skóre v teste morálnej kompetencie, M – priemer, MD – medián, SD – štandardná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum

5.5.1 Hypotézy H_{5.1} až H_{5.5}

V rámci hypotéz H_{5.1} až H_{5.5} sme skúmali súvislosť medzi osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou podľa dvojaspektvej teórie morálneho vývinu. Analyzované dáta nespĺňajú podmienku normálneho rozloženia, a preto sme na testovanie hypotéz H_{5.1} až H_{5.5} použili Spearmanov korelačný koeficient. Výsledky štatistickej analýzy uvádzame v Tabuľke 15.

Tabuľka 15 Korelácie medzi osobnostnými premennými BF a morálnou kompetenciou - vzorka českých študentov N=104

	r _s	Sig.
BF-Neurotizmus C-index	,082	,204
BF-Extraverzia C-index	-,015	,439
BF-Otvorenosť C-index	,414***	,000
BF-Prívetivosť C-index	,032	,373
BF-Svedomitosť C-index	-,041	,341

N – počet osôb vo vzorke, r_s – Spearmanov korelačný koeficient, Sig. – hodnota p – signifikancia
***vzťah je významný na úrovni $p \leq ,001$

V rámci výskumnej hypotézy H_{5-1} sme u vzorky českých študentov predpokladali negatívny vzťah medzi neurotizmom v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou. Výsledok testu nepreukázal žiadny vzťah medzi skúmanými premennými. Hypotézu H_{5-1} zamietame.

Vo výskumných hypotézach H_{5-2} až H_{5-5} sme predpokladali pozitívny vzťah medzi dimenziami extravézia, otvorenosť voči skúsenosti, prívetivosť, svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti a morálnou kompetenciou. Potvrdil sa štatisticky významný stredne silný pozitívny vzťah medzi dimenziou otvorenosť voči skúsenosti a morálnou kompetenciou. Hypotézu H_{5-3} prijímame.

Medzi dimenziami extravézia, prívetivosť a svedomitosť a morálnou kompetenciou sa nepreukázali žiadne vzťahy. Hypotézy H_{5-2} , H_{5-4} a VH_{5-5} zamietame.

6 Diskusia

Cieľom nášho výskumu bolo objasnenie súvislosti medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými. Z dôvodu možných kultúrnych odlišností sme túto súvislosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti zisťovali u vzorky slovenských a českých študentov, pričom sme u uvedených vzoriek taktiež porovnávali úroveň morálnej kompetencie. V rámci slovenskej vzorky sme sa ďalej zameriavali na vzťah morálnej kompetencie a osobnostných dimenzií šesťfaktorového modelu, ako aj na vzťah morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania.

1. Vzťah medzi morálnou kompetenciou a dimenziami päťfaktorového modelu

V hypotézach H_{1-1} až H_{1-5} sme predpokladali súvislosť medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými dimenziami v kontexte päťfaktorového modelu u vzorky slovenských študentov. Tento vzťah sme taktiež overovali u vzorky českých respondentov a za týmto účelom sme formulovali hypotézy H_{5-1} až H_{5-5} . U obidvoch vzoriek sa medzi uvedenými premennými s výnimkou otvorenosti voči skúsenosti nepreukázali žiadne štatisticky významné vzťahy. Tento výsledok sa nezhoduje so zisteniami zahraničných štúdií, v ktorých rôzne konštrukty morálky pozitívne súviseli aj s ďalšími dimenziami päťfaktorového modelu osobnosti, a to najmä s dimenziou svedomitosť (Pohling et al., 2015; Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Williams et al., 2006; Benware, 2002) a prívetivosť (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al., 2015; Varghese, & Raj, 2014a; Athota et al., 2009). Existujú však aj dôkazy o možnej súvislosti morálky s neurotizmom (Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015) a extraverciou (Varghese, & Raj, 2014a). Na základe uvedeného by sa dalo predpokladať, že určitú rolu v skúmaní vzťahu týchto dvoch premenných môže zohrávať rozmanitosť kultúrnych prostredí, vzhľadom na to, že citované výskumy boli realizované na populáciách rôznych národností pochádzajúcich napríklad z Kanady, Indie, Austrálie či Nemecka. Analýza vzťahu morálnej kompetencie a osobnostných premenných podľa päťfaktorového modelu v našom výskume však v rámci slovenskej a českej vzorky preukázala podobné výsledky, čo by sa azda dalo odôvodniť tým, že ide o príbuzné kultúry so spoločnou históriou.

Ďalším dôvodom, prečo sa naše výsledky nezhodujú s uvedenými štúdiami môže byť použitie rôznych výskumných metodík, a to hlavne pokiaľ ide o skúmanie úrovne morálneho vývinu. V zahraničných štúdiách (Karamavrou et al., 2016; Karamavrou, 2014; McAdie, & Scott, 2014; Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015), ktoré sa venovali

problematike vzťahu medzi osobnostnými premennými a morálnou kompetenciou v kontexte dvojaspektvej teórie sa totiž, s výnimkou slabých pozitívnych vzťahov s dimenziami svedomitosť ($r=,128$, $p\leq,05$) (Karamavrou, 2014), prívetivosť ($r=,144$, $p\leq,05$) (Karamavrou et al., 2016) a otvorenosť voči skúsenosti ($r=,180$, $p\leq,01$) (Pohling et al., 2015), nepotvrdili žiadne signifikantné súvislosti medzi morálnou kompetenciou a dimenziami päťfaktorového modelu.

Ak však konfrontujeme výsledky nášho výskumu v rámci vzorky slovenských študentov so zisteniami z našej bakalárskej práce (Ďurkovičová, 2016), rozdiely nemožno vysvetliť ani rôznym kultúrnym zázemím, ani odlišnosťou použitých metodík. V našej bakalárskej práci, v ktorej sme na zisťovanie úrovne osobnostných premenných a morálnej kompetencie použili rovnaké metodiky ako v tomto výskumnom pláne (t.j. skrátenú verziu osobnostného inventára NEO-FFI a Test morálnej kompetencie), sa u slovenskej vzorky vo vekovom rozpätí od 20 do 60 rokov potvrdili negatívne vzťahy medzi morálnou kompetenciou a dimenziami prívetivosť ($r_p=-,189$, $p\leq,05$) a svedomitosť ($r_p=-,319$, $p\leq,001$), pričom zvyšné dimenzie s morálnou kompetenciou nesúviseli. Vzhľadom na túto skutočnosť sa domnievame, že dané rozpory mohli byť spôsobené rozdielnosťou výskumných vzoriek, pričom určitú úlohu mohol zohrať najmä rozdielny vek respondentov v týchto dvoch vzorkách.

Z výsledkov nášho výskumu ďalej vyplynul pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a otvorenosťou voči skúsenosti v kontexte päťfaktorového modelu, a to u slovenských aj u českých študentov, avšak kým u slovenských respondentov ide o slabý vzťah ($r_s=,187$, $p\leq,01$), u českých respondentov je tento vzťah stredne silný ($r_s=,414$, $p\leq,000$). Na základe výskumných zistení, z ktorých sme v tejto práci vychádzali, by sa dalo povedať, že práve tento faktor sa v súvislosti s rôznymi komponentmi morálky najfrekvencovanejšie potvrdzuje ako signifikantný. Naše výsledky sú preto v súlade so štúdiami ďalších autorov, ktorí uvádzajú súvislosť vyššieho skóre v dimenzii otvorenosť voči skúsenosti s vyššou úrovňou morálneho vývinu (Prehn et al., 2015; Athota et al., 2009; Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997) alebo vyšším skóre v morálnej kompetencii (Pohling et al., 2015). Pozitívnu súvislosť medzi týmito dvoma premennými si vysvetľujeme tým, že respondenti s vyšším skóre v osobnostnej dimenzii otvorenosť voči skúsenosti bývajú liberálnejší, čo im umožňuje nedržať sa striktne spoločenských konvencií a brať do úvahy aj menej bežné riešenia pri posudzovaní morálnych dilem navzdory ich osobnej preferencii. Vysoké skóre v Teste morálnej kompetencie totiž nezávisí od preferencie respondenta, čiže od toho, aký má

názor na konanie protagonistu príbehu a či s týmto konaním súhlasí alebo nie, ale od schopnosti prijímať aj tie argumenty, ktoré v sebe nesú určitú morálnu kvalitu napriek tomu, že odporujú osobnej preferencii. Okrem striktného dodržiavania spoločenských konvencií môžu byť osoby s vyšším skóre v otvorenosti voči skúsenosti odolnejšie napríklad aj voči náboženskému dogmatizmu, čo sa mohlo prejaviť v tendencii benevolentnejšie posudzovať konanie lekára, ktorý svojej pacientke podal smrteľnú dávku lieku a zároveň nezavrhaním argumentov, ktoré by jeho správanie ospravedlňovali. Napriek tomu, že výsledky výskumov pokiaľ ide o vzťahy medzi morálkou a ostatnými osobnostnými premennými zostávajú sporné, zdá sa, že dôkazov potvrdzujúcich vzťah otvorenosti voči skúsenosti a morálky je čoraz viac. Vzhľadom na fakt, že sa táto dimenzia spája s vyšším stupňom intelektuálnych schopností (McCrae, & John, 1992), by sa jej súvislosť s morálnou kompetenciou, čiže kognitívnym aspektom morálky, nemusela zdať nečakaná.

Okrem súvislosti morálnej kompetencie s osobnostnými dimenziami v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti sme v rámci hypotéz $H_{2.1} - H_{2.6}$ u slovenskej vzorky študentov skúmali aj vzťah morálnej kompetencie s osobnostnými dimenziami v kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti. Z výsledkov nášho výskumu vyplýva slabý pozitívny vzťah medzi morálnou kompetenciou a dimenziou otvorenosť voči skúsenosti ($r_s = .176$, $p \leq .05$) a slabý negatívny vzťah s dimenziou poctivosť-pokora ($r_s = -.171$, $p \leq .05$). Súvislosť medzi morálnou kompetenciou a dimenziou otvorenosť voči skúsenosti v kontexte šesťfaktorového modelu súhlasí s vyššie uvedeným tvrdením, že práve tento faktor sa najčastejšie spája s vyšším stupňom morálneho usudzovania. Avšak za prekvapivé zistenie považujeme, že medzi dimenziou poctivosť-pokora a morálnou kompetenciou sa preukázal negatívny štatisticky významný vzťah. Napriek tomu, že ide len o slabú negatívnu súvislosť, očakávali sme opačnú tendenciu. Osoby s vysokým skóre v tejto dimenzii sú totiž charakterizované ako čestné, úprimné a spravodlivé, a z tohto dôvodu sa táto vlastnosť dáva do súvisu práve s morálnym charakterom (Cohen et al., 2014), integritou a etickým správaním na pracovisku (Lee et al., 2008) či s prosociálnymi tendenciami (Hilbig et al., 2014). V tejto súvislosti však považujeme za potrebné uviesť, že sú to aj faktory prívetivosť a svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu, ktoré, ako sme už uviedli, bývajú často spájané s vyššou úrovňou morálneho vývinu (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al. 2015; Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Athota et al., 2009; Williams et al.; 2006, Benware, 2002) a podobne aj prívetivosť podľa šesťfaktorového

modelu osobnosti súvisí napríklad s tendenciou spolupracovať s inými a toleranciou voči druhým ľuďom (Ashton, & Lee, 2007).

Skutočnosť, že sa vzťahy medzi týmito osobnostnými dimenziami a morálnou kompetenciou v našom výskume nepotvrdili, by bolo možné vysvetliť aj predpokladom, že nami skúmané konštrukty spolu, jednoducho povedané, nemajú prečo súvisieť – sú ortogonálne (Mudrack, 2006). Aj Mlčák a Zášková (2008) vo svojom výskume súvislostí medzi prosociálnymi tendenciami a osobnostnými premennými poukazujú na fakt, že črty osobnosti nemusia nutne súvisieť s naučeným správaním. Myslíme si, že toto tvrdenie môže platiť aj v prípade vzťahu osobnostných premenných a morálky. Morálne usudzovanie a správanie sa totiž považuje za naučené, utvára sa na základe postupného osvojenia si určitých hodnôt a princípov, ktoré sa časom stanú zvnútornené, a preto môže byť jeho súvis s vrodenými osobnostnými predispozíciami problematický. Podobne uvažujú aj ďalší autori (Bollich, Hill, Harms, & Jackson, 2016), ktorí sa domnievajú že vývin morálneho rozhodovania a vývin osobnosti predstavujú značne oddelené procesy. Bollich a kolektív (2016) ďalej uvádzajú, že pri skúmaní pojmu morálna osobnosť v celej jeho komplexnosti by preto bolo vhodné pristupovať k týmto premenným oddelene a zamerať sa na iné individuálne rozdiely, ktoré v rámci morálneho vývinu môžu zohrávať podstatnejšiu rolu.

Toto vysvetlenie však neobjasňuje často uvádzané pozitívne súvislosti s dimenziami otvorenosť voči skúsenosti, prívetivosť a svedomitosť v zahraničných výskumoch. Avšak keďže sa z hľadiska psychologického skúmania k morálke, ale aj k osobnosti, pristupuje ako k multidimenzionálnym konštruktom, je možné, že niektoré osobnostné vlastnosti súvisia s určitými komponentmi morálky, nie však s inými. Tento predpoklad by mohli dokladať aj odlišné výsledky ďalších výskumov, ktoré na skúmanie tohto vzťahu využili rozdielne metodiky aj pokiaľ ide o skúmanie osobnostných vlastností. Napríklad Mudrack (2006) uvádza signifikantné vzťahy medzi morálnym uvažovaním zisťovaným Restovým testom DIT (Defining Issues Test) a subškálami Kalifornského psychologického inventára, a to toleranciou, zodpovednosťou, nezávislosťou, intelektom a sociabilitou.

Z uvedených dôvodov môže byť neľahkou úlohou načrtnúť osobnostný profil morálnej osobnosti na základe korelačných štúdií, kde sa do vzťahu dávajú osobnostné dimenzie s výsledným skóre testov obsahujúcich morálne dilemy (Cohen et al., 2014). Obsah dilem totiž býva hypotetický, a preto možno príliš vzdialený reálnemu životu respondenta (Bollich et al., 2016), a tak spôsob ich riešenia nemusí celkom reflektovať to,

ako by sa respondent v skutočnosti zachoval. Rozhodovanie v morálnych dilemách, kde nie je celkom jasné, čo je správne a čo nie, sa totiž líši od každodenných životných situácií, kde môže byť voľba medzi dobrým a zlým konaním o niečo transparentnejšia (Cohen et al., 2014).

3. Vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním.

Ďalším cieľom nášho výskumu bolo objasniť súvislosť medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním. V rámci hypotéz H₃₋₁ až VH₃₋₆ sme predpokladali súvislosť medzi morálnou kompetenciou a jednotlivými subškálami, ako aj celkovým skóre Testu prosociálneho morálneho uvažovania, pričom išlo o prvotné administrovanie tejto verzie dotazníka vysokoškolským študentom. Tieto hypotézy však nebolo možné overiť vzhľadom na nízke hodnoty koeficientov reliability u štyroch zo šiestich škál tohto testu: hedonistická orientácia ($\alpha=,43$), stereotypná orientácia ($\alpha=,53$), orientácia na schválenie ($\alpha=,82$), orientácia na potreby ($\alpha=,56$), zvnútornená orientácia ($\alpha=,61$), lži skóre ($\alpha =,49$). Nami zistené hodnoty ukazovateľov reliability sú však v rozpore s výskumnou štúdiou Brestovanského a kolektívu (2016), ktorí na vzorke žiakov základných škôl vo veku 11-12 rokov uvádzajú akceptovateľné ukazovatele spoľahlivosti pre jednotlivé škály: hedonistická orientácia ($\alpha=,61$), stereotypná orientácia ($\alpha=,73$), orientácia na schválenie ($\alpha=,79$), orientácia na potreby ($\alpha=,73$), zvnútornená orientácia ($\alpha=,81$). Taktiež je potrebné uviesť, že podstatná časť našich respondentov (54,4%) by na základe lži skóre mohla byť z ďalších analýz vyradená, čo sa taktiež nezhoduje s výsledkami Brestovanského a kolektívu (2016), ktorí na základe lži skóre vyradili 25,3% respondentov, avšak aj v tomto prípade ide o pomerne vysoké číslo. Autori štúdie si túto skutočnosť vysvetľujú tak, že položky lži skóre tvorili abstraktné formulácie s množstvom cudzích slov, ktoré si respondenti vzhľadom na svoj vek mohli interpretovať zmysluplne. Avšak predpokladáme, že uvedená skutočnosť nemôže byť aplikovaná na dospelých respondentov v našej výskumnej vzorke.

Myslíme si, že nízke ukazovatele reliability môžu súvisieť s posúdením vhodnosti samotného Testu prosociálneho morálneho uvažovania pre respondentov v období neskorej adolescencie/mladej dospelosti, ktorí tvorili našu výskumnú vzorku, napriek tomu, že autori testu uvádzajú vekovú hranicu 10-21+ rokov na administrovanie testu. Domnievame sa totiž, že dilemy obsiahnuté v tomto teste môžu dospelým respondentom na jednej strane vyznievať trochu „infantilne“ a na druhej strane sú, ako sme už uviedli v súvislosti s morálnymi dilemami, príliš vzdialené tomu, s akými dilemami sa vysokoškolskí študenti

v každodennom živote stretávajú. Napriek tomu, že sme dilemy po jazykovej a vecnej stránke mierne modifikovali, ich celkové znenie bolo zachované.

K nízkym hodnotám koeficientov reliability mohlo prispieť aj to, že sme v rámci nášho výskumu použili skrátenú verziu Testu prosociálneho morálneho uvažovania, ktorá obsahuje päť príbehov, pričom vhodnejšie by možno bolo použiť plnú verziu Testu so siedmimi príbehmi.

V závere tejto časti diskusie sa vyjadrujeme k zisteniam štatistickej analýzy medzi škálami Testu prosociálneho morálneho uvažovania s dostatočnou mierou reliability (orientácia na schválenie, zvnútornená orientácia) a morálnou kompetenciou, ktoré sme analyzovali po vyradení respondentov s kritickou hodnotou lži skóre a ktoré uvádzame v Prílohe 2. Medzi zvnútornenou orientáciou a morálnou kompetenciou sa nepotvrdil signifikantný vzťah, kým medzi orientáciou na schválenie a morálnou kompetenciou sa potvrdil stredne silný pozitívny vzťah ($r_s=,372$, $p\leq,001$). Toto zistenie odporuje predpokladu Linda (1997) ktorý tvrdí, že osoby s vysokou úrovňou morálnej kompetencie pomáhajú preto, lebo to sami považujú za správne a neprihliadajú na to, či ich konanie ostatní schvália. Avšak vzhľadom na vyššie uvedené problematické oblasti súvisiace s administráciou Testu prosociálneho morálneho uvažovania v našej vzorke si myslíme, že je potrebné tieto súvislosti opätovne preskúmať.

4. Rozdiel v morálnej kompetencii u českých a slovenských študentov.

V rámci nášho štvrtého cieľa sme zisťovali rozdiel v skóre v Teste morálnej kompetencie u českých a slovenských študentov a za týmto účelom sme formulovali hypotézu H₄. Z výsledkov výskumu vyplýva, že kým priemerné skóre českých študentov zodpovedá strednej úrovni morálnej kompetencie (MD=25,6), skóre slovenských študentov zodpovedá nízkej úrovni morálnej kompetencie (MD=14,9), pričom sa tento rozdiel potvrdil ako štatisticky významný ($p\leq,000$). Zistené výsledky však interpretujeme s ohľadom na nízku mieru účinku ($r=0,26$).

Nízke skóre slovenských respondentov v úrovni morálnej kompetencie sa zhoduje so zisteniami z našej bakalárskej práce (Ďurkovičová, 2016), kde respondenti dosahovali skóre zodpovedajúce nízkej úrovni morálnej kompetencie (MD=12). Naše výsledky tiež súhlasia so zisteniami Ráčzovej a Pinkovej (2012), ktoré uvádzajú mediánové hodnoty C-indexu u študentov pomáhajúcich profesií (MD=16,5) a u študentov iných profesií (MD=11), ako aj s výsledkami Kaliskej a Kaliského (2014), ktorí zistili mediánové hodnoty zodpovedajúce nízkej úrovni morálnej kompetencie u študentov (MD=15,4) a učiteľov etickej výchovy (MD=11,1). Pokiaľ ide o priemerné skóre morálnej

kompetencii u českých studentov, náš výsledok súhlasí s výsledkami štúdie Slováčkovej (2001), ktorá u českých studentov lekárskej fakulty vo vekovej kategórii 20-21 rokov uvádza priemerné C-skóre zodpovedajúce strednej úrovni morálnej kompetencie (M=25,5). Avšak je treba spomenúť, že skóre u oboch vzoriek je pomerne nízke naproti tomu, aké dosahujú nemeckí študenti (M=37,8; Schillinger-Agati, Lind, 2003).

Rozdiel v úrovni morálnej kompetencie medzi českými a slovenskými študentmi by sa aj vzhľadom na zistenia našej bakalárskej práce dal podľa nášho názoru do určitej miery vysvetliť kultúrnymi vplyvmi. Lind (2005) na základe validizačných štúdií považuje Test morálnej kompetencie za nezávislý od kultúrnych vplyvov (culture fair) a hlavný zdroj odlišností v priemernom C-skóre v rôznych štátoch vidí v úrovni vzdelania a v rozdieloch vo vzdelávacích systémoch naprieč rôznymi kultúrami, pretože kvalitu a kvantitu vzdelávania považuje za veľmi silný determinant morálneho vývinu. Avšak domnievame sa, že v rámci našich výskumných vzoriek by rozdiely vo vzdelávacích systémoch nemali byť až také markantné, a preto by nemuseli byť dôvodom rozdielov v morálnej kompetencii u slovenských a českých študentov.

Uvažujeme preto najmä o možnom vplyve náboženstva, ktorý zdôvodňujeme nerovnakým zastúpením rímskokatolíckeho vierovyznania v týchto dvoch výskumných vzorkách. V rámci slovenskej vzorky uvádzalo katolícke vierovyznanie 60,2%, čo zodpovedá údajom o zastúpení vierovyznania, ktoré uvádza štatistický úrad Slovenskej republiky (62%, 2012). Pokiaľ ide o vzorku českých študentov, zastúpenie katolíkov je podstatne nižšie (14,4%), čo sa taktiež do istej miery zhoduje s údajmi Českého štatistického úradu (2012), ktorý uvádza 10,4%. Okrem odlišného zastúpenia vierovyznania v našich vzorkách našu domnienku o možných vplyvoch náboženstva na úroveň morálnej kompetencie potvrdzuje aj Lind (2005), ktorí v tejto súvislosti uvádza, že respondenti z nábožensky založených krajín môžu v Teste morálnej kompetencie dosahovať nižšie skóre, pretože bývajú pri posudzovaní dilemy lekára do veľkej miery ovplyvnení svojim vierovyznaním. Ďalším problémom pri skúmaní rozdielov v morálnej kompetencii v rámci rozličných kultúr je, ako tvrdí Lind (2008), aj skutočnosť, že v niektorých kultúrach sa za morálneho považuje taký človek, ktorý striktno dodržiava pravidlá a nedopúšťa sa častých prehreškov voči spoločenským normám. Myslíme si, že aj z hľadiska vierovyznania môže byť morálka vnímaná práve takýmto spôsobom, čo sa tiež mohlo odzrkadliť na dosiahnutom skóre v Teste morálnej kompetencie u vzorky slovenských študentov.

Aby totiž respondenti dosiahli vysoké C-skóre, musia byť konzistentní pri posudzovaní jednotlivých argumentov zodpovedajúcich určitej úrovni morálneho vývinu, a to argumentov v prospech aj v neprospech konania protagonistu. Myslíme si, že práve toto môže pre veriacich predstavovať pomerne neľahkú úlohu, pretože prijatie argumentov, ktoré vraždu z milosti v dileme lekára ospravedlňujú by znamenalo polemizovať o jednom z božích prikázaní („nezabiješ“), čo pre niektorých veriacich môže predstavovať spochybňovanie božej vôle. Človek, ktorý je silno presvedčený o svojej viere, preto môže mať tendenciu a priori zamietnuť argumenty, ktoré toto konanie ospravedlňujú a, naopak, bez váhania prijať tie, ktoré ho zamietajú, čím sa jeho skóre v tejto dileme podstatne zníži, a tým pádom sa zníži aj celkové C-skóre.

Z tohto dôvodu sa domnievame, že v rámci slovenskej vzorky môže pri skúmaní morálnej kompetencie prostredníctvom Testu morálnej kompetencie dochádzať k tzv. morálnej segmentácii, ktorú Lind (2005) definuje ako jav, keď respondenti vykazujú vysokú úroveň morálnej kompetencie pri riešení jednej dilemy, ale nie pri riešení druhej dilemy. Tento jav je totiž charakteristický pre krajiny, kde je silné zastúpenie rímskokatolíckeho náboženstva.

Avšak pri interpretácii zistených rozdielov je potrebné zohľadňovať aj vplyvy súvisiace so samotnou administráciou dotazníkov. Rozdiely v úrovni morálnej kompetencie mohli byť podľa nášho názoru spôsobené aj tým, že na rozdiel od českých študentov, slovenskí študenti vyplňali rozsiahlejšiu batériu psychologických testov. Kým u českých študentov sme Test morálnej kompetencie administrovali ako prvý, u slovenských študentov tento test nasledoval až ako tretí (po Teste prosociálneho morálneho uvažovania a osobnostnom inventári HEXACO-60), čo mohlo značne ovplyvniť ich sústredenosť, ale aj ochotu „zodpovedne“ pristupovať k riešeniu uvedených dilem s dostatočnou motiváciou. Vplyv únavy na výšku C-skóre v takýchto prípadoch uvádza aj Lind (2005).

6.1 Limity práce a návrhy na ďalší výskum

Za najpodstatnejšie obmedzenie tejto práce považujeme najmä výskumnú vzorku, ako aj priebeh zberu dát. Výber respondentov do výskumného súboru prebiehal na základe príležitostného výberu, v ktorom boli oslovení študenti vysokých škôl, a preto ho nemožno považovať za reprezentatívny a zovšeobecňovať tak naše zistenia na populáciu slovenských a českých vysokoškolských študentov. Pokiaľ ide o zber dát, určitý vplyv na

naše zistenia mohla mať aj kombinácia papierového a elektronického administrovania dotazníkov. V rámci elektronického zberu dát formou uverejňovania dotazníka vo verejných skupinách mohlo dôjsť k skresleniu dát tým, že k vyplneniu dotazníka boli niektorí respondenti motivovaní tým, že ich táto téma niečím zaujala, a tak pristupovali k vyplňovaniu dotazníkov s väčším „entuziazmom“ v porovnaní s respondentmi, ktorým boli dotazníky rozdane v papierovej forme. Pokiaľ ide o papierový zber dát v rámci slovenskej vzorky, študenti Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela boli k vyplneniu dotazníka motivovaní získaním plusových bodov v rámci vyučovaného predmetu, čo mohlo do určitej miery taktiež skresliť zhromaždené dáta. Za možný problém považujeme aj nerovnomerné zastúpenie mužov a žien v oboch vzorkách, pričom v slovenskej vzorke sa nachádzalo 36,8% mužov a v českej vzorke len 23,1%.

U slovenskej vzorky, ako sme už spomenuli, mohla na výsledky testovania vplývať aj únava a z nej vyplývajúca nesústredenosť, vzhľadom na to, že vyplnenie batérie testov respondentom trvalo 45-60 minút. Tieto faktory mohli podľa nášho názoru ovplyvniť predovšetkým výsledky v Teste morálnej kompetencie, ktorý sme administrovali ako tretí, ako aj v osobnostnom inventári NEO-FFI, ktorý respondenti vyplňali ako posledný. Usudzujeme tak aj na základe toho, že z dôvodu nekompletného či nesprávneho vyplnenia práve dvoch posledných testov bolo nutné niekoľkých respondentov z výskumu vyradiť (N~10).

Ďalším obmedzením našej práce je použitie neštandardizovaných meracích nástrojov u slovenskej populácie, a to osobnostného inventára HEXACO-60 a Testu prosociálneho morálneho uvažovania PROM. Za problematický v tejto súvislosti považujeme najmä Test prosociálneho morálneho uvažovania, ktorý, ako sme už uviedli, v našej vzorke dosahoval nízke hodnoty koeficientov reliability, a preto bol z ďalších analýz vyradený. Pokiaľ ide o osobnostný inventár HEXACO-60, jeho slovenská verzia nie je v našich podmienkach ešte dostatočne preskúmaná, a preto sa nám nepodarilo nájsť relevantné zdroje o jeho použití u slovenskej populácie. Avšak v rámci našej vzorky jednotlivé subškály vykazovali vysoké hodnoty koeficientov reliability. Pokiaľ ide o použité metodiky, berieme do úvahy aj možný vplyv sociálnej dezirability, ktorý patrí medzi významné úskalía dotazníkových metód.

Vzhľadom na výsledky nášho výskumu súvislostí medzi morálkou a osobnostnými premennými by sme za prínosné pokladali opätovné objasnenie tohto vzťahu z hľadiska iných komponentov morálky. Keďže zisťovanie vzťahov medzi prosociálnym morálnym uvažovaním a osobnostnými premennými bolo nad rámec našej diplomovej práce,

domnievame sa, že by takýto výskum mohol priniesť ďalšie poznatky o role dimenzií prívetivosť, svedomitosť a poctivosť-pokora pri definovaní profilu morálnej osobnosti. Z nášho výskumu vyplýva aj potreba ďalšieho overovania Testu prosociálneho morálneho uvažovania u dospelaj populácie, ako aj vzťahu tejto dimenzie morálky k morálnej kompetencii, ktorý nebol vzhľadom na nedostatočnú reliabilitu Testu prosociálneho morálneho uvažovania u našej vzorky preskúmaný.

Pokiaľ ide o skúmanie rozdielov v úrovni morálnej kompetencie v kontexte nami skúmaných kultúrnych prostredí, domnievame sa, že by bolo potrebné ďalej overiť, do akej miery môže v rámci slovenskej populácie na výsledky Testu morálnej kompetencie vplyvať fenomén morálnej segmentácie a následne posúdiť vhodnosť využitia tohto nástroja v našej kultúre, keďže výsledok v tomto teste môže byť u slovenskej populácie značne skreslený kultúrnymi, predovšetkým svetonázorovými, vplyvmi. Ďalej by sme považovali za prínosné opätovne objasniť, či sa rozdiel v úrovni morálneho usudzovania u slovenských a českých respondentov ukáže aj v prípade použitia metodík, ktoré skúmajú iné komponenty morálky alebo ktoré pozostávajú z viacerých dilem vďaka čomu by možné vplyvy náboženstva na riešenie určitých typov otázok boli minimalizované.

Napriek uvedeným limitom by sme možný prínos tejto práce videli v obohatení poznatkov o vzťahu medzi rôznymi konštruktmi morálky a osobnostnými premennými a v rozšírení informácií o aktuálne využívaných metodikách na posudzovanie morálky, ktoré by mohli byť relevantné pri voľbe adekvátneho nástroja na zisťovanie morálky u slovenskej populácie vzhľadom na to, že podľa našich doterajších informácií (Babinčák, 2012) v rámci Slovenskej republiky neexistujú žiadne štandardizované metódy na zisťovanie morálky a jej rôznych komponentov vo vývinovom období dospelosti. V tomto ohľade naša práca prináša tiež výsledky z prvotného administrovania Testu prosociálneho morálneho uvažovania u vysokoškolských študentov. Zistenia našej práce v oblasti morálky, ktoré poukazujú na nízku úroveň morálnej kompetencie u obidvoch vzoriek (v porovnaní s nemeckými študentmi) by mohli poslúžiť ako podnet k navrhovaniu možných spôsobov rozvoja schopnosti morálne usudzovať a ich zakomponovaniu do samotného vzdelávacieho systému.

7 Závěry

Z výsledkov nášho výskumu v oblasti posudzovania morálky v rámci päťfaktorového a šesťfaktorového modelu osobnosti v interkultúrnom kontexte českej a slovenskej populácie študentov vysokých škôl vyplýva niekoľko záverov.

V našom výskumnom súbore sa u vzorky slovenských ani českých študentov nepotvrdili štatisticky významné vzťahy medzi morálnou kompetenciou a dimenziami neurotizmus, extravézia, prívetivosť a svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu. Avšak zistili sme štatisticky významný pozitívny vzťah medzi dimenziou otvorenosť voči skúsenosti v kontexte päťfaktorového modelu a morálnou kompetenciou, a to u vzorky slovenských aj českých študentov. U vzorky slovenských študentov sa ďalej nepreukázali štatisticky významné vzťahy medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte šesťfaktorového modelu s výnimkou slabého pozitívneho vzťahu s dimenziou otvorenosť voči skúsenosti a slabého negatívneho vzťahu s dimenziou poctivosť-pokora.

Naše výsledky vypovedajú o tom, že kognitívny aspekt morálky v podobe konštruktu morálnej kompetencie nesúvisí s osobnostnými dimenziami v kontexte päťfaktorového ani šesťfaktorového modelu, no pozitívne sa vzťahuje k dimenzii otvorenosť voči skúsenosti, a to v rámci oboch modelov osobnosti.

Vzhľadom na nízke ukazovatele reliability jednotlivých škál Testu prosociálneho morálneho uvažovania nebolo možné objasniť predpokladanú súvislosť medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním, z čoho vyplýva potreba ďalšej verifikácie tejto metodiky s cieľom overiť vhodnosť jej použitia u dospelých respondentov.

Medzi slovenskými a českými študentmi v našom výskumnom súbore existuje štatisticky významný rozdiel v morálnej kompetencii, kde českí študenti dosahujú skóre zodpovedajúce strednej úrovni morálnej kompetencie a slovenskí študenti dosahujú skóre zodpovedajúce nízkej úrovni morálnej kompetencie, čo môže poukazovať na určitú mieru kultúrnych vplyvov.

Súhrn

V tejto diplomovej práci sme posudzovali morálku vo vzťahu k osobnostným premenným v kontexte faktorových prístupov. Morálka aj osobnosť predstavujú multidimenzionálne premenné, ktoré je možné skúmať z hľadiska rôznych uhlov pohľadu a zameriavať sa tak na ich rozličné komponenty. V našej diplomovej práci sme analyzovali konštrukt morálnej kompetencie podľa dvojaspektivej teórie morálneho vývinu (Lind, 1967) a jeho súvislosť s osobnostnými premennými podľa päťfaktorového (Costa, & McCrae, 1992) a šesťfaktorového modelu osobnosti (Ashton, & Lee, 2009), ako aj s konštruktom prosociálneho morálneho uvažovania (Eisenberg, 1979).

V teoretickej časti práce sa venujeme popisu skúmaných premenných, pričom pozornosť zameriavame na dvojaspektívnu teóriu morálneho vývinu, prosociálne morálne uvažovanie a jeho vývin, ako aj na faktorové prístupy k skúmaniu osobnosti, konkrétne päťfaktorový a šesťfaktorový model osobnosti. Záver teoretickej časti obsahuje prehľad realizovaných štúdií, ktoré sa zaoberajú vzťahom uvedených premenných a ktoré slúžili ako východiská pri formulovaní nášho výskumného problému. Z teoretickej časti našej práce vyplýva, že morálny vývin človeka závisí od rozličných faktorov, spomedzi ktorých významnú úlohu zohráva kultúra, náboženstvo, ale aj osobnostné predispozície. Problematika súvislosti morálky a osobnosti však nie je v našich podmienkach dostatočne preskúmaná, a preto sme zistenia poukazujúce na možnú súvislosť uvedených premenných čerpali najmä zo zahraničných zdrojov (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015, Karamavrou, 2014, McAdie, Scott 2014, Varghese, & Raj, 2014a, Athota et al., 2009, Williams et al., 2006, Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997), pričom z rozporuplnosti týchto výsledkov vyplýva možný vplyv rôznych kultúrnych prostredí alebo použitých metodík. K opätovnej analýze týchto vzťahov nás inšpirovali aj výsledky našej bakalárskej práce (Ďurkovičová, 2016), v ktorej sme sa venovali rovnakej problematike, pričom sme zistili negatívnu súvislosť medzi morálnou kompetenciou a dimenziami prívetivosť a svedomitosť v kontexte päťfaktorového modelu osobnosti.

Vzhľadom na uvedené predpoklady o kultúrnych vplyvoch sme do našej štúdie zahrnuli vzorku slovenských aj českých respondentov. V rámci slovenskej vzorky bolo našimi cieľmi objasniť vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v kontexte päťfaktorového a šesťfaktorového modelu osobnosti a zistiť, či existuje vzťah medzi morálnou kompetenciou a prosociálnym morálnym uvažovaním. Taktiež sme

zistovali rozdiely v úrovni morálnej kompetencie medzi slovenskými a českými respondentmi. Posledným cieľom bolo zistiť vzťah medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými dimenziami päťfaktorového modelu u vzorky českých študentov.

Respondentov (N=275) sme do nášho výskumného súboru vybrali na základe príležitostného výberu. Respondentom v rámci slovenskej vzorky (N=171) sme administrovali batériu dotazníkov pozostávajúcu z Testu prosociálneho morálneho uvažovania (Carlo et al., 1992), šesťfaktorového osobnostného inventára HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009), Testu morálnej kompetencie (Lind, 1976) a päťfaktorového osobnostného inventára NEO-FFI (Costa, & McCrae, 1992). Českí študenti (N=104) vyplňovali Test morálnej kompetencie (Lind, 1976) a päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (Costa, & McCrae, 1992).

V rámci slovenskej vzorky sme použili kombináciu papierového a elektronického zberu dát a českým respondentom sme testy administrovali len elektronickou formou. Vzhľadom na diferenciacno-korelačný výskumný plán našej štúdie a vzhľadom na distribúciu skúmaných premenných sme získané dáta analyzovali prostredníctvom Spearmanovho korelačného koeficientu a Mann-Whitneyho U-testu. Na základe štatistických analýz sme zistili pozitívnu súvislosť medzi otvorenosťou voči skúsenosti a morálnou kompetenciou u respondentov v českej ($r_s = ,414$, $p \leq ,001$) aj slovenskej vzorke ($r_s = ,187$, $p \leq ,01$), kým ostatné dimenzie päťfaktorového modelu s morálnou kompetenciou nesúviseli. V kontexte šesťfaktorového modelu osobnosti sa u vzorky slovenských študentov taktiež potvrdila štatisticky významná súvislosť medzi morálnou kompetenciou a dimenziou otvorenosť voči skúsenosti ($r_s = ,176$, $p \leq ,05$) a negatívna súvislosť s dimenziou poctivosť-pokora ($r_s = -,171$, $p \leq ,05$). Naše výsledky tak na jednej strane potvrdzujú zistenia autorov, ktorí uvádzajú súvislosť medzi rôznymi koštruktmi morálky a otvorenosťou voči skúsenosti (Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015; Athota et al., 2009; Williams et al., 2006; Benware, 2002; Dollinger, & LaMartina, 1998; Day, 1997) a na strane druhej odporujú výsledkom, ktoré zaznamenali súvislosť morálky s dimenziou svedomitosť (Pohling et al., 2015; Karamavrou, 2014; Varghese, & Raj, 2014a; Williams et al, 2006; Benware, 2002), prívetivosť (Karamavrou et al., 2016; Pohling et al. 2015; Varghese, & Raj, 2014a; Athota et al., 2009), neurotizmus (Pohling et al., 2015; Prehn et al., 2015) a extravertia (Varghese, & Raj, 2014a) a ktoré faktor poctivosť-pokora spájajú s morálnym charakterom (Cohen et al., 2014), integritou (Lee et al., 2008) a prosociálnymi tendenciami (Hilbig et al., 2014). Vzťah morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania nebolo možné štatisticky analyzovať vzhľadom na nízke koeficienty reliability v štyroch

zo šiestich subškál Testu prosociálneho morálneho uvažovania v našej vzorke, ktoré nezodpovedajú zisteniam o akceptovateľnej miere reliability v štúdií Brestovanského a kolektívu (2016). Z našich výsledkov ďalej vyplýva rozdiel ($p \leq 0,001$) v morálnej kompetencii medzi slovenskými a českými študentmi, kde slovenskí študenti dosahujú nízku úroveň morálnej kompetencie a českí študenti strednú úroveň morálnej kompetencie. Tento rozdiel zodpovedá zisteniam o nízkom C-skóre v krajinách, kde je silné zastúpenie veriacich v rámci rímskokatolíckej cirkvi (Lind, 2003).

Výsledky nášho výskumu je potrebné vnímať s ohľadom na určité obmedzenia, pričom za najdôležitejšie z nich považujeme najmä príležitostný výber respondentov do výskumného súboru z dôvodu nízkej reprezentatívnosti, kombináciu papierového a elektronického zberu dát, využitie neštandardizovaných metodík (osobnostný inventár HEXACO-60, Test prosociálneho morálneho uvažovania, Test morálnej kompetencie) a časovú náročnosť batérie dotazníkov u slovenskej vzorky, ktorá mohla z dôvodu únavy vplývať na skóre v jednotlivých metodikách.

Prínos tejto práce vidíme v rozšírení poznatkov o vzťahu medzi morálnou kompetenciou a osobnostnými premennými v našich kultúrnych podmienkach, ako aj v rozšírení poznatkov o možných medzikultúrnych rozdielov v rámci morálnej kompetencie a o aktuálne využívaných metodikách na posudzovanie morálky a jej konštruktov, ktoré by mohli byť relevantné pri voľbe adekvátneho nástroja na zisťovanie morálky u slovenskej populácie.

Zoznam použitých zdrojov

1. Ashton, M. C., Lee, K., & de Vries, R. E. (2014). The HEXACO Honesty-Humility, Agreeableness, and Emotionality Factors: A Review of Research and Theory. *Personality and Social Psychology Review*, 18(2), 139-152. Doi: 10.1177/1088868314523838
2. Ashton, M. C., & Lee, K. (2009). *The Hexaco Personality Inventory – Revised. A Measure Of The Six Major Dimensions Of Personality*. Získané 25. októbra 2017 z <http://hexaco.org/>
3. Ashton, M.C, & Lee, K. (2007). Empirical, Theoretical, and Practical Advantages of the HEXACO Model of Personality Structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150-166. doi: 0.1177/1088868306294907
4. Athota, V. S., O'Connor, P. J., & Jackson, C. (2009). The role of emotional intelligence and personality in moral reasoning. In R. E. Hicks (Ed.), *Personality and individual differences. Current Directions* (2-15). Bowen Hills, QLD: Australian Academic Press.
5. Babinčák, P. (2012). Meranie morálneho usudzovania – prehľad metodík. In *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov 2012*, 5-19. Získané 8. júna 2015 z <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Babincak1/subor/1.pdf>
6. Baumgartner, F., & Kopuničová, V. (2016). Psychometrické charakteristiky osobnostného dotazníka HEXACO-60. In *Sociálne procesy a osobnosť 2016*, (30-38). Získané 7. januára 2018 z <http://www.spao.eu/files/spo-proceedings16.pdf>
7. Benware, J. M. (2002). The Role of Personality Traits in a Cognitive-Developmental Model of Moral Reasoning. *Dissertation Abstracts International: Section A. Humanities and Social Sciences*, 63(6-A), 2143.
8. Blatný, M. (2010). 100 let výzkumu osobnosti v psychologii. In M. Blatný et al. (Eds.), *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy* (11-20). Praha: Grada Publishing.
9. Bollich, K.L., Hill, P.L., Harms, P.D., & Jackson, J.J. (2016). When Friends' and Society's Expectations Collide: A Longitudinal Study of Moral Decision-Making and Personality across College. *PLoS ONE*, 11(1). doi: 10.1371/journal.pone.0146716

10. Brestovanský, M. Kusý, P., & Adamkovič, M. (2016). Faktorová analýza testu prosociálneho morálneho uvažovania u 11-12 ročných žiakov. *Československá psychologie*, 60(5), 455-467.
11. Carlo, G. (2003). Administration and Scoring Manual for the Adolescent and Adult Versions of the Prosocial Reasoning Objective Measure (PROM and PROM-R). Zasláné via mail
12. Carlo, G., Mestre, M. V., McGinley, M., Tur-Porcar, A., Samper, P., & Streit, C. (2013). The structure and correlates of a measure of prosocial moral reasoning in adolescents from Spain. *European Journal of Developmental Psychology*, 10(2), 174-189. doi: 10.1080/17405629.2012.762909
13. Carlo, G., Eisenberg, N., & Knight, G. P. (1992). An Objective Measure of Adolescents' Prosocial Moral Reasoning. *Journal of Research on Adolescence*, 2(4), 331-349. doi: 10.1207/s15327795jra0204_3
14. Cohen, T. R., Panter, A. T., Turan, N., Kim, L. M., & Kim, Y. (2014). Moral Character in the Workplace. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(5), 943-963. doi: 10.1037/a0037245
15. Český statistický úřad. (2014). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. Získané z <https://www.czso.cz>
16. Day, R. W. C. (1997). *Relations between moral reasoning, personality traits, and justice-decisions on hypothetical and real-life moral dilemmas*. (Dizertačná práca). Simon Fraser University. Získané 1. marca 2016 z <http://www.summit.sfu.ca>
17. Dollinger, S. J., & LaMartina, A. K. (1998). A note on moral reasoning and the Five-Factor Model. *Journal of Social Behavior and Personality*, 13(2), 349-358.
18. Ďurkovičová, A. (2016). *Morálna kompetencia vo vzťahu k osobnostným premenným*. (Bakalárska práca). Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
19. Eisenberg-Berg, N. (1979). Development of children's prosocial moral judgment. *Developmental Psychology*, 15(2), 128-137. doi: 10.1037/0012-1649.15.2.128
20. Eisenberg, N., Lennon, R., & Roth, K. (1983). Prosocial Development: A Longitudinal Study. *Developmental Psychology*, 19(6), 846-855. Doi: 10.1037/0012-1649.19.6.846
21. Elashuk, C. L. (1997). *Prosocial Moral Reasoning, Empathy, Perspective-taking, and Social Behaviour: A Comparative Study of Delinquent and Nondelinquent Youth*. (Diplomová práca). Získané 1. novembra 2017 z <https://open.library.ubc.ca>
22. Heidbrink, H. (1997). *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál.

23. Hilbig, B.E., Glöckner, A., & Zettler, I. (2014). Personality and Prosocial Behavior: Linking Basic Traits and Social Value Orientations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(3), 529-539. doi: 10.1037/a0036074
24. Hřebíčková, M. (2011). *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti. Přístupy, diagnostika, uplatnění*. Praha: Grada
25. Hřebíčková, M. (2010). Nové přístupy ke zkoumání rysů: Pětifaktorový model osobnosti. In M. Blatný et al. (Eds.), *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy* (43-71). Praha: Grada Publishing.
26. Hřebíčková, M., & Urbánek, T. (2001). NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCraee). 1. vydání. Praha: Testcentrum
27. Kaliská, L., & Kaliský, J. (2014). Morálna kompetencia študentov a učiteľov etickej výchovy. *Pedagogika.sk*. 5 (3), 181-192. Získané 15. marca 2016 z http://www.casopispedagogika.sk/rocnik-5/cislo-3/studia_kalisky.pdf
28. Kaliská, L., Kaliský, J., & Čižmáriková, K. (2013). *Morálny vývin stredoškolskej mládeže*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela V Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta.
29. Karamavrou, S., Mouratidou, K., Evaggelinou, C., Koidou, I., & Parisi, I. (2016). Moral Competence, Personality, and Demographic Characteristics: A Comparative Study. *Ethics in Progress*, 7(1), 136-151. doi: 10.14746/eip.2016.1.8
30. Karamavrou, S. (2014). *The relationship of moral development with personality characteristics in students during Physical Education classes: a comparative study in urban, semi-urban and rural secondary education schools*. Získané z <http://ikee.lib.auth.gr/record/136377>
31. Kohlberg, L. (1963). The development of children's orientations toward a moral order: I. Sequence in the development of moral thought. *Human Development* 51(1), 2-20. doi: 10.1159/000112530
32. Kohlberg, L. (1964). Development of moral character and moral ideology. In *Review of Child Development Research*, 1, 381-431.
33. Kohlberg, L., & Hersh, R. H. (1977). Moral Development: A review of the Theory. *Theory into Practice*, 16(2), 53-59. doi: 10.1080/00405847709542675
34. Lajčiaková, P. (2008). *Psychológia morálky*. Brno: Akademické nakladateľství CERM.

35. Lajčiaková, P. 2012. Morálna kompetencia vo vzťahu k študijnému zameraniu vysokoškolákov. In *Meranie morálneho usudzovania. Zborník príspevkov 2012*, 25-29. Získané 8. júna 2015 z
36. <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Babincak1/subor/3.pdf>
37. Lajčiaková, P. (2007). Vplyv anxiózy na morálnu kompetenciu. In *Psychologické dny 2006: Prožívání sebe a měněního se světa: sborník příspěvků z konference 24. Psychologické dny, Olomouc 2006*. Získané 10. marca 2016 z <https://cmps.ecn.cz/pd/2006/texty/text206.html>
38. Lee, K., Ashton, M. C., Morrison, D. L., Cordery, J., & Dunlop, P. D. (2008). Predicting integrity with the HEXACO personality model: Use of self- and observer reports. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 81, 147-167. doi: 10.1348/096317907X195175
39. Lind, G. (1997). *How Moral Is Helping Behavior?* Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, Chicago, IL, March 1997. Získané 12. decembra 2017 z https://www.uni-konstanz.de/ag-moral/pdf/Lind-1997_Helping-and-morality.pdf
40. Lind, G. (2003). *Does Religion Foster or Hamper Morality and Democracy?* Invited lecture at the meeting of the Association for Moral Association in Krakow, Poland, July 19th, 2003. Získané 12. februára 2018 z https://www.uni-konstanz.de/ag-moral/pdf/Lind-2003_religion-morality-KURZ.pdf
41. Lind, G. (2005). *The cross-cultural validity of the Moral Judgment Test (MCT) Confirmation of 17 Cross-Cultural Adaptations*. Paper prepared for the MOSAIC conference in Konstanz, Germany, July 20th - 22nd, 2005. Získané 10. januára 2018 z https://www.uni-konstanz.de/ag-moral/pdf/Lind-2005_Cross-cultural-validity-of-the-MJT.pdf
42. Lind, G. (2008). The meaning and measurement of moral judgment competence. A dual-aspect model. In D. Fasko, Jr. & W. Willis (Eds), *Contemporary philosophical and psychological perspectives on moral development and education* (185-220). New York: Hampton Press
43. Lind, G. (2013). The Dual Aspect Model of Moral Behavior – An Experimental Test of Piaget's Theory of Affective-Cognitive Parallelism. In *Revista Eletrônica de Psicologia e Epistemologia Genéticas*, 5. Získané 15. februára 2016 z <http://www2.marilia.unesp.br/revistas/index.php/scheme/article/view/3220>

44. Lind, G. (2017). *Moral Comptence Test (MCT)*. Získané 25. októbra 2017 z <http://www.uni-konstanz.de/ag-moral/mut/mjt-engl.htm>
45. Lind, G. (1986). Cultural differences in moral judgment competence? A study of West and East European university students. *Cross-Cultural Research*, 20(1-4), 208-225. doi: 10.1177/106939718602000109
46. McAdie, T., & Scott, G. (2014). Personality and gender differences in moral judgements. In *49th APS Annual Conference: Psychology meeting society's challenges, Hobart, Tasmania 2014*. Získané 10. marca 2016 z <https://www.psychology.org.au/Assets/Files/Hobart-2014-Conference-Abstracts-19Nov14.pdf>
47. McCrae, R. R., & Costa, P. (1997). Personality Trait Structure as a Human Universal. *American Psychologist*, 52(5), 509-516. doi: 10.1037//0003-066X.52.5.509
48. McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60(2), 175-215. doi: 10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x
49. Mentel, A., & Žiaran, P. (2015). Are managers honest and modest? Analysis of preferences of managerial position by means of HEXACO personality test. In *Hradec Economic Days 2015: Economic Development and Management of Regions. Volume 5*, 347-353. Získané 2. februára 2018 z https://uni.uhk.cz/hed/site/assets/files/1048/proceedings_2015_5.pdf
50. Mlčák, Z., & Zášková, H. (2008). Analysis of relationships between prosocial tendencies, empathy, and the Five-Factor personality model in students of helping professions. *Studia psychological*, 50(2), 201-216.
51. Mudrack, P.E. (2006). Moral reasoning and personality traits. *Psychological Reports*, 98(3), 689-698. doi: 10.2466/pr0.98.3.689-698
52. Nakonečný, M. (1998). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
53. Pardel, T., & Boroš, J. (1975). *Základy všeobecnej psychológie*. Bratislava: SPN.
54. Piaget, J. (1965). *The Moral Judgement of a Child*. New York: The Free Press.
55. Pohling, R., Bzdok, D., Eigenstetter, M., Stumpf, S., & Strobel, A. (2016). What is Ethical Competence? The Role of Empathy, Personal Values, and the Five-Factor Model of Personality in Ethical Decision-Making. *Journal of Business Ethics*, 137(3), 449-474. doi: 10.1007/s10551-015-2569-5

56. Prehn, K., Korczykowski, M., Rao, H., Fang, Z., Detre, J. A., & Robertson, D. C. (2015). Neural Correlates of Post-Conventional Moral Reasoning: A Voxel-Based Morphometry Study. *PLoS ONE* 10(6). doi: 10.1371/journal.pone.0122914
57. Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (1998). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál
58. Ráčzová, B., & Pinková, M. (2012). Morálne kompetencie vysokoškolákov/čok vzhľadom k vybranému typu štúdia. In *Meranie morálneho usudzovania. Recenzovaný zborník príspevkov 2012*, 39-48. Získané 8. júna 2015 z <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Babincak1/subor/5.pdf>
59. Ruisel, I., & Halama, P. 2007. *NEO päťfaktorový osobnostný inventár: (podľa NEO Five Factor Inventory P. T. Costu R. R. McCraeho)*. Praha: Testcentrum – Hogrefe.
60. Schillinger-Agati, M. & Lind, G. (2003). Moral judgment competence in Brazilian and German university students. Paper presented at the AERA conference in Chicago, April 21- 25th, 2003. Získané 2. februára 2018 z https://www.uni-konstanz.de/ag-moral/pdf/Schillinger-Lind-2003_moral-development-Brazil.pdf
61. Slováčková, B. (2001). Morální kompetence a morální postoje u studentů Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci Králové. *Psychiatrie*, 2, 74-79.
62. Stojiljković, S. (1998). Personality characteristics and moral judgement. *The Scientific Journal Facta Universitatis, Series Philosophy and Sociology*, 1(5), 507-514. Získané 9. februára 2018 z <http://facta.junis.ni.ac.rs>
63. Štatistický úrad Slovenskej Republiky. (2012). *Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítanie 2011, 2001, 1991*. Získané z: <https://slovak.statistics.sk>
64. Varghese, B. P., & Raj, S. J. M. (2014). Personality Traits and its Ensuing Variance on Moral Competency in the Indian Youth. *Academic Journal of Psychological Studies*, 3(4), 269-277. Získané 6. júna 2015 z <https://ssrn.com/abstract=2460636>
65. Varghese, B.P., & Raj, S. J. M. 2014b. Psycho-Social Determinants of Morality: A Comprehensive Review of the Factors of Moral Information Processing. *International Journal of Humanities & Social Studies*, 2(5), 131-135. Získané 6. júna 2015 z <https://ssrn.com/abstract=2459323>

66. Williams, K. M., Orpen, S., Hutchinson, L. R., Walker, L. J., & Zumbo, B. D. (2006). *Personality, Empathy, and Moral Development: Examining Ethical Reasoning in Relation to the Big Five and the Dark Triad*. Poster presented at the 67th annual meeting of the Canadian Psychological Association, Calgary, Alberta, Canada. Získané 1. júna 2015 z http://www2.psych.ubc.ca/~dpaulhus/research/DARK_TRIAD/PRESENTATIONS/PA06.D3&morality.pdf
67. Zášková, T., & Dostál, D. (2016). Šestifaktorový model osobnosti a psychometrické vlastnosti Revidovaného osobnostního inventáře HEXACO. *Psychologie a její kontexty*, 7(2), 31-42. Získané 12. februára 2018 z <http://psychkont.osu.cz>

Zoznam tabuliek

- Tabuľka 1a** Položková vnútorná konzistencia slovenskej verzie MCT (N=171)
- Tabuľka 1b** Položková vnútorná konzistencia českej verzie MCT (N=104)
- Tabuľka 1c** Reliabilita slovenskej verzie MCT metódou split-half (N = 171)
- Tabuľka 1d** Reliabilita českej verzie MCT metódou split-half (N = 104)
- Tabuľka 2a** Položková vnútorná konzistencia PROM (N=171)
- Tabuľka 2b** Reliabilita PROM metódou split-half (N = 171)
- Tabuľka 3a** Položková vnútorná konzistencia slovenskej verzie NEO-FFI (N=171)
- Tabuľka 3b** Položková vnútorná konzistencia českej verzie NEO-FFI (N=104)
- Tabuľka 3c** Reliabilita slovenskej verzie NEO-FFI metódou split-half (N = 171)
- Tabuľka 3d** Reliabilita českej verzie NEO-FFI metódou split-half (N = 104)
- Tabuľka 4a** Položková vnútorná konzistencia HEXACO-60 (N=171)
- Tabuľka 4b** Reliabilita HEXACO-60 metódou split-half (N = 171)
- Tabuľka 5** Charakteristika slovenskej (N=171) a českej (N=104) vzorky z hľadiska pohlavia
- Tabuľka 6** Charakteristika slovenskej (N=171) a českej (N=104) vzorky z hľadiska veku
- Tabuľka 7** Charakteristika slovenskej (N=171) a českej (N=104) vzorky z hľadiska vierovyznania
- Tabuľka 8** Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných BF+C-index - vzorka slovenských študentov N=171
- Tabuľka 9** Korelácie medzi osobnostnými premennými BF a C-indexom - vzorka slovenských študentov N=171
- Tabuľka 10** Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných HEX+C-index - vzorka slovenských študentov N=171
- Tabuľka 11** Korelácie medzi osobnostnými premennými HEX a C-indexom - vzorka slovenských študentov N=171
- Tabuľka 12** Deskriptívne ukazovatele C-indexu u vzorky českých a slovenských respondentov
- Tabuľka 13** Komparácia slovenských a českých respondentov v C-indexe
- Tabuľka 14** Deskriptívne ukazovatele osobnostných premenných BF+C-index – vzorka českých študentov N=104
- Tabuľka 15** Korelácie medzi osobnostnými premennými BF a morálnou kompetenciou - vzorka českých študentov N=104

Abstrakt magisterkej diplomovej práce

Názov práce: Posudzovanie morálky v rámci nových prístupov k štruktúre osobnosti v medzinárodnom kontexte

Autor práce: Bc. Mgr. Adriána Ďurkovičová

Vedúci práce: doc. PaedDr. Lada Kaliská, PhD.

Počet strán a znakov: 75 strán, 155 979 znakov

Počet príloh: 3

Počet titulov použitej literatúry: 67

Abstrakt: Cieľom diplomovej práce bolo objasniť vzťah morálnej kompetencie a osobnostných dimenzií v kontexte päťfaktorového modelu a posúdiť medzikultúrne rozdiely v jej úrovni u slovenských a českých študentov. Práca sa zameriava aj na vzťah medzi morálnou kompetenciou, osobnostnými dimenziami v kontexte šesťfaktorového modelu a prosociálnym morálnym uvažovaním u slovenských študentov. Slovenskí respondenti (N=171) vyplňovali Test prosociálneho morálneho uvažovania (Carlo et al., 1992), šesťfaktorový osobnostný inventár HEXACO-60 (Ashton, & Lee, 2009), Test morálnej kompetencie (Lind, 1976) a päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (Costa, & McCrae, 1992). Českí študenti (N=104) vyplňovali Test morálnej kompetencie (Lind, 1976) a päťfaktorový osobnostný inventár NEO-FFI (Costa, & McCrae, 1992). Zistila sa pozitívna súvislosť medzi otvorenosťou voči skúsenosti a morálnou kompetenciou u vzorky slovenských ($r_s=,187$, $p\leq,01$) aj českých študentov ($r_s=,414$, $p\leq,001$). Slovenskí a českí študenti sa líšili v dosiahnutej úrovni morálnej kompetencie ($p\leq,001$). U vzorky slovenských študentov sa potvrdili štatisticky významné vzťahy medzi morálnou kompetenciou a dimenziami šesťfaktorového modelu osobnosti otvorenosť voči skúsenosti ($r_s=,176$, $p\leq,05$) a poctivosť-pokora ($r_s=-,171$ $p\leq,05$). Vzťah morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania nebol štatisticky analyzovaný vzhľadom na nízku reliabilitu Testu prosociálneho morálneho uvažovania v našej vzorke.

Kľúčové slová: morálka, morálna kompetencia, prosociálne morálne uvažovanie, osobnostné dimenzie, Big Five, Hexaco

Abstract of thesis

Title: Morality Assessment in the Context of New Personality Structure Approaches in International Setting

Author: Bc. Mgr. Adriána Ďurkovičová

Supervisor: doc. PaedDr. Lada Kaliská, PhD.

Number of pages and characters: 75 pages, 155 979 characters

Number of appendices: 3

Number of references: 67

Abstract: The present thesis analyses moral competence, its relationship to personality dimensions as defined by five factor model and intercultural differences in the sample of Slovak and Czech students. It also deals with the relationship between moral competence, personality dimensions as defined by six factor model and prosocial moral reasoning in Slovak sample. For this purpose the Slovak participants (N=171) were asked to complete the Prosocial Reasoning Objective Measure (Carlo et al., 1992), the HEXACO-60 personality inventory (Ashton, & Lee, 2009), Moral Competence Test (Lind, 1976), and NEO Five Factor Inventory (Costa, & McCrae, 1992). Czech students (N=104) completed the Moral Competence Test (Lind, 1976), and NEO Five Factor Inventory (Costa, & McCrae, 1992). Significant positive correlations were found between openness to experience and moral competence in both Slovak ($r_s=,187$, $p\leq,01$) and Czech sample ($r_s=,414$, $p\leq,001$). There was a significant difference in moral competence between Slovak and Czech students ($p\leq,001$). Significant correlations were found between moral competence and six factor personality dimensions openness to experience ($r_s=,176$, $p\leq,05$) and honesty-humility ($r_s=-,171$, $p\leq,05$) in Slovak sample. The relationship between moral competence and prosocial moral reasoning was not analysed due to low reliability of Prosocial Reasoning Objective Measure in our sample.

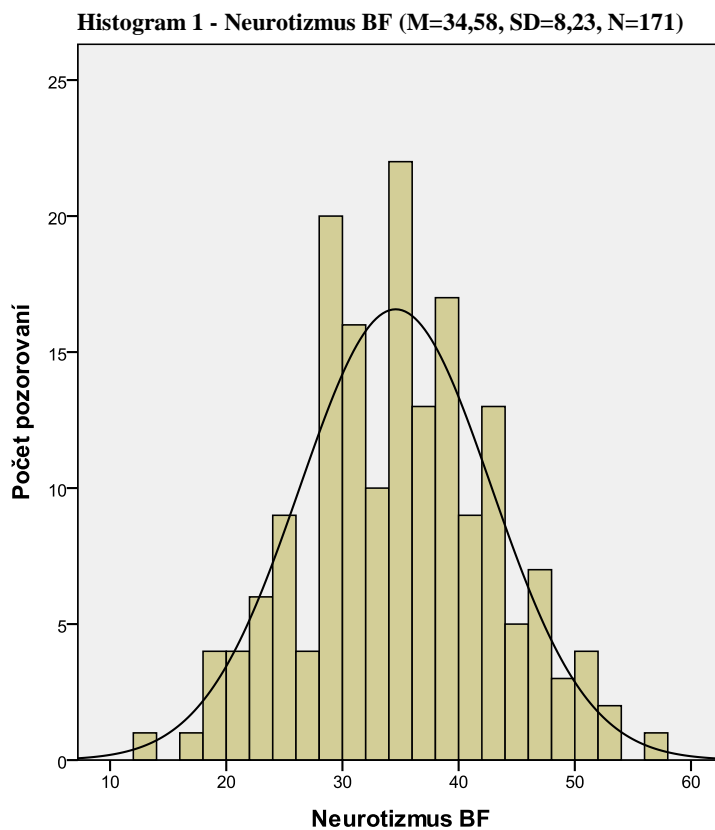
Key words: morality, moral competence, prosocial moral reasoning, personality dimensions, Big Five, Hexaco

Príloha 1a: Testy normality a histogramy skúmaných premenných u slovenskej vzorky

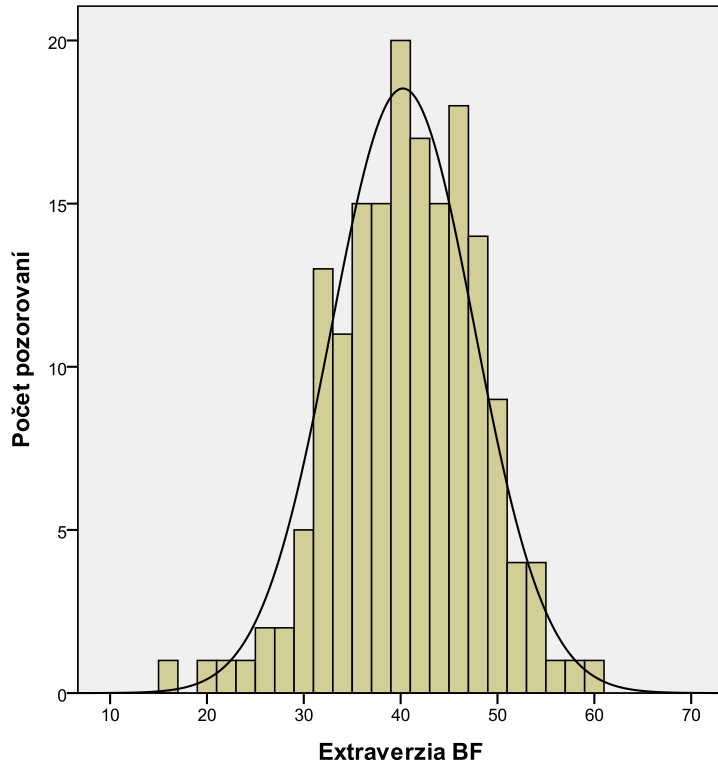
Tabuľka 16 Test normality premenných BF a C-index– vzorka slovenských študentov N=171

	W	Sig.
Neurotizmus BF	,994	,692
Extraverzia BF	,990	,258
Otvorenosť BF	,981	,021
Prívetivosť BF	,983	,031
Svedomitosť BF	,976	,004
C-index	,895	,000
Poctivosť-pokora HEX	,980	,016
Emocionalita HEX	,983	,030
Extraverzia HEX	,975	,003
Prívetivosť HEX	,982	,029
Svedomitosť HEX	,984	,045
Otvorenosť HEX	,986	,092

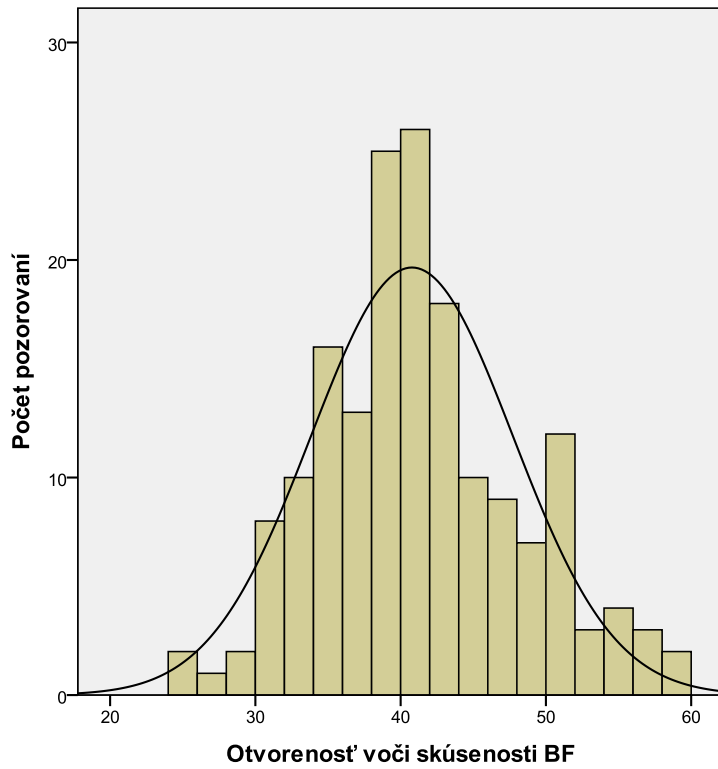
N – počet osôb vo vzorke, **BF** – päťfaktorový model, **HEX** – šesťfaktorový model, **W** – výsledok Shapiro-Wilkovho testu, **Sig.** – p-hodnota, signifikancia

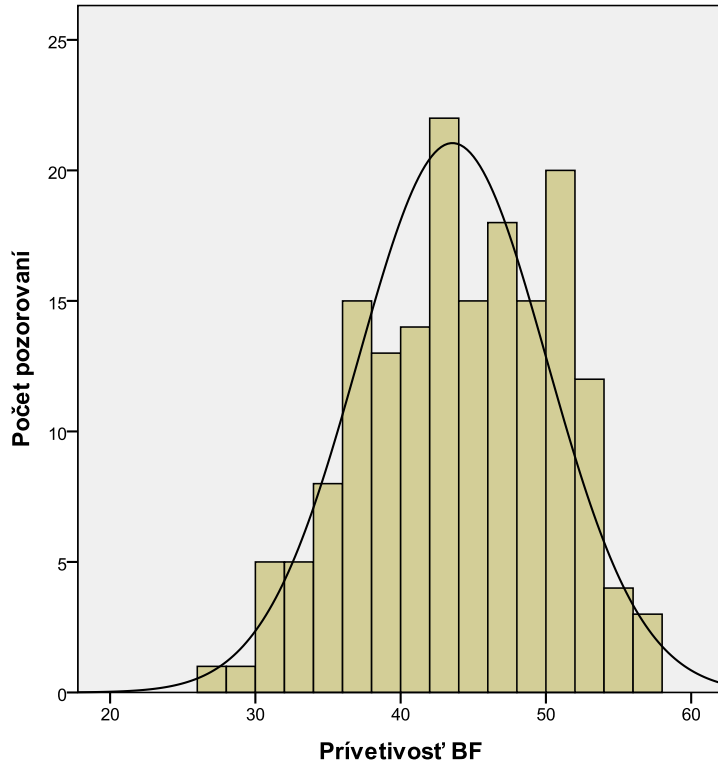
Histogram 2 - Extraverzia BF (M=40,24, SD=7,36, N=171)

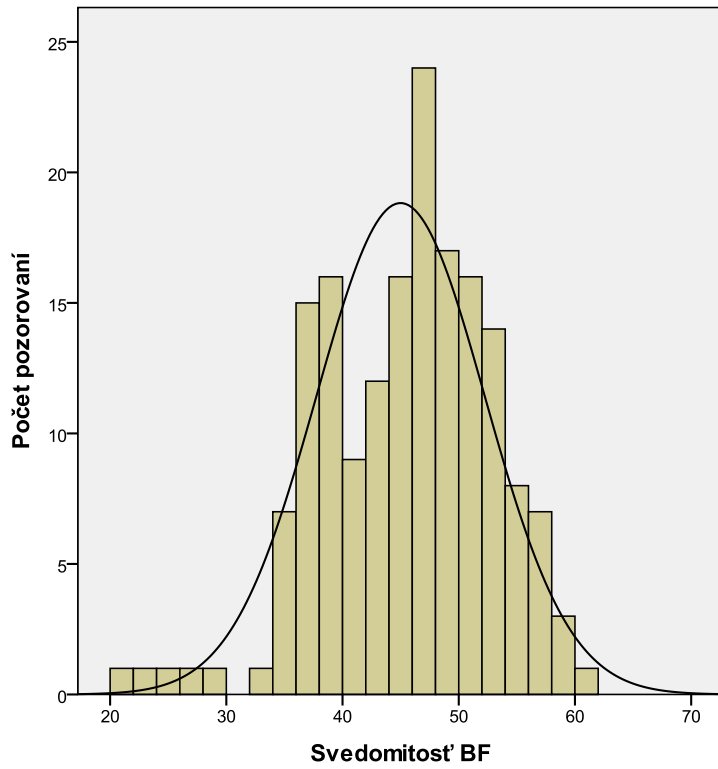
Histogram 3 - Otvorenosť voči skúsenosti BF (M=40,78, SD=6,94, N=171)

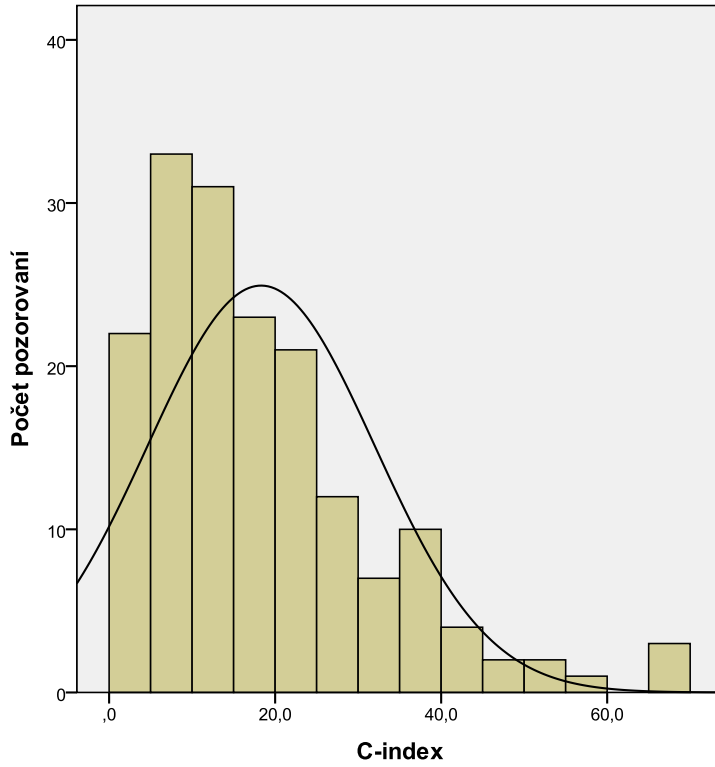
Histogram 4 - Prívetivosť BF (M=43,57, SD=6,48, N=171)

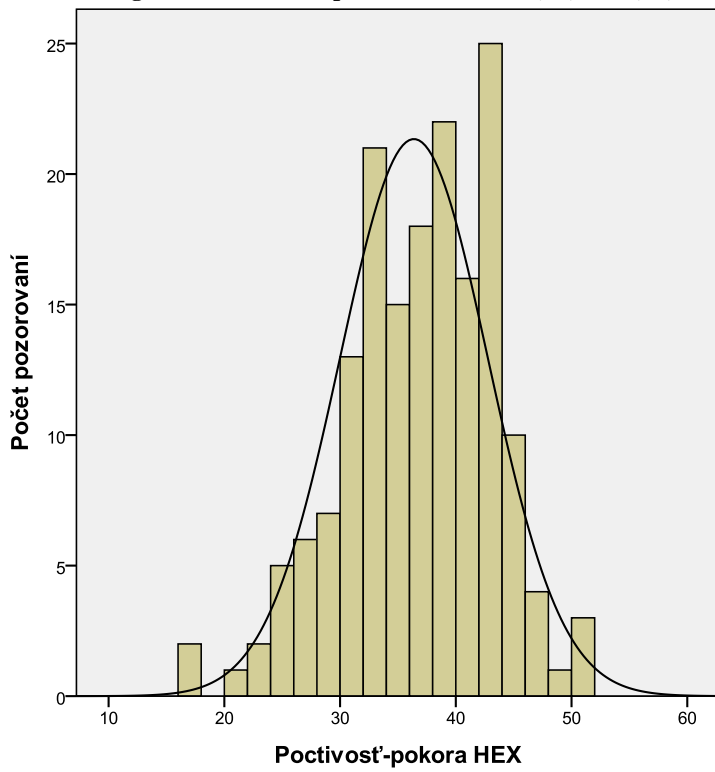
Histogram 5 - Svedomitosť BF (M=44,99, SD=7,25, N=171)

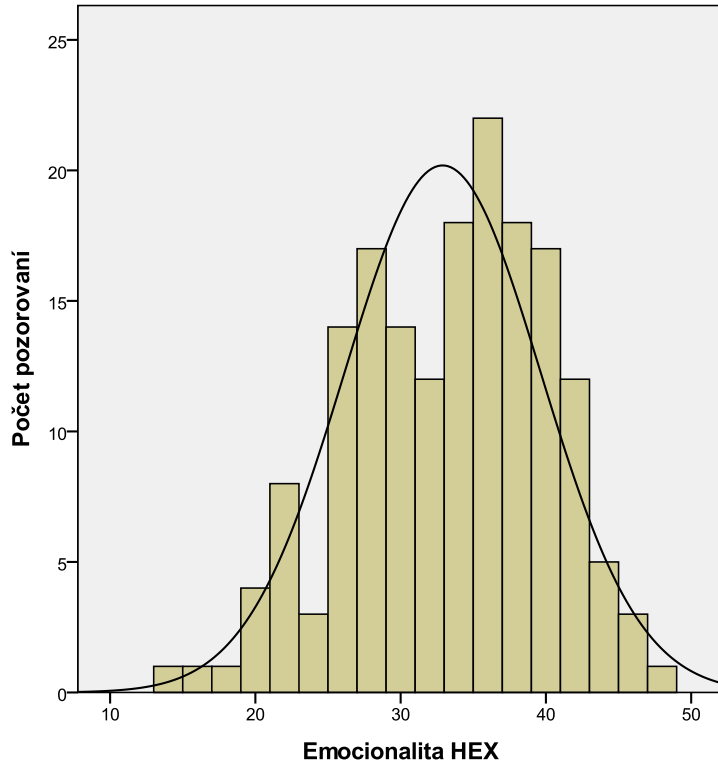
Histogram 6 – C-index (M=18,32, SD=13,68, N=171)

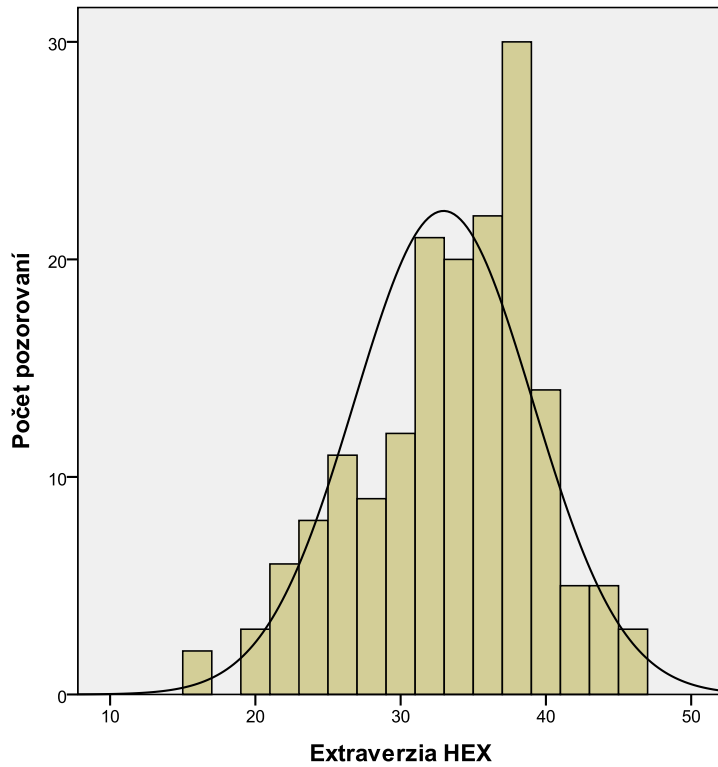
Histogram 7 – Poctivost'-pokora HEX (M=36,38, SD=6,39, N=171)

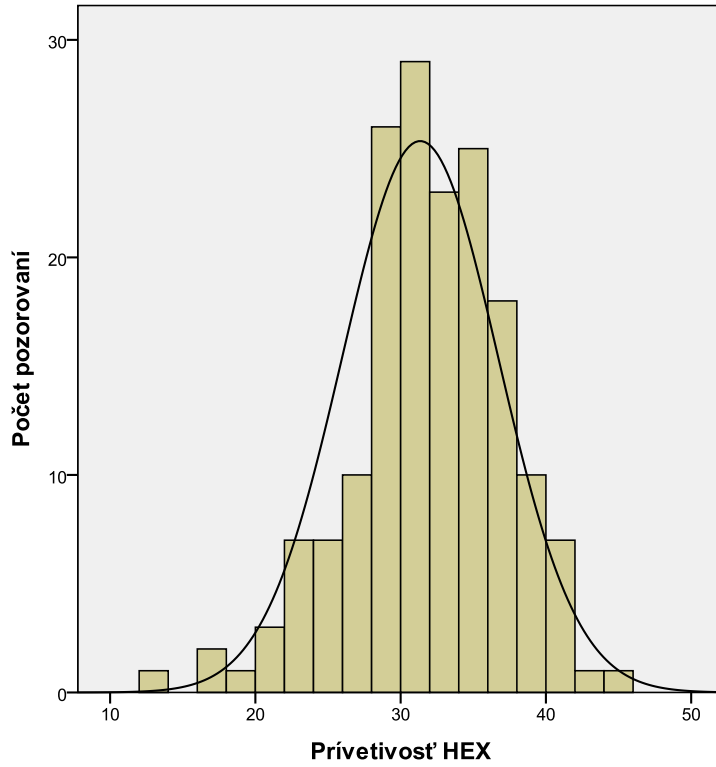
Histogram 8 – Emocionalita HEX (M=32,89, SD=6,76, N=171)

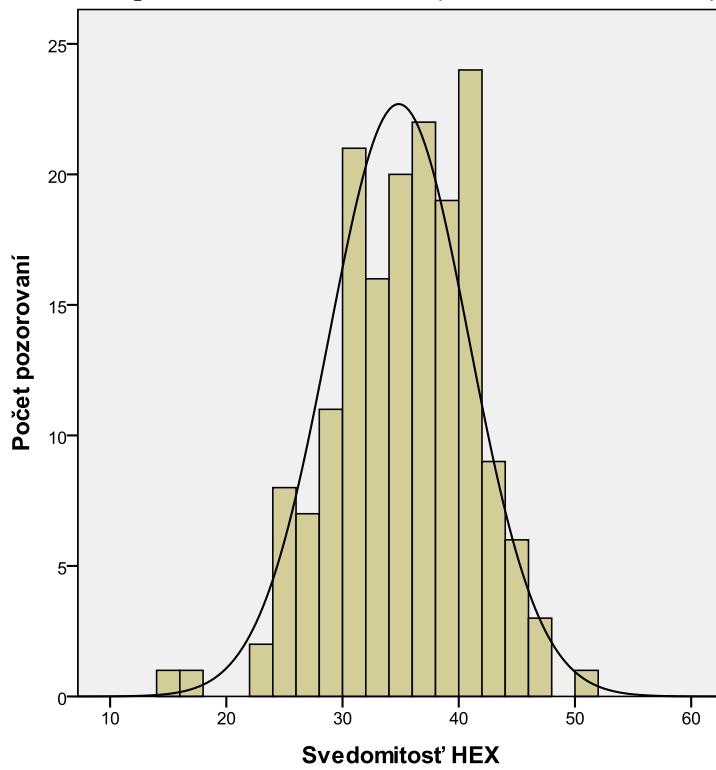
Histogram 9 – Extraverzia HEX (M=32,96, SD=6,14, N=171)

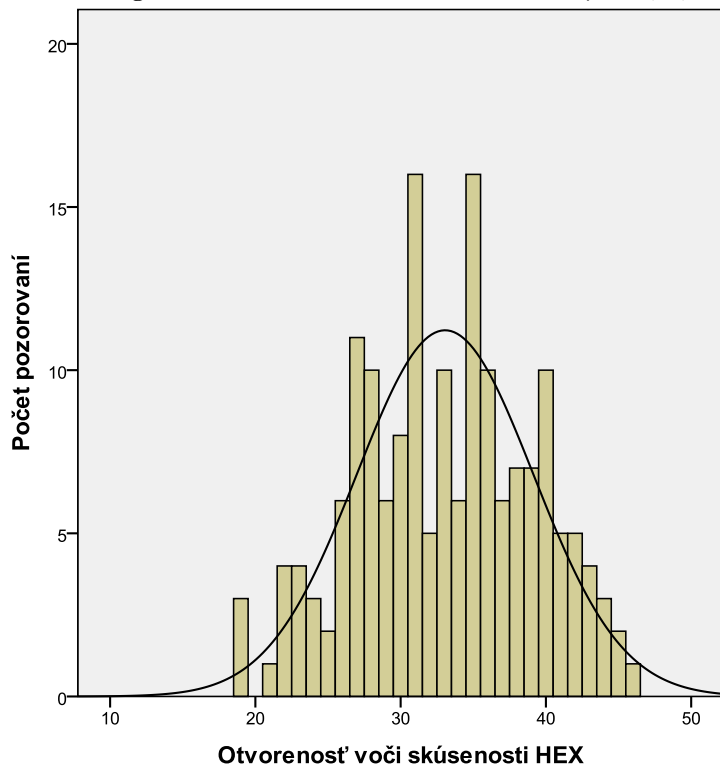
Histogram 10 – Prívetivosť HEX (M=31,35, SD=5,38, N=171)

Histogram 11 – Svedomitosť HEX (M=34,84, SD=6,01, N=171)

Histogram 12 – Otvorenosť voči skúsenosti HEX (M=33,06, SD=6,08, N=171)

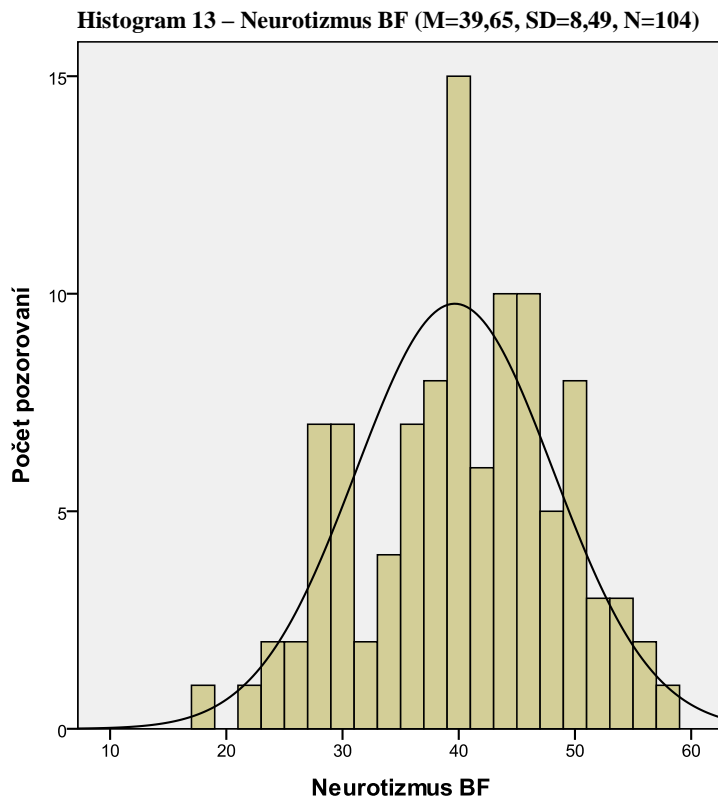
Príloha 1b: Testy normality a histogramy skúmaných premenných u českej vzorky

Tabuľka 17 Test normality premenných BF a C-index– vzorka českých študentov N=104

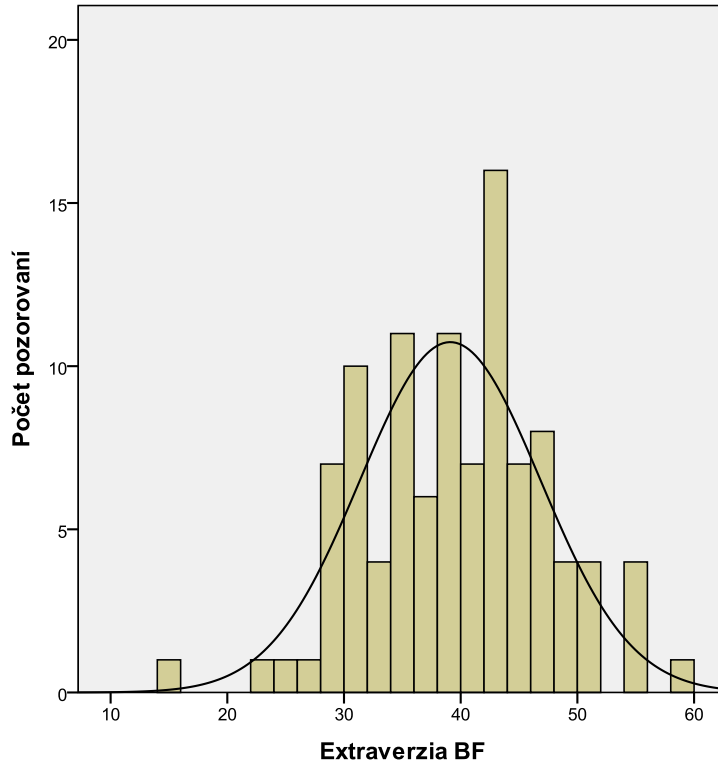
	W	Sig.
Neurotizmus BF	,983	,220
Extraverzia BF	,990	,608
Otvorenosť BF	,977	,070
Prívetivosť BF	,969	,016
Svedomitosť BF	,976	,061
C-index	,964	,006

N – počet osôb vo vzorke, BF – päťfaktorový model,

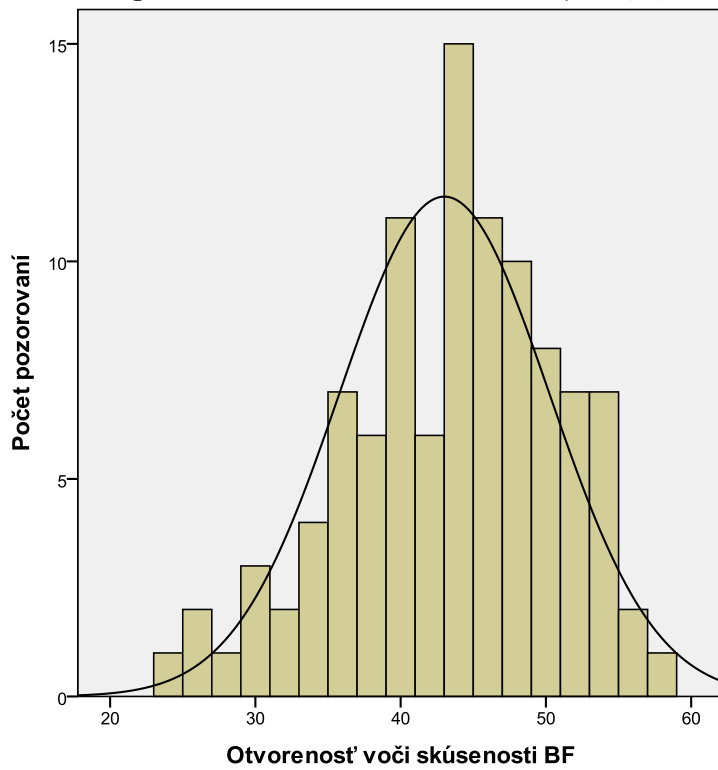
W – výsledok Shapiro-Wilkovho testu, Sig. – p-hodnota, signifikancia

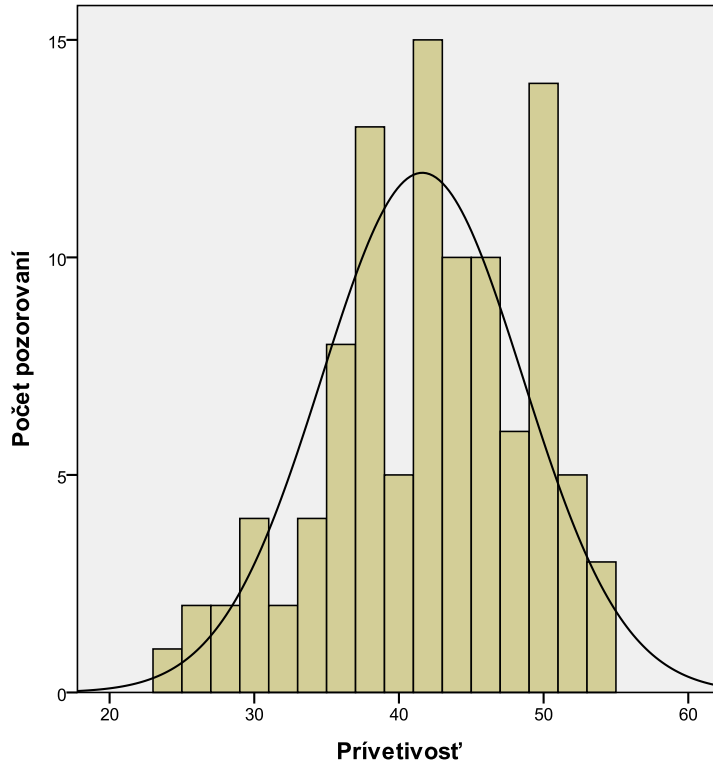
Histogram 14 – Extraverzia BF (M=39,11, SD=7,73, N=104)

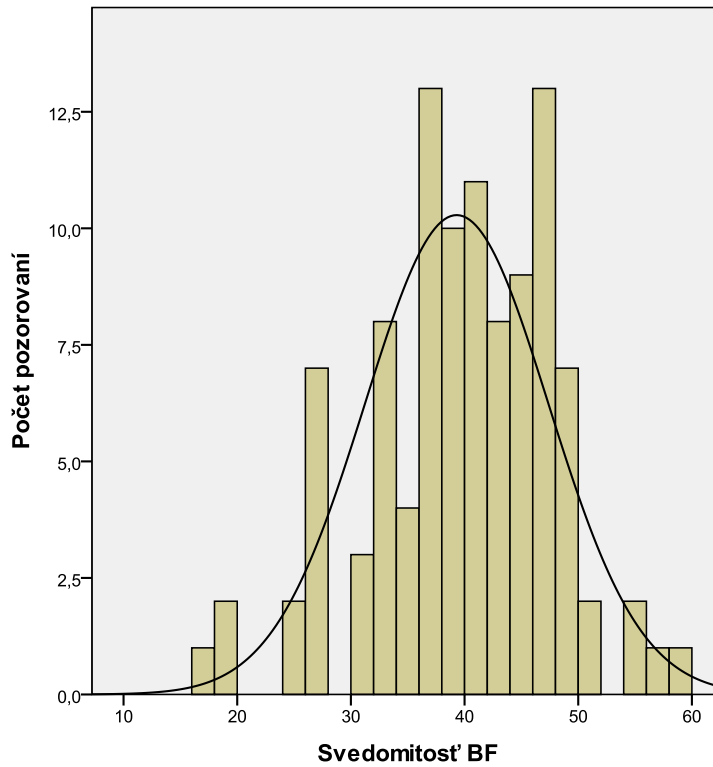
Histogram 15 – Otvorenosť voči skúsenosti BF (M=43,01, SD=7,22, N=104)

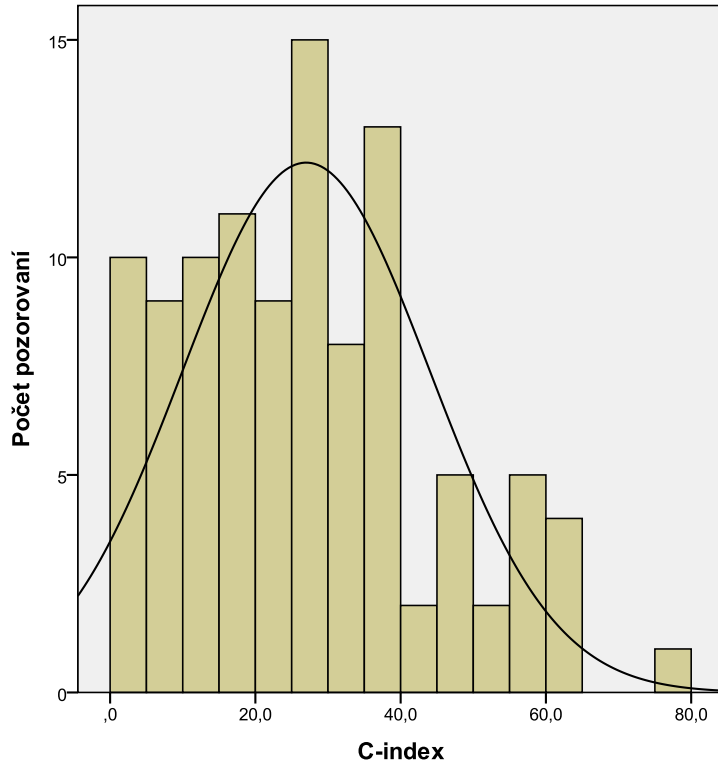
Histogram 16 – Prívetivosť BF (M=41,62, SD=6,95, N=104)

Histogram 17 – Svedomitosť BF (M=39,31, SD=8,07, N=104)

Histogram 18 – C-index (M=26,99, SD=17,03, N=104)

Príloha 2: Štatistická analýza vzťahu morálnej kompetencie a prosociálneho morálneho uvažovania u slovenskej vzorky

Tabuľka 18 Deskriptívne ukazovatele subškál PROM + C-index - vzorka slovenských študentov po vyradení respondentov na základe ľži skóre N=78

	M	MD	SD	Šikmosť	Špicatosť	Min	Max
Orientácia na schválenie	,12	,12	,04	,465	,127	,06	,27
Zvnútornená orientácia	,25	,25	,03	-,657	2,255	,13	,32
C-index	18,32	14,9	13,68	1,284	1,756	1,2	67,3

N – počet osôb v vzorke, PROM – Test prosociálneho morálneho uvažovania, C-index – skóre v teste morálnej kompetencie, M – priemer, MD – medián, SD – štandardná odchýlka, Min – minimum, Max – maximum

Tabuľka 1 Korelácie medzi subškálami PROM + C-index - vzorka slovenských študentov po vyradení respondentov na základe ľži skóre N=78

	r_s	Sig.
Orientácia na schválenie C-index	,372***	,001
Zvnútornená orientácia C-index	-,119	,299

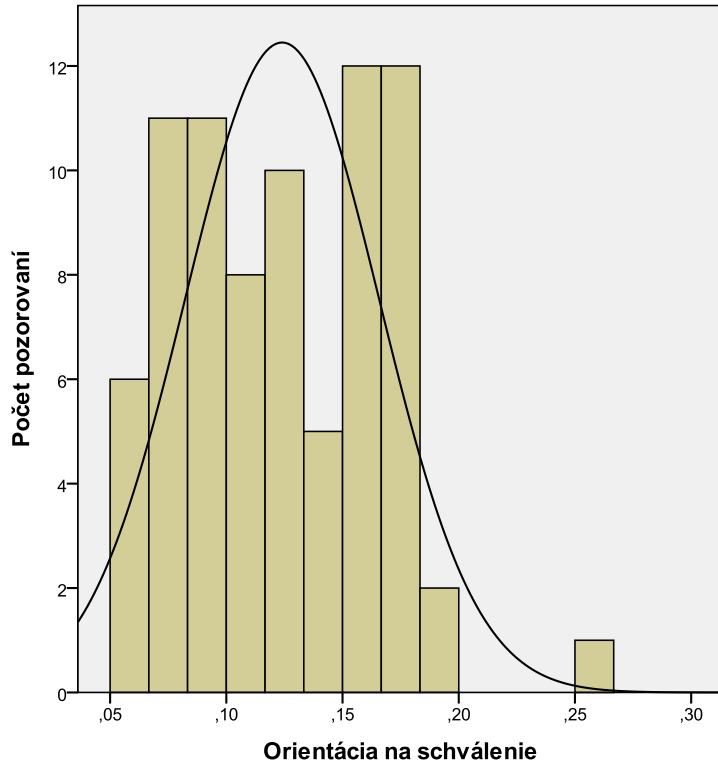
N – počet osôb vo vzorke, r_s – Spearmanov korelačný koeficient, Sig. – hodnota p – signifikancia
***vzťah je významný na úrovni $p \leq 0,001$

Tabuľka 20 Test normality premenných PROM – vzorka slovenských študentov po vyradení respondentov na základe ľži skóre N=78

	W	Sig.
Orientácia na schválenie	,951	,004
Zvnútornená orientácia	,962	,019

N – počet osôb vo vzorke, W – výsledok Shapiro-Wilkovho testu,
Sig. – p-hodnota, signifikancia

Histogram 19 – Orientácia na schválenie (M=,12, SD=,04, N=78)

Histogram 20 – Zvnútornená orientácia (M=,25, SD=,03, N=78)

